

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

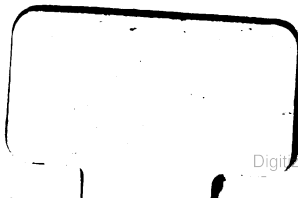
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Slav 3222.870.15 (1-2)

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

„ВІСЬМА

УКРАЇН

1906 РІК

Число 1—2.

Січень —

З М І С Т.

	стор.
Переднє Слово	3—4
Одно слово. Оповідання старого леута. <i>Лесь Українка</i>	5—8
Оптимізм. <i>М. Черилевський</i>	8—
Чорний ворон. <i>Ів. Личко</i>	9—25
Райок. <i>А. Шабленко</i>	25—26
Права автономія України. <i>Павло Смуток</i>	27—40
До жіноцтва. <i>Христя Алчевська</i>	41—
Револьція в органах Самоуправи. <i>Д. Вич</i>	42—70
В дорозу. <i>Ів. Личко</i>	70—
Національне питання у Росії. <i>К. Каутський</i>	70—81
Совет. <i>М. Відващенко</i>	82—
Де-що про націоналізм та соціалізм. <i>К. Не-я (К. А.)</i>	83—93
Орел. <i>Гриць Войко</i>	94—
Українській національно-громадській ругі (1905 рік). <i>Ів. Стешенко</i>	95—99
Огляд внутрішніх справ. (Новий закон про стійки. — Озурюно, як віт Нова полічка гривней. — Два світогляди. — Б. Дибляхт. — Товаришам в „Калюбова“). <i>Ів. Личко</i> .	100—116
Двама	
Харківські поїї 12 грудня. <i>А. Ільченко</i>	117—122
З селянського життя на Подільщині. <i>Михайло Іванченко</i> .	123—125
Дрова та бібліографія. <i>М. Шабленко, М. Горюнов</i>	126—130
Оголошення	I—IV

„ВІСЬМА

УКАІІ

1906 Р.

Число 1.

Slav^Δ 3222.870.15(1-2)
✓

Типографія Спб. Училища Глухонѣмыхъ, Гороховая, 18.

7272

„Вільна Україна“

політично-літературно-науковий
місячник.

Виходить в останніх числах кожного місяця книжками 5—6 аркушів друку.

Згодились поки-що писати: Арабажин К., Алчевська Христя, Бич Л., Бойко Г., Вдовиченко М., Веселовський В., Вороний М., Винниченко (Деде) В., Гал (Женева), Ганкевич М. (Галичина), Дорошенко В., Дорошенко Д., Дулбін М., Жукъ (Батуринський) (Англія), Ільченко А., Коваленко-Коломацький Г., Кобилянська Ол. (Буковина), Коцюбінський М., Левінський В. (Галичина), Личко Ів., Леся Українка, Мацієвич Л., Мазуренко В., Надія Ф., Новодворській О., Понятенко П., Панейко В. (Галичина), Петлюра (Тагон) С., Русова С., Степанівна М., Стещенко Ів., Стефаник В. (Галичина), Смуток П., Ткаченко Микита, Ткаченко Микола (штука), Чацкій М., Черкасенко С., Чернявський М., Шабленко А., Шадлун М., Эрастов С., Яблоновський В. та інші.

Ціна „ВІЛ. УКР.“: на рік 3 карб.; 1/2 року—1 карб. 80 коп.; окрема книжка коштує—30 к.

Передплачувати можна:

1) В Редакції „В. У.“—Петербург, Невський 139, п. 60. 2) Київі—Видавництво С. Компанейца, Крещатик, д. 54. Рукописи редакція прохає писати правописом—**нулішівкою** і лише з одного боку листа. До кожного рукопису повинна бути приложена підпись автора і його адреса.

Не прийняті до „ВІЛ. УКР.“ праці вертаються авторам за їх власний кошт. По 3-х місяцях, коли автор не візьме, знищуються.

Редактор-видавець **Антін Шабленко.**

Редактор **Іван Личко.**

УВАГА ДО ЧИТАЧІВ.

„Вільна Україна“ вживатеме правопис, що найбільше підходить до української мови,—так звану „Кулішівку“ (бо її вперве завів в українських книжках славетний письменник Куліш). Сей правопис вживався в Росії до заборони його 1876 року, а тепер його вживає в своїх виданнях Академія Наук, і Св. Синод такимъ правописом друкує українське євангеліє. Ось чим сей правопис відрізняється від того, котрим друкувалися українські книжки в Росії за останні 30 років:

1. Де в українських словах вимовляється тверде *и* або *ы*, там досі писалось *ы*, а тепер буде писатись *и*. Наприклад, слова „быты“, „грыбы“—тепер писатимуться: „бити“, „гриби“.

2. Де вимовляється тонке *и*, там досі писалось *и* та *і*, а тепер буде тільки — *і*. Наприклад, слова „смитныкъ“, „лисъ“, „свій“ писатимуться—„смітник“, „ліс“, „свій“.

3. Де вимовляється *и* з притиском, — *йи*, там буде писатись *і*. Наприклад, слова „йхаты“, „мои“ — писатимуться: „їхати“, „мої“.

4. Твердий знак чи *ер* — *з* — зовсім не буде писатись.

5. Де вимовляється тверде *е* чи *э*, там писатиметься *е*, а де вимовляється *е* з притиском — *йе* — там писатиметься *є*. Наприклад, слова — „небо“, „Энеида“ писатимуться — „небо“, „Енеида“, а слова „спивае“, „еретыкъ“—писатимуться: „співає“ „еретик“.

Врешті все буде писатись так як вимовляється. Сей правопис тим і кращий, що він найближше пристосований до української живої вимови.

Тим, — хто вже звик читати українські книжки, друковані старим правописом — з *з* та *ы* — спочатку може буде трудно привкнуту до нового, — але треба тільки одразу собі замітити, що

старе *ы* тепер пишеться *и*

” *и* ” ” ” *і*

” *йи* ” ” ” *ї*

” *э, е* ” ” ” *е*

” *йе* ” ” ” *є*

А замітивши собі се, — треба тільки уважно прочитати одну-дві сторінки по новому правопису — і тоді вже далі читання піде гладко.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Розступилися хмари тай знов намагаються зійтись...

Сонце глянуло на землю всим блиском своєї сили і краси тай знов за гори сховатись хоче...

Люди побачили людей. Але брати не встигли ще пізнати своїх братів.

А темні сили знову повстали на оборону „старого ладу“. Вони повстали і шаленими хвилями помсти з жахом б'ють в набережжя, де стоять з'єднані голодом, міцні своєю численністю, народні маси. Їх пригнобив, пригнітив „старий лад“. А зараз намагається, заглушити гарматами перший могутній поклик сих мас до світла до волі!...

Але „сила“ пригноблених міцніє. Свідомість зростає.

Проти сили і свідомости пригноблених зараз виступило стихійнеє царство гармат, шалене море штиків.

На герц вийшли два лютих ворога.

Бій почався...

Зі сходу й заходу встали хмари і чорними крилами б'ють прозорий блакіт...

Кров сторіками тече... Стени червоніють... І сонце стало...

У сей саме час ми озиваємось до українського суспільства з щирим і рідним словом.

Перед нами велика робота: освітити сучасну боротьбу, що повстала з такою силою у Росії і на Україні. Показати причини її, дати пораду тим, хто не може покластись на власний досвід. Робота важка. Праці багато... Але допоможе нам той шлях, ті принципи, на

Гопоможуть принципи наукового соціа-
лізму їх українському суспільству. Ми ро-
знаємо „Вільної України“ як зараз ка-
наскрізь суспільство і поділив його на
ілежніх по інтересам класи-буржуазію
Ми освітлемо жорсткою визиск ка-
ітників, визиск якій панує по всіх
ли вже на шлях капіталістичного
о протилежність інтересів буржуазії
Покажемо неминучість класової бо-
всити закінчитись революційним пере-
водів, земель у розпорядок працюючих
удемо обстоювати ці принципи, бо певні,
суспільного розвою можлива лише тоді,
ий лад виросте на руїнах капіталі-

шлях був битою дорогою, без ніяких
ми рівночасно повинні й його розчи-
о виступати проти державного цен-
бедератівну автономію нашого Краю.
о і вільного культурно-національного
їнського народу.

мксами йдемо до українського суспіль-
суд йому перший українській місячник

думи до рідного краю
м—робітникам, хай їх привітають.
ь вітри буйні по чистому полі
лова наші і правди і волі.
ть наші думи на дніпрових горах
братам нашим про їх муки й болі
х всіх покажуть, неправих осудять,
ами задзвонять, всіх людей розбудять!

Те дивитись.
якого.
ю сонце
в нас нема,
ми не знаєм.
то розказати,
не зветься—
в нас слов та-
кихъ.
казав слова
знав тоді,
ло, старий я,—
І „чужий“
велика...
й, не така
зслаб,
аж по пояс,
нас таких немає
—казав, від того,
а. Хто знає?
все як здоровий,
ить“. А схуд
ивився в стіну,
виганяв,
ату. Потім раз
ту сам. Багато
воїх пісень,
нас його немає,
всі послули.
че. Ми питаєм:
“ — „Ні хто ні
чого“.
в не приходив.
о „чужого“,
е не був лихий,
ілько часто
сміявся разом
сь там слово
щоб зрозуміли,
де, як розкаже.

А ми таки того не розібрали,
то щось таке, що в нас його нема
нераз казав, що як би те одно
йому хто дав, то він би був здоровий.
Питали ми, чи то яка ростина,
чи звірь, чи птиця, страва, чи одежа.
Казав, що ні. Раз батько мій сказав:
„Як би тут був твій батько або мати,
брат чи сестра, чи жінка, певне б ти
тоді здоровий був, — се ж певне їх
не має тут, і може й зветься так,
як в нас ніхто не зветься?“ Він по-
думав,

а потім головою покивав,
і каже: „ні, ще гірше б я журився,
як би й вони усі були в сій пуці,
як би й вони без того пропадали,
без чого я тут гиню“... Батько мій
спитав його: „А в вашій стороні
того багато є?“ Він знов подумав,
тоді якісь у нього стали очі,
як в оленя, що на морозі плаче.
„Ні, каже, в нас його теж не багато,
ми більше мучимось, коли б здобути,
ніж тішимося з нього, але все ж
нам часом хоч здається, що вже маєм
хоч трошечки, або от-от здобудем,
або хоч забуваєм, що нема.
Алеж ми живемо хоч трохи... ну, не

знаю,
як це по вашому... не так як тут
живуть,
На се і я сказав: „та вжеж у вас
і їжи й всього більше“... „Ні не те,
сказав чужий, — я не про те кажу.
Ну от коли хто хоче вийти з юрти,
а тут його не пустять, ще й прив'яжуть,
то як по вашому, де він сидить?“
— Та вже ж у юрті! всі ми загукали.
— „А як не в юрті, а де небудь так.

Раз його,
в морозу,
в перейшла на нього
інших говорив,
мож ти разумний,
о інших, — знай
про себе.
в ю, я від того
як не зветься,
ри в вашім краю,
и я ожити,
, немає слова
вас нема...
во, може б я
и "... і чужий аж
плакав,

як те казав, і я заплакав з ним,
бо жаль було чужого, добрий був.
А тее слово раз мені казав
чужий по своєму, та я його забудь,
чуже воно, та й що ним називати?
Не треба нам його. Чужим бач треба, —
казав чужий, що не один вмирає
отак як він і ще умре багато...
Уже б ми їм казали тее слово,
як хто з чужих людей отак заслабне,
так щож, коли його у нас нема,
І що воно й до чого тее слово?
То, певне, чари, то якесь закляття,
коли від того люде умирають...

Леся Українка.

Оптимістам.

с думали, що наша доля
> нас прилине у квітках
≡ мов весна з ясного поля,
до нам ввижається у снах. —

* * *

аремно! Прийде наша воля
емов поранений борець,
на її змарнілім чолі
обачать мученства вінець.

* * *

ся в крові та воля буде,
до трупах прийде... І її
це будуть довго шарпать люде
Дужі, а гірш того — свої.

М. Чернявській.

янула з другої кімнати чепуренька дів-

дома?

Зони казали, що вернуться у три часи, а

Паштуй обід—казала Віра Андріївна і знов

лись. Кімната була повна світла. На вулиці
супками їздили узброєні, з нагаями казакі.
славутнього Дону, нащадки великих бор-
лю!.. На що ви здалися!.. На рідних братів
Де-ж почуте братерства де просте безпо-
лю до людей?.. Не лишилось!.. все отруєно...
і серця сліпою помстою“...

си у голові Віри Андріївни, безперестанно
ругу, мов хвиля хвилю бистрої річки. Як

вними краями різнула її хворий мізок
зназіста Миколу, котрого три тижні по-
вулиці такою-ж засліпленою, розбещеною

їхала... І кожен раз, коли попадались на
зна простреленого трьома кулями, вста-

сликав до помсти... І кожен раз у нестямі
Андріївна переживала хвилини божевіль-

які випали на її долю перед холодним
ї дитини. Коли другий син її студент Петро,
ти хору на серце матір, завше казав: „Мамо

ба за волю народа, за його кращу долю та
а всяка боротьба по требує жертв“.

в товариш її шокійного чоловіка відомий
і казав: „Еволюція перейшла до ре-

ція не милує; вона устеле шлях трупами
щастя міліони, маси и нарід щасливий і

забутню славу шаленству мужних борців“...
огла собі з'ясувати Віра Андріївна. І на-

де матірки обурювались проти такої філо-
ності гострого и болючого почуття завше
озуму, його сухих та черствих висновок.
па мої не можуть міряти успіх боротьби за

ертв... Смертю найкращих, найміцніщих по-
диноких борців. Мое серце дутяче болить

“ наСергіївській вулиці убили студента.
жидівський дім на Полтавській вулиці,
увавши матір та 13 літню дочку. По-
носотенці втекли“.

Боже ж правий, де твій суд, де кара?..
ра Андрієвна, шпурнула часопись і знов

захід. Промінь ще тиснувся у вікно,
гою світла відокремлював лише кутик

ютирі.

инилась. На дворі дихнув вітрець. Гой-
е шкрябнуло по шибках. Ворон у трете
рилами, полетів...

гук сей чорним віщуванням упав на

етруся нема... Що-ж за знак?..—вхопивши
е, мов силкуючись заспокоїти себе, ше-

плазувала до мізку невпинна думка—

е не хватає повірити у домових та

га все швидче та швидче. Черевики

а годинник одноманітно цокав. Часом

і Віра Андрієвна зупуниться, прислу-
що хтось дзвоне і вона біжить, одчи-
Нікого.

?.. казав у три буде, а зараз на п'яту
ні-ні-ні“...

ха, щоб не чути своїх власних думок...

во... хоч правда день же зараз... Але
ито вчора удень же?..

себе питаючи Віра Андрієвна—

..
мимоволі простяглась за часопись'ю. Очи
заголовок „Происшествія“.

ла Віра Андрієвна. Обрубо дзвінко вдари-
„у день“ і завмерли згуки по закутках.

той, що пани не зпивали я сушила та
ямо наче як свіжий, бо пани-ж не спи-
ле. Ще кланяюсь низенько братові Ми-
дітками, дядькові Семенові з супругою
лині. У вас татку ріднесенький хай серце
лосердний, він заступиться та шей по-
Остаюсь жива здорова дочка ваша Марфа
ька“.

це раз перечитала; їй зробилось легко та

елика і гроші батькам на хліб заробила,
чилась!.. Спасибі паничеві царство йому
ад листом, думала. Марфа. Світлі хвилини

а гори котилось. Там червоним полум'ям
А з півдня вставали білуваті разірвані
ючись затагти своїм пологом високий да-
кит.

е... третя години вже, а ти все щось там
іровому ушквариш... Ти як?—на Петербург
рабітників, чи з початку в Київ?... Ок-
з одну душу на Петербург... „Париж“, каже,
у Велику революцію у Франції... Се най-
у Росії зроби революцію Петербург... Йому
сто спочуває за мною товариші!“...

не послушали рабітники, а тоб сьогодні
ал видимо не видимо людей... Попереду

овавсь студент Петро Грабовий, ходячи по
цигарку, пускаючи пасма білого диму то
у буйне біляве волося. Катря не звертала
зала.

студент Самійленко і читав якусь книжку.
Вузьенька, довга з низькою стелею, вона
у. На стіні висів патрет Маркса, на другій
столом Шевченка. На вікні брудні ста-

вакуе драбинчастий візок, запряжений палізялими боками коненят. Дядько з рідка сопує.
дядьку! Як же було?

тав дядько, вдаючи, що не розуміє про „безплатні пасажери“ — Катря, Грабовий та з під лоба блиснули сумнівом, недовірям. во всігнулись. Брудні пальці насучули ку.
!..

дядько і знов мовчав.
не розкажете, дядьку! З чого воно почалося, та військо у Мотронівку, як били людей, цьвохнув по конях не дослухавши Катрі. будете? З панів чи людей, чи хто ви такі? богато всякого непутящого шпиґа. Он нашого села вклепався по самі вуха... си-

су твердо спитав дядько. У голосі його гупаюча, міцка нотка.

Ідем на завод Любецького. Тамъ має бути з...

шному „масовка“ — перебив дядько.
!..

і й казали. Яж бо дивлюсь так наче по тих, а вдягнені то не фаховито, поганеньк...

Бе на слові „поганенько“, дядько цьвохнув по кнули. Візок підскакував вище, катився,

бе слово з грудей дядька
ухли. Катря справила свої блакитні, прав-
блиск джерельної води, мов сяєво літнього
арніле, сухе обличча дядька.
вердний не вертає.
ибини душі тихо викотились круглим каменем

на сиві голови старечі... Безвісти багато
шлось... утопилоє скільки... Хай же Бог по-
люде не зможуть!..

ю вже стояли. Але ніхто сього не помічав.
обурення, оповіданне дядька вразило сту-
ю. У своєму розказі сам дядько переживав
ву казаків з людьми, а з ним переживали
гря.

ав якусь полегкість. Він висловив як умів
ганні дні його серце, розкривало уста перед
щоб переказати своє горе... Він кінчив, але
насилств одна другої страшніше виринали
баче, як червоночорна кров розлилась струм-
ігови і сніг тоне під її теплими хвилями.
мен, посічений різками...

та його рідна донька серед тяжких мук бо-
уки кличе: „Тату, рятуйте!“...

гощенко не міг стерпіти сорому, повис на

сходив. Велики цегляни будинки меха-
Ліпецького високо здоймаються вгору се-
гилими дахами низеньких хаток, - де жи-
оють заводські будинки і сотнями чорних
та обуренням дивляться на хатки робітничі.

сі бездушні будови намагаються крикнути
за, ті самі слова, що їх викрикував учора
сам господарь Ліпецькій.

. Страйкуйте!.. Але пам'ятайте, що страйк
ок... і тисячі моїх машин одпочинуть; і знов
ми, бо животи у вас є, бо...

о за будинками заводу скільки хватало око
ничі хатки; вони живуть маленьким бруд-

в, роздаємо жмикрутив, власників фабрик,
по ковадлові вистукував виразні слова за-

„Володі“ западало глибоко в душі слухачив,
твердло у серцях.

пильно дивилось на його могутню постать.
ільно входило заразом у тисячі голов зтом-
олодних брудних робітників.

слово-зерно правди не на камінь падало... Ро-
и мізків приймала се зерно, щоб дати зрощай.

Пам'ятайте заповіді соціальної демократії.
римайтесь класових принципів пролетаріату.

ування робочого пролетаріята забезпече ща-
лухайте буржуазних проповідників: одурити

хочуть зупинити революцію, бо вона, вже
она вже їм шкодить.

лись за політичну волю, поки ви не досягли
я допомагала вам, йшла поруч. Зараз, коли

чну волю, вона зрадила вам. Вона органі-
зм, вона йде війною на вас, вона кує вашими
рабства на вас.

даймож, щоб нас знову рабами капіталу зро-

ема чого, крім кайданів своїх.

ряди, кайдани порвімо!..

в злились до купи і наповнили могутніми
гзню. Здавалось, що стіни від напруження

я розколотися. Оплески лунали, невстигаючи
елею. Вчувались слова „Спасибі товаришу“,

о“... „Правда“... „Краще вмерти“...

чали розходитись.

ю. Ясно. Мороз.

килимом укриває землю, хрустить під ногами.

ків чорними плямами відбиваються на білому
метів. Прозоре, чисте небо спокійно висить.

ий дідуган старий місяченько тягне на спочив.
тять!..

к не можна, швидче лікаря?! Що-ж се за люде...

бути живий, бо завтра його чекають тисячі щоб слухати, навчатись“ — товпились незграбні думки — надії, а серце щось тисло недобре...

— Винувних, не можете назвати! — Спитав околoduшний у Самійленка.

— „Чорносотенці“... одне лише знаю. — одповів з обуренням той.

Околoduшний писав далі: „Раненого напали. чорносотенці—(знов зачеркнуто „чорносотенці“) патріотическіє люди, которые без сумнѣву были на митингу у Любецкого на заводѣ и слышали спеціальныя неправительствующія слова от онаго раненаго Петра Грабоваго“.

Тим часом чорнії вії безсило стумелись, закривши Петрові очі. З грудей вирвався тяжкий стогін, дихання завмірало...

Двері з грюком одчинились.

Розхрістана, з божевільним виразом блискучих великих чорних очей зупинилась Віра Андрієвна. За нею бліда Катря.

— Де!..

Несамовито гукнула вона. Очі справились на мертво обличча сина.

А—а—а!..

Хитнулась вона впала на поміст, шалено шкрябала долівку руками. Сі божевільні вигуки вдарили по струнах заскорузлих серед щоденних смертоубивств серць навіть поліцаїв. Всі кинулись допомагати піднятись Вірі Андрієвні.

Геть!..

Божевільством блиснули її очі і вона простягла тремтячи руки до сина...

Тіло сина здригнулось. Вилетів останній згук з мертвих грудей. Червоно—чорна кров твердою грудкою викотилась з рота і чорною плямою лягла на тлі білої сорочки.

— Геть!.. Одступитесь!.. Сама прожену!.. Чуєте!.. Прожену його!.. Черного... ось він!

І вона махала руками, мов ловила кого поперед себе.

— Задавлю... власною рукою... ось оцими пальцями... чуєте!.. Петрусь... Марфа...

Пальці правої руки швидко складались у кулак, то знов розправлялись.

— „Задавлю... не віщуй!.. У—у—у!.. Проклятий... Чорний... Чорний... Чор-р... ворон!

Дзвінко, обрубко вдарилося об стелю з жахом вимовлене слово „ворон“. Віра Андріївна тріпнулась, вирвалися і що сили вдарились об землю.

Всі сторопіли, ущухли.

Тихо... Так тихо... Заждіть!

Мати настигне сина.

Ів. Лично.

Петербург. 15/ХІІ 1905 р.

Р А Н О К.

То не дзвони гудуть, не літаври то бьють,
Не на раду казачтво збірають.

Го в заводах гудки завивають, гудуть,
І до праці народ закликають.

* *
*

Й не казачтво лихе на той гук поспіша
Гордо вуса і чуб закрутивши,
То з убогих хатин робітник виповза,
За ніч трохи від праці спочивши.

* *
*

І в грудях тих людей не божання горить
Швидче з ворогом лютим зустрітись,
А мов птиця в сілку серце б'ється, тремтить,
Щоб на працю бува не спізнитись,

* *
*

Бо черствий, без душі, господарь-копитал
До робітника жалю на має:
На хвилину спізнивсь, як гудок прогукав,
І година на штрап пропадає.

* *
*

І старі, і малі, не звичайно спішать
І в великі будівлі зникають,
А гудок знай гука: „процювать, процювать,
Поспішайте, бо я не чекаю“!.

* *
*

станній гудок... І затихло кругом
Зачинились широкі ворота,
той звірь, що ковтнув кілька душ заразом,
Закрив разом страшеного рота.

* *
*

дворі в майстернях вже гудуть і свистять,
Наче в пеклі, страшенно машини
для стугонить мов стріляють з гармат
Мов воскресло казачтво України...

* *
*

ратерство, шкода!.. не воскресне казак,
Не повстане закрашую долю.
місце заняв робітник-неборак
Він згаратує всевітню волю.

* *
*

го жилавих рук вийде воля міцна
І ясна як весняне сонце,
і то донас довгожданна весна
Заирне у розкриті віконце...

А. Щабленно.

Краєва автономія

Перед російським суспільством стоїть ринного перестрою державного життя всіх його функцій на нових підвалинських прав і принципів. Чи скоро треба, трудно сказати в сей момент, минучою смертю напружує всі сили на біт з світлом всі орди свого темноту назад не може бути. Россія бу як би не силкувались великі і малі абсолютизму втікти від рішучого виогневім написі Долі. До того йде—і за місяці, а місяці біжать як тиждкій громаді треба лиш мати на дураючого державного ладу, щоб при від повторення старих гріхів і помідеалів.

Серед тих способів, котрими стаі останніх часів, видатне місце займав проходив крізь усі функції державшпари життя звязаних тим механний устрій народився в Россії раслужняним прислужником вің був історії, починаючи від московської землі“. Коли за „трёх кітів“ служили досі—„православіе, самцентралізм—адміністративний і ном, в котрім ті кіти плавали історія Россії есть власне історіцентралізму, котрими на наших

шов до верхньої точки свого поступу—і за нею вже почав своє рачкування...

Але хоч централізм з абсолютизмом—однолітки, та се ще не значить, що їм разом доведеться й конати. [Коли замість трьох старих кітів російська держава заведе собі чотирьох молодих—в формі основних громадянських свобод, коли навіть до них прилучиться і п'ятий—народоправство,—то все-ж не було б нічого дивного, як-би вони лишилися плавати в старому, історичному океані централізму. В наші часи завзятої боротьби соціальних груп на економічному полі адміністративний і національний централізм дає таку велику перевагу пануючим верствам, що при всякій формі уряду буржуазна держава може бути державою націоналістичною і провадити в відносинах до підвладних народів егоїстичну політику національного гнету на користь пануючої нації. Ми знаємо в західній Європі приклади конституційних монархій і республік, перейнятих централістичним духом і націоналістичними тенденціями. Ми знаємо по історії російського суспільного руху, що дух централізма—не чужий навіть самим поступовим верствам і партіям, котрі до недавна дивились на культурно-національні змагання недержавних націй Росії, як на щось зайве і навіть шкідливе для загально-російського поступу, монополізуючи, таким чином, природні шляхи культурного розвитку лиш одному великоруському „центру“. І ми бачимо зараз, що, як раз на ґрунті націоналістичних острахів, бюрократичний абсолютизм силкується знов закріпити своє панування, лякаючи буржуазні верстви марою розпаду, до якого ніби веде Росію революція. Отже може бути, що при реформі державного ладу російське суспільство виявить далеко менше згоди і одностайности в відносинах до централістичного принципу, ніж виявило до бюрократичного абсолютизму,—і тій частині суспільства, котра в централізмі бачить велику небезпеку за-для широкого культурного і економічного зросту Росії, доведеться ще, може, багато змагатись з численним гуртом своїх ріжноманітних супротивників. До тої частини в першій черзі належить інтеллігенція недержавних націй Росії—і вона особливо повинна напружити всі сили, щоб з підвалин нового державного ладу був геть усунутий централізм, як велике гальмо здоровому і нормальному життю народних масс.

Примітивною формою російського централізму було подарювання московських князів в своїй „вотчині“, зріст котрої не відбивався на самому принципі державного керування, міняючи лиш його форми. В московським царстві, а далі і в російській імперії—все панував той самий „вотчинний“ принцип, по котрому все існування держави мало метою прибутки царської казни і славу царського ймення. Коли пізніше еволюція російської державности поставила на місце „вотчини“ з її державцем—„престоль-отечество“, вже як символ цілого комплексу інтересів, звязаних принципом „держави“,—то в тім комплексі інтереси пануючих верств, як і перше, брали перевагу над добробутом народних мас—і внутрішній зміст державного життя, таким чином, все зоставався той самий: все існувало для керуючого центру, все діставало свої права на життя від центру, всі соки народнього організму зтягалися до центру. Поруч з тим як держава росла в своїм обширі і порядкування з одного центра на весь обшир ставало все складнішим,—адміністративний механізм теж робився все більш важким і складним, все пильніш концентруючи свої сили на функціях поліцейських та фіскальних: міцно держати в руках всю людність держави і як найповніше використувати її матеріальні і духові сили за-для вжитку пануючих верств—сі два завдання російський централізм мусів не зпускати з ока, бо від їх виконання, здавалось, залежала міцність існуючого ладу.

Наслідком історії Росії,—а значить і централістичного напрямку її уряду,—було панування мілітарізму не тільки в міжнародних зносинах, але і в внутрішнім житті держави. Справді, утримувати на обширі шостої частини світу централістичний лад—не легко без великої військової сили, особливо коли в відносинах до недержавних народів централізм адміністративний переходить в грубий і рішучий великоруський націоналізм. Другим наслідком велетенського зросту держави при централістичнім її укладі був мертвлячий бюрократизм, як основа державного ладу,—і з другого боку—пишний розцвіт адміністративної самоволі, як свого роду суррогат децентралізації, без котрої вже неспромога була обійтись центральному уряду.

Нарешті, така система державного керування могла привести лиш до загального культурного і економічного зане-

паду всеї держави, як в її центрі, так однаково і по її країнах. Проти величезного обширу російської землі кожна окрема людина в її межах видавалася таким дрібним атомом, що в російським житті повага до вселюдських прав особи не могла знайти собі місця. Освіта й наука мусіли цілком підлягти „інтересам держави“—і стали в її руках способом для зміцнення пануючого ладу.

А позаяк, в процесі безупинного зросту держави, до неї прилучалися країни, що мали в той час вищу культуру, ніж центр, то їм найбільше довелося потерпіти від загальної системи, котра своїм гнітом встигла значно понизити їх культурний рівень. Само собою, що на ґрунті таких відносин російського уряду до недержавних націй дуже легко виникали з обох боків шовіністичні почуття і національне ворогування, в котрім, власне кажучи, „великоруське ядро“ було менше винно, ніж самі проводарі централістичної політики.

Отже по довгих літах хоробливого процесу, котрий прищепила народньому організму централістична отрута, російській державі вже не вистачило сили підтримувати змагання своїх керманичів.

Великий погром Росії на Далекім Сході—се, власне, не що, як діалектична антитеза державного централізму, котрий природним шляхом історичного розвитку дійшов до свого самозречення. Сею антитезою—котра виявилась в Порт-Артурі, Мукдені і Цузімі—закінчився московський період російської історії.

Справді—те, що досі звали Росією,—було на ділі все тою самою старою Москвою, з московськими основами державного ладу, з московськими способами державного керування, з московським „вотчинним“ поглядом на державу. Тепер, з ліквідацією старого ладу починається період великої сінтези, яка повинна виникнути з кількасотлітнього історичного досвіду держави і з спільної роботи громадських сил, що вперше стають до участі в державній роботі нарівні з урядом.

Лиш з тої хвилі, коли всі принципи старого режиму одійдуть до сфери історичних споминів, коли новий лад зробить вільною не тільки особу, не тільки громаду,—але й націю,—лиш тоді зникне з російського життя хвороба централізму і почне існувати правда Росія.

За місто державного централізму в основу державного ладу Росії повинно поставити принцип широкої крайової автономії, при котрій кожна країна з одностайними економічними умовами або з одностайною етнографічною масою людности мала б право і змогу сама своїми засобами задовольняти свої економічні і культурні потреби. Лиш ся—конечна і необхідна—умова зможе справді поставити політичне і суспільне життя Росії на нові, здорові підвалини, забезпечити спокійний, нормальний хід державному механізму—і поволі загоїти ті криваві виразки, виправити ту глибоку шкоду, що зробив Росії централізм московського ладу. Ні в якій іншій державі крайова автономія не може уважатись за таку пекучу потребу, за потребу життя або смерти, як іменно в „вотчині“ двохголового орла, що розляглась на пів-Європи і пів-Азії і переросла своїм обширом всі відомі історичні держави колишніх завойовників. Ще можна миритись з централістичним ладом, скажем, Франції, що займає щось по-над півміліона квадр. кілометрів і де від Парижа до найдалшого кута держави буде не більш як 700 кілометрів. Але Росія, з її 22 міліонами квадр. кілометрів, очевидно повинна керуватись іншим способом. Адже на сім обширі можна вмістити 40 французьких республік; адже Катеринословщина в п'ятеро більша ніж Бельгія, а Новгородська губернія може вмістити в своїх межах Данію, Швейцарію і Голландію—всі три разом. Се—самі примитивні порівняння по одному лиш обширу території; а ще-ж маємо такі моменти незвичайної ваги, як глибока різниця межі окремими країнами Росії що до клімату, ґрунту, економічного становища людности, її соціальних відносин, місцевих промислів, культурного рівня, побуту, мови, національної вдачі. Всі ці моменти своїм впливом складають ті або інші форми місцевого громадського життя, викликають ті або інші культурні, економічні і соціальні потреби, котрі обмірковувати і задовольнити міг би як слід лиш сам народ, що на собі ті умови виносить, і лиш тоді, коли йому дано право самому господарювати на своїй території.

Ми вже згадували, що в змаганнях до крайової автономії сучасний російський уряд, а також і де-яка частина російського суспільства—бачать велику небезпеку для цілостидержави, бачать все ту саму мару сепаратизма, за котрою російський абсолютизм почав ганятися трохи не з тої самої хвилі, коли під

Його руку вступили перші „інородці“. Отже тепер, здається, ні для кого, окрім самого уряду, нема сумніву, що сепаратизм в російських країнах—се рідна дитина централістичного режиму. Се—ще один важний наслідок централізму,—бо він пошкодив відносинам країн не лиш з російським урядом, але почасти і з великоруським народом, котрого імям велась політика зручення інородців. І коли Россія, після реформи державного ладу, зостанеться державою централістичною,—то сепаратизм на українрах житиме й ростиме, яка-б не настала форма уряду, хоча-б і республіканська. Доки в Росії воля особи не поведе за собою також і волю нації—в формі національно-територіальних автономій,—доти умови політичного і громадського життя Росії не можна буде признати нормальними,—бо при обширі Росії—централізм адміністративний—неминуче перетворюється в бюрократичний лад, централізм національний—в пригноблення недержавних народів в їх самих примитивних людських правах.

Отже щоб знищити сепаратистичні тенденції в російських українрах, єсть тільки один спосіб: рівноправність націй в порядкуванні інтересами свого економічного життя і своєї культури; другими словами се і значить, що одною з основ державного ладу Росії повинна бути національно-територіальна краєва автономія. Лиш тоді, коли кожна національність дістане для себе, окрім загально-людських умов вільного громадського життя, ще й однакові права на задоволення своїх культурних потреб,—для сепаратизму і взагалі для національного антагонізму не лишиться місця: життя кожної нації піде своєю власною течією, кожний народ почуватиме себе вже не завойованим підданцем, не гостем в чужій хаті, не злочинцем—засудженим од самого роду на позбавлення особистих прав,—а вільним і повноправним господарем на своїй ниві... Хто не має прав, на тому не може бути й обов'язків—і тільки право націй на самовираз—дасть державі той цемент, що міцно зв'яже межі собою всі її частини в одно суцільне політичне тіло, котрого цілість буде оберегатись всіма її частинами, бо вона сама буде оберегати їх права...

Таким чином, нема сумніву, що всі живі сучасні інтереси держави і її людности вимагають заведення краєвої автономії. Але-ж може справді такий поділ держави на окремі автономні країни тяжко відібьється на її економічнім і духовім

житті в потонні часи? Може справді автономний устрій завадить єднанню поступових сил і тим гальмуватиме розвиток російського суспільства в напрямі загально-людського поступу?

Ні, не завадить, тільки допоможе. Коли кожна країна матиме всі потрібні їй умови для культурного і економічного поступу, то се буде поступом і цілого комплексу тих країн. Знищуючи в державі гнет національного централізму, автономний устрій як раз тим самим нищить велике гальмо для культурного і економічного розвитку народніх мас, — котре може ще більше заважало-б їх боротьбі з привилегійованими верствами при парламентарному устрої, ніж при абсолютній монархії. Нарешті—як раз в централізованій державі національні антагонізми, зконцентровані в рамках парламентарної боротьби, не тільки роблять неможливим поступовий рух в суспільстві, але часто—зпинають і саму просту адміністративну роботу, як се ми бачимо на прикрих прикладах західних держав. Певне що шлях до поступу вільнійший і лехший в тих щасливих сторонах, де зовсім нема національного питання. Але там де воно єсть, воно повинно бути іменно в інтересах поступу розв'язане як найрадикальнійше, бо інакше воно все буде встрявати межі коліс соціального руху—і як зуб болітиме кожної хвили, порушаючи нормальне життя суспільства.

Мало того: Автономний устрій держави разом кладе виразний поділ межі сферою інтересів цілої держави і інтересами окремих країн—і то так, що до краєвих інтересів відходять всі справи культурні, значна частина економічних і вся адміністрація в межах країни. Центральному урядові зістаються справи військові, дипломатичні, торговельні, фінансові, що мають загальнодержавний характер. При таких умовах, країни, діставши в свої руки порядкування всім комплексом своїх інтересів, зможуть направити всі свої сили на піднесення свого культурно-економічного становища і користаючись громадянською вільністю, справді швидко піднімуть народній добробут. А при централістичному ладі—загально-державна виборна рада навіть не зможе входити в обміркування всіх місцевих інтересів. Які місцеві питання може розглядати центральний російський парламент, коли він буде мати, скажем, 500 послів,—то-б то пересічно по одному послу на 40.000 квадрат. верст обширу і на 30.000 люду? Чиї інтереси буде представляти і обороняти

той один депутат? А коли збільшити число послів відповідно потребі, то чи буде-ж можлива продуктивна робота в парламенті? Справи великодержавні, принципиальні — переважатимуть інтерес краевий і в результаті—місцеве життя буде йти тим самим важким, млявим темпом як і досі. Централістичний лад, стягаючи в один фокус всі інтереси держави—великі й дрібні, загальні й місцеві—має своїм кінцевим наслідком свого роду інтерференцію тих інтересів, після котрої до життя відликається лиш невелика частина порушених справ,—а решта десь зникає без відгому. В Росії—з її велетенським обширом—така інтерференція особливо шкідлива для краевого життя, і проти неї можливий лиш один спосіб—краєва автономія. Оскільки вадить обшир Росії при централістичнім ладі її загальному поступу, можна бачити по свіжим фактам, пережитим російським суспільством в минулім році. Революційний рух, розбитий тим обширом і браком краевого громадського життя на дрібні, не зв'язані межі собою, місцеві вибухи—не зміг врешті подолати навіть вже розхитаного адміністративного механізму, підпертого всею силою централізованого війська й поліції. І в той самий час Фінляндія, що завдяки високій культурі і глибокому почуттю краевого інтересу змогла поставити проти того самого ворога всю силу зорганізованого народу, перейнятого одним бажанням, — Фінляндія зробила мирну революцію з повним успіхом. Взагалі, Фінляндію треба уважати за найкращий, найвиразніший доказ того, яке значіння має краєва автономія для економічного і культурного розвитку народніх масс. Досить порівняти автономну Фінляндію з сусідньою централізованою Олонецькою, або Архангельською країнами: умови клімату та природи, здається, ті самі, а життя йде якимось інакше..

Отже, при перебудованні державного ладу Росії повинен бути твердо поставлений принцип краєвої автономії, на національно-територіальній підставі; в сім принципі, власне, формулується лиш право нації, як одно з основних громадянських прав, без котрих не може існувати демократична держава. В Росії краєва автономія—необхідна умова культурного, економічного і соціального поступу держави. Принцип краєвої автономії повинен бути затверджений основним законом держави,—як і право націй на культурний і—в певних

межах—політичний самовираз. Тим самим основним законом повинні бути забезпечені і права національної меншости в тих країнах, де серед одної головної національності розсипані інші. Нарешті, основний закон держави визначає ті справи і функції, які належать до компетенції центрального уряду і загально-державного парламента; всі інші справи признаються за місцеві і належать до порядкування краевим радам чи соймам.

Серед тих територій Росії, для котрих потреба в краевій автономії особливо пекуча, на одному з перших міст стоїть Україна. Заселена густою масою люду одного племені, одної мови, українська територія займає на півдні Росії широку полосу з дуже близькими умовами що до природи, клімату, земельного ґрунту, основних місцевих промислів свого люду. В сю полосу входить 9 цілих губернь, де українці дають абсолютну більшість людности (Полтавська, Черниговська, Подольська, Харківська, Київська, Волинська, Катеринославська, Херсонська і Кубанська область), і значна частина території в сусідних губерніях, де український елемент становить лиш національну меншість (Львівська, Сідлецька, Бессарабська, Курська, Гроденська, Вороніжська, Донська область, і Таврія). Коли за-для більшої ясности полишити на боці губернії з українською меншістю, а також і Кубанську область, з погляду на її виключне становище, як військової землі, з особливим ладом краевого порядкування, з особливими умовами життя і вдачою люду,—то за осередок української території стануть 8 перелічених губернь, з таким обширом і людністю:

Губернії	Обшир. квадр. верст	Всеї людности Тисяч	В т. ч. українців душ.	% українців.
Полтавська	43.844	2.770	2.583	93
Чернигівська	46.042	2.322	1.995	86
Подольська	36.922	3.018	2.443	81
Харківська	47.885	2.492	2.009	81
Київська	44.778	3.559	2.819	79
Волинська	63.037	2.989	2.096	70
Катериносл.	55.706	2.114	1.456	69
Херсонська	62.213	2.734	1.462	54
Всього	400.426	21.990	16.863	77

3*

На ділі треба думати, що число українців на сій території тепер вже далеко більше: показані цифри людности належать до статистики 1897 року, значить за 10 літ збільшились природним зростом принаймні на 15%, то-б-то для українців—на 2½ мільйони. Крім того треба зауважити, що й сама перепись 1897 року, з зрозумілих причин, не могла дати правдивого обрахунку людности, що говорить українською мовою. Отже ми не зробимо великої помилки, коли будем лічити на показану територію 400.000 *квадр. верст* рівним рахунком 25 мільйонів всеї людности і з них 20 мільйонів українців.

Така компактна етнографічна маса вже сама по собі єсть факт великої ваги, з котрого може бути лиш такий вивод, що в державі з демократичним ладом 20-мільйоновий народ повинен мати рішучий голос в усіх справах, що належать до його культурних і економічних інтересів. З держав західньої Європи українську територію переважають людністю лиш Італія, Англія, Франція, Германія і Австро-Венгрія. Що до обширу, то територія центральної України близька до Швеції (450.000 *квадр. кілом.*), менша од Іспанії, Франції, Германії і Австро-Венгрії, але в-чотирнадцятеро більша од Бельгії, в-дванадцятеро—од Голландії, в-десятеро—од Данії і т. п. Очевидно, на такім великім обширі повинно бути чимало місцевих органів громадського порядкування, котрі будуть відати місцеві інтереси своїх округ; а для того, щоб єднати і направляти роботу тих часткових органів відповідно спільним потребам і змаганням широких мас українського люду, щоб вести його найпростійшим шляхом до вселюдських поступових ідеалів, потрібна загальна краєва інституція, з досить широким кругом прав і уповажнень, відповідним широті доручених їй народом інтересів.

Ми не будемо тут, спеціально в справі української автономії, повторяти ті доводи, по яким думаємо, що на центральний всеросійський парламент не можна накладати керування великою країною, котрої людність живе своїм особливим життям, в особливих економічних і культурних умовах. Оглянемо лиш коротко ті сторони життя українського люду котрі вимагають, в інтересах його добробуту, поставити його територію в умови особливої автономної частини Росії.

На першому місці треба поставити ту справу, яка тепер

є в усій Росії найважнішою після загальної політичної реформи: се справа—аграрна. Чи буде ся справа порішена загально-російським парламентом, чи ні, трудно гадати, але запевне можно сказати, що вона буде ним поставлена. Що до способу її розв'язання, то з погляду на різноманітність місцевих аграрних відносин, економічного становища селянства і типів земельної власности та земельного вжитку—вряд чи центральний парламент зможе однаково порішити се питання для всеї держави і свій присуд власними-ж силами перевести в життя. Більш правдоподібно, що ся справа практично розв'язуватиметься краевими громадськими інституціями, відповідно місцевим умовам і присуду людности, що в тих умовах живе. В Україні аграрне питання має особливу вагу через те, що хліборобство є досі основним промислом краю, котрого українське селянство не може кинути навіть там, де зріст селянського пролетаріату дійшов за останні десятиліття до дуже високого ступня,—як напр. у Полтавщині. На сучасному рівні культури українського люду і економічного становища краю—нема для нього других способів для існування окрім хліборобства; непомірний зріст цін на землю і на її аренду в Україні—дуже виразно свідчить про те, яке напружене і яке гостре там тепер земельне питання. Отже воно повинно бути першим ділом першого українського сойму, котрий спільною роботою виборних од всіх верств українського народу розв'яже земельну справу скорійше і більш відповідно інтересам краю, ніж би се зробив всеросійський парламент. Коли питання буде розв'язане в змислі заведення земельного фонду і експропріації приватної земельної власности, то українському-ж сойму довелось би відати краевим земельним фондом і улаштувати всі земельні відносини краю в зв'язку з тими особливими формами вжитку земельної власности, котрими характеризується економічне життя українського села.

Школа і осьвіта—се для України друга справа незвичайної ваги, котрою порядкувати на справжню користь народним массам центральний парламент не зможе. Тільки тепер, коли буде проведена в Росії політична реформа, Україна, як і вся Росія, дістане правдиву народню школу, котрої метою буде чиста осьвіта, без політичних завдань московського централизму. Тільки тепер народня осьвіта в Україні

стане на правдиві підвалини, одягнеться в форми народньої мови, вступить в тісний звязок з побутом і духовим життям народу, виробить свої програми відповідно його реальним потребам. Широко поставити і твердо вести справу освіти в інтересі свого культурного зросту повинен сам український народ і він нікому сеї справи не доручить, окрім свого краевого сойму.

Вже з попередніх уваг ясно, що особливі економічні і соціальні умови краю вимагають, щоб і його адміністративний механізм і краєве законодавство теж лежали в межах компетенції краевого сойму, принаймні в тих справах, які відійдуть йому до порядкування,—і, само собою, з умовою, щоб видані соймом краєві закони не порушали основних законів цілої держави. З таким широким кругом функцій українському краювому сойму повинно бути дано право і укладати краєвий бюджет,—з певного відсотку од державних доходів та з особих краєвих прибутків, чи навпаки цілком з краєвих податків і доходів, лиш з одчисленням певного відсотку на загально-державний бюджет,—то вже подробиця, яка повинна бути установлена конституцією краю і затвержена державним парламентом. Тільки при досить широких правах в порядкуванні системою краєвих податків, український сойм зможе планомірно направляти зібрані з люду гроші на задоволення краєвих-же потреб,—що, власне, так рідко трапляється при централістичному ладі держави.

Не зайвою ілюстрацією до питання про бюджетні засоби української території будуть наведені нижче відомости з справозданн̄я державного контролю за 1904 рік. По тим 8 губерням, яки ми тут беремо за осередок української людности, въ 1904 році було зібрано державними кассами всього доходу 277.922 тис. руб. Державних видатків на тій-же території обраховано 257.411 тис. руб. З сього виходить, що з зібраних на Україні податків і інших державних доходів—20.512 тис. руб., то-б-то 7% всьогобору,—не вернулись на вжиток України-ж, а пішли на інші потреби держави. Але в показану сумму видатків на українській території входять де-які статті, котрі теж належать не до краєвих, а до загально-державних потреб. Такі, напр.,—розходи по бюджету міністерств військового, морського и торговельного мореходства, на котрі по 8 українським губерням въ 1904 році пішло

47.644 тис. руб. Коли взяти на увагу, що й міністерство внутрішніх справ також в значній мірі має бойові функції — і не тільки не в обороні краєвих інтересів, а власне навпаки їм, то й з його бюджету по українським губерням — 12.451 тис. руб.—чималу частину треба залічити до расходів загально-державних. Отже виходить, що з доходу українських губернь тепер не менш 25—30% іде на виконання загально-державних функцій і на потреби других країн держави,—і тільки 70—75% зіставалось на видатки, викликані потребами краю. А як власне задовольнялись краєві потреби, видно, напр., з того, що бюджет міністерства народної освіти по 8 губерням складає всього 6.880 тис. руб.; коли до нього додати ще й бюджет сивоуду (5.013 тис. руб.),—то сума видатків, звязаних з культурними потребами краю не виносить і 5% всіх розходів. Сі цифри виглядають особливо цікаво поруч з видатками на військове і морське міністерства (43.868 тис. руб. і 2.073 тис. руб.). Очевидно, що автономний краєвий сойм переверне сю пропорцію, поставивши на першій місці культурні потреби краю і виконуючи продуктивну місцеву роботу відповідно дійсним інтересам народу.

Виразно ставлячи постулять української краєвої автономії, ми ще раз підкреслюем, що в автономному ладі бачимо необхідну умову культурного і економічного зросту всеї Російської держави—і одинокий спосіб міцно звязати всі її—упорядковані громадським керуванням частини—в одну державну цілість. Виразом тої цілоти, її цементуючим звязком—буде всеросійський парламент, котрий буде органом для виконання загально-державних функцій, для основного державного законодавства, а разом з тим і зводитиме до одного знаменателя ті інтереси окремих країн, що будуть переходити за межі краєвого життя. Державний парламент, коли в ньому будуть досить забезпечені права меншости,—наприклад, пропорціональним голосуванням,—зможє полагоджувати боротьбу незгідних, протилежних, або ворожих межі собою відносин і змагань окремих елементів держави, збудованої на автономно—федеративній підставі.

На закінчення, зводимо до купи всі висновки, що були зроблені вище.

Централістичний лад, при великим земельним обширі держави, веде за собою панування бюрократії і єсть одною з причин культурного занепаду держави.

Централізм веде за собою націоналістичну політику і тим загострює національні антагонізми.

Націоналістичний централізм в державі з конституційним чи народоправним ладом збільшує гніт пануючих верств на народні маси.

Взагалі централізм збільшує шкідливий для народа вплив абсолютизма і зменьшує той пожиток, який несе з собою політична вольність.

Інтереси культурного і економічного розвитку Росії вимагають, як кінцевої умови, перестрою державного ладу на підставі національно-територіальної автономії окремих країн.

Всеросійський парламент має відати справи, що обхоплюють інтереси цілої держави, як: військо, монету, по-закордонну дипломатичну і торговельну політику; всі-ж інші справи повинні бути передані до порядкування, в межах основних законів держави, краєвим автономним соймам.

Права національної меншости повинні бути охоронені як в державному парламенті, так і в краєвих соймах.

Україна, як велика територіальна одиниця, звязана спільністю культурних і економічних умов, заселена одною етнографічною масою, — повинна мати, на загальних основах, краєву автономію, виразом котрої буде український краєвий сойм.

Тільки краєва автономія дасть українцям можливість культурного самовиразу і економічного розвитку, на користь як краю так і цілій державі.

Павло Смуток.

До жіноцтва.

(Присвячується польским дівчатам).

Красні квіти розцвітали
По чистому полю
Та спліталися стеблами
Щоб бачити волю.

А вже небо червоніло
На темному Сході,
Прокидалася країна
І гомін в народі.

Любі квітоньки червоні,
Забудьте недолю,
Побратайтесь між собою—
Здобудете волю!

Бо вже полумем останнім
Наш край перейнявся
І нам треба ніч прогнати
Щоб сьвіт розіллявся!

Стійте, сестри дорогі,
Коханії квіти:—
Ще і ще,—і ніч поборють
Невільничі діти!

Від журби та від неволи
Най серце не вяне,
Бо велике сонце правди
Крізь хмари прогляне!..

Христя Алчевська.

Революція й органи самоуправи.

I.

Геть чимало є людей, що жахаються від одного навіть слова „революція“. А уряд російській до того страхався та ненавидів се слово, що довгочасно забороняв вживати його у розмові, у книжках та часописах. Ще, як річ йшла про революцію у Франції, в сій класичній країні революцій, та по інших державах, то сяк — так уряд се зносив. Але коли діло торкалося Росії, то вже тут — шабаш, не можна, бо в Росії не було й не буде, гадалося самодержавному урядові, сього страшного для нього політично-соціального руху, що називають *революцією*. Але тепер се слово вільно вживається, бо й сама революція прийшла і захопила трохи не усі 108 націй, з котрих складається сьогочасна Росія. Як що уявляти собі революцію лише як баррикади, пожежі, шибениці, штики та вила, то тоді справді є чого жахатись і проклинати й той час, коли вона починається. Але не сими виявами дається зміст революції — сій великій историчній події. Въ історії Росії відомі великі рухи за другу половину XVIII століття, за часи Катерини II: на сході Пугачівщина, на Україні — Коліївщина. Заливались степи тоді кривью, шибеницями визначались шляхи, де переходили ватажки гайдамацькі. А про те не можемо сі величезні народні рухи лічити за революцію, не вважаючи на те, що вони показали гнів зневоленого, зрабованого та з головою дорученого панству народу, містили въ собі досить значний елемент протесту супроти тодішнього соціального і політичного ладу. А цей протест є вже видна ознака революційного руху.

Коли ж маємо більш — менч несподівану, або принаймні за короткі часи виниклу зміну усього державного та суспільного

ладу, то тоді се з'явище мусимо наректи революцією. Взагалі буває так, що ся зміна йде поруч з повстанням та зброєною боротьбою. Але історія знає революції безкрові, де зміна порядку утворилася безъ політичного збурення і коди жадна людина не стратила через це свого життя. Так, наприклад, відбулася в Англії за 1689 рік, так звана „славетна“ революція, коли англичане, змінивши короля Якова II королем Вільгельмом III, здобули собі знаменитий „билль прав“ (грамоту прав), котрим забезпечувалися національні закони, вільності та віра громадян від нападу на нихъ королівської власти.

Зміст політичної революції дається буйним рухом, що охоплює широкі верстви суспільства, а тако-ж здобуттям політичної власти тим класом, який до революції був пригнічений. Політична революція далі стає революцією соціальною, коли цей революційний клас, через здобуту вже політичну владу, мусить закінчити своє соціяльне визволення, більш—менш скоро змінити політичні та юридичні взаємини серед суспільства і витворити нові форми відносин в сфері приватної та громадської діяльності. І от з сього погляду революція повстає, як велика культурна й творча сила, що руйнує без жалощів, немилосердно відтинає все перестаріле, все, що стоїть на перешкодї поступу людського життя, а замість його творить нове, свіже, молоде, викорчує грунт для розросту нового життя більш упорядкованого, більш свідомого, робить хоча один ступінь до щастя людського. А коли так, відкинемо страхання!

На перший погляд здається, що революція виникає несподівано, не знати звідки й через що; зірвалася наче та буря й пронеслася з кінця в кінець по країні, або, як це було за 1848 рік, мало чи не по всіх державах західної Європи. Але, се цілком не так. Революція з'являється наслідком повільних та ступневих процесів соціяльно-економічного зросту суспільства. Процеси ці одбуваються протягом багатьох років, цілих століть, витворюючи серед суспільства класи з їх окремими, коли більш коли менш протилежними, більш—менш твердо визначеними класовими інтересами.

Обертаючись до середніх віків історії, ми бачимо, що за ті часи найбільшу вагу мала земельна власність, бо багатство головнішим чином діставалося від хліборобства; тор-

се мало була поширена, а промисловість ^{(про-}
менш. Землі держали переважно шляхецтво ^{(дво-}
опівство, то нема чого дивного, що отсі ^{Вор-} ^{ствк}
словія) суспільства мали велику силу и пану-
юча крайнами, складаючи увесь державний лад
робом на потребу собі, своїм класовим інтересам,
ає: „чия сила, того й право“.

стани—шляхецтво та попівство,—складаючись
упки людей, керують усіма державними спра-
вляються дійсними хазяями цілої країни собі на

цей уявляє з себе третій стан, що містить в собі
порівнанню з пануючими класами. Але безліч
адних політичних прав. Люде сього стану довгий
іаками, на котрих дивились и з котрими пово-
робочою скотиною, а то й гірш. Друга частина
вільна була, але вона несла на своїх плечах
державних та місцевих податків, оплачувала
цеттва та попівства, була в їх підданстві, або
роспорядження.

Месом, діячем великої Французької революції
вище третього стану пояснено в отсих коротких,
азних, словах: „що таке третій стан?—А ничогі-
м він мусить бути? Всім!“

ретій стан, так звана буржуазія (громадянство),
одноманітним; він містив в собі елементи з ціл-
ними інтересами, як-ось: купецтво, промисловці,
(цехові) а далі взагалі городянство та селянство.
овля поширилася, виникла мануфактура та ма-
ція, а поруч з нею и через неї повиростали, як ті
рики, заводи, відколе почав панувати, де більш, а
цячи у економічне життя, капіталістичний спосіб
тоді економічні інтереси серед сього третього
гостро відокремлюватися; і вже давно виразо
ред суспільства новий клас, що почав зорга-
у велику економічну а разом з тим і політичну
робітників, пролетаріят.

т, яко клас, складається з усього робочого люду
лянського, котрий жие, продаючи, аби не вмерти
о робочу силу як єдиний свій крам, і котрому

не має до розпорядження способів й знаряддя до праці. Процес пролетаризації народніх мас, перевертання селян та ремісників, раніш самостійних хазяїв, у робітників, що збуваються способів до праці і через це не можуть вести самостійно роботи, вимагається капіталістичним способом продукції, котрим переймаються все більш-та-більш навіть такі відсталі з погляду економічного держави, як от Росія.

Буржуазію, котра поділяється серед себе на кілька більш-менш окремих рядів—від незліченно багатого дукаря—мільонера до підприємця й крамаря, що лише бриндзю б'ють, мусимо характеризувати взагалі, яко клас власників, котрим належать маєтності, капітал, способи й знаряддя до праці. Право приватної власности вони поставляють над усе на світі. Спіраючись на власність, буржуазія вимагає собі права керувати Державою і з того самого виставляє себе новим упривілейованим класом.

Окресливши, може вже занадто загально, поділ суспільства на осі основні класи, мусимо додати, що політичне та юридичне становище того або іншого класу в державі залежить головнішим чином від економічного його значіння в продукції, від економічної його сили в суспільстві. Заразом додамо, що суспільство з'являється надзвичайно хитро зложеним організмом з різностаїними, більш—менш визначеними класами й пів-класами, рядами; кожен з їх має свої окремі інтереси, що найбільш часто протилежні інтересам другого класу.

Суперечність і антагонізм класових інтересів веде до боротьби межи класами. „В кожную історичну епоху, як каже Ф. Енгельс,—переважний спосіб економічної продукції та міньби і соціяльна організація, що неминуче з його виходе, складає з себе той ґрунт, на якому будується і котрим лише з'ясовується політична і інтелектуальна історія осієї епохи; себ-то, вся історія людського роду була історією боротьби класів, боротьби між хазяївами і робітниками, між класом власти та класом підлеглим“. Сієї боротьби не може зупинити так звана „гармонія“, спільність інтересів, котрої цілком не можемо зрєктись і котра залежить від того, що суспільство, яко єдиний організм, почуває себе який час болізно, коли та або інша частина його несе шкоду. А про те не „гармонія“ інтересів, а лише безпосередня класова суперечність і боротьба

класів визначають відносини одного класу до другого та їх значіння і стають дійсно двигачою, поступовою силою в розвою суспільства.

Як вже поперед говорено, шляхецтво та попівство, ці „перші“ в державах класи, загарбали за часи середніх віків землю й політичну силу, утворивши разом з тим так званий феодальний устрій державного життя. Коли ж економічний розвій західної Європи постановив на перший плян в справах економічного життя третій стан—буржуазію, котрій зробилося тісно у феодальних кайданах, під владою й керуванням сіх великих панів, коли юридичний та політичний уклад сього стану більш не відповідав його економічному значінню, тоді почало з'являтися більш-та-більш виразно незадоволення державним ладом. На підставі незадоволення широкого суспільства феодальним укладам і в боротьбі з ним зріс і дуже зміцнився абсолютизм, самодержавіє, за часи котрого вся сила і вся власть державна перенеслася на одну особу—на короля, що інколи то-й справді міг сказати: „державу—се я“.

Але коли самодержавіє взяло гору над феодалізмом, тоді дворянство й попівство, яко класи, переставши з їм змагатися, пішли до самодержців на послуги, де й несли „вірою та правдою“ свою службу, допомагаючи самодержцям гнобити та шарпати нарід.

Але й самодержавіє на давало буржуазії того, що їй було тепер потрібно, не давало необмеженої волі для розвою капіталістичної продукції, не скасувало дворянських та попівських привілеїв, котрі дуже шкодили громадянству, не дало їй до рук політичної влади. І от ми бачимо, що з кінця XVIII століття і за XIX вік західна Європа переживає кілька революцій, з котрих у Франції виходе республіка, а в останніх європейських державах—конституційні монархії з більш—менш обмеженими, прикороченими правами монархів. В союзі з народом буржуазія вийшла проти королівської влади, шляхецтва й панування церкви і звоювала собі кров'ю народу переважне становище в державі. Се була перемога нового соціального ладу над феодально-самодержним, перемога буржуазної власности над феодально-кріпацькою, цивільного (громадянського) права над середовічними привілеями.

От-же народні маси-пролетаріят та селянство з боку соціально-економічного поліпшення свого становища придбали

занадто мало. З тих часів, коли капіталістичний лад продукції увійшов у життя народів, коли він з селян та городян витворив маси людей, що не маючи способів й знаряддя до праці, zostалися лише з голими руками та голодним шлунком і через те мусили ставити на продаж свою робочу силу, бідні, незаможні класи через те саме попадають під гніт класу капіталістів та взагалі людей заможних, що користуються з усіх засобів необмеженої експлоатації робочої людини в сфері продукції.

То й не дивна річ, що коли ще за часи революції пролетаріят, йдучи в попередніх лавах революційних борців і гинеючи за волю тисячами на баррикадах та в бойовищах, підіймає свій голос, вимагаючи собі кращого життя, тоді буржуазія обурюється зараз на свого недавнього союзника і пристає на згоду з короною та тими верствами суспільства, що її підпирають. Се робе вона, аби не втратити свого привілейованого становища, яко власників багатства, що придбали їм голі руки людей з голодним шлунком.

Як показує Маркс в „добутках з 1848 року“, лише французька буржуазія 1789 р. дійсно стояла в обороні інтересів тогочасного суспільства проти королівської власті і шляхецтва. Що до буржуазії німецької за часи революції 1848 року, то „в ту хвилину, коли вона грізно виступила проти феодалізму і абсолютизму, сама вона зустрілась з пролетаріяттом, що грізно вийшов супроти неї з усіма тими частками суспільства, що їх інтереси та ідеї припадали до інтересів пролетаріату“... Буржуазія і пролетаріят виходять один проти другого, як вороги, і в Парижі в революцію 1848 р. після того вже, як скинуто короля, і в революцію 1871 р., коли завалилось цісарство Наполеона III. І раз-у-раз, коли буржуазія бере гору над пролетаріяттом, вона страшенно люту, криваву кару чинить над ним.

Розріст капіталістичної продукції привів до того, що шляхество більш-та-більш почало перейматися інтересами буржуазії, виходячи неминуче на шлях капіталізму та приймаючи безпосередню участь в капіталістичних підприємствах. Через се саме в гострі, революційні часи визначаються доки що в загальних, невиразних рисах два ворожих стани: один, що цілком стоїть на основі капіталістичного ладу економічного життя і, добре користуючись з його, усіма засобами захищає сей лад від усяких нападів на нього; другий,—що чи то сві-

чи не свідомо бажає зміни ладу, або, вірніше кажучи, ідея, що приніс в життя людське капіталізм, за котрим еминуче незліченне багатство—для маленької купки й енні злидні, голод, холод, хвороби, дегенерація, завчасна, простітуція й лихо тяжке від коліски й поки світа— а мас народніх, робітників, творців багатства.

е се бажання зміни само з себе нічого-б не варто, як-би ти, що капіталізм сам себе зжере, що він доведе через організацію до кращого ладу—до соціалізму, коли земля, ки, заводи, робітні і всі способи й знаряддя до праці є спільною власністю робочих людей, коли всі люди є працювати і коли увесь продукт праці піде цілком нікам до роспорядження, не зостаючись, яко додаткова ть, у широких кишенях капіталістів та ріжних хазяїв-риемців.

дамо ще раз, що поділ суспільства на два стани—власни-а способи й знаряддя до праці та тих, що позбулись и попали до перших в експльоатацію, ще за наші часи ішов до межі, за котрою почнеться вже безпосередня ба межі оціма двома станами. На перешкоді тому стає ійшим робом те, що пролетаріатові доводиться поперед вести боротьбу проти останків феодального ладу, ла-пересічки та закутки, що настановило їх старе суспіль-би устерегти від мас свої привілеї. Більш за все сил тьбу вимагає монархичний державний лад, особливо ржний, хоча сей останній залишився за наші часи в расі не де як в Росії. А про те, коли зазначені перешкоди нищено, коли нарід дійсно здобуде своєї волі, коли з народоправство, лише тоді боротьба з капіталістичним га з його оборонцями піде з більшим поступом, позаяк і та сільський пролетаріат разом з дрібним селянством ісництвом і частиною так званих освічених класів генції) тоді стане чолом до єдиного свого ворога—изму.

II.

гаючись до сьогчасного становища Росії, перш за имо зауважити, що пройшли вже ті часи, коли мис-

лилося, що Росії— Європа
її піде якимсь-то окремим,
ним шляхом, на підставі
економічних законів. Але са
закони економіки правують і
виткано з великого числа
само, як і інші держави, му
ний лад та пережити сей ла
жаючи на те, що й справді
від інших країн, а надто св
що оселяють її, міццю абсол
й наче безпробудною темря
рат боявся навіть підпуст
хоча б-то початкову. Так
промисловість широко роз
шлях в економічному роз
відсталі.

Вирушивши на вигідни
спільство вже давненько і
ляють задавнені обставини
Коли через цілком невдал
було освітлено хиби й деє
кратичного ладу, тоді за
спільства, а ранійш за всі
троху мало чи не всю люд
гнітив все й всіх, не дозво
а ні класам-гнобителям від
тереси.

Лише клас великих панів
що вже дуже солодко йому
двох-голового орла, та попі
стають на бік до самодержст
війско, поліцію та урядові
з'організовано, щоб служити
шкоду народові.

Останнє шляхецтво, що щ
господарства і що найбільш
"земська Росія", дуже незадо
жавно—поліційного режиму й
урядовці з усіх боків з'яувал

Клас більших та посередніх капіталістів, торговельників та промисловців, взагалі так звана буржуазія в тісному значінню сього слова, почував, що надалі, як zostавити політичний уклад без зміни, зріст багатства та продукції й поширення торгівлі дуже загальмується, позаяк важка та незграбна організація самодержавної власти, що до всього втручалася й на все накладала свою тяжку лапу, не встигне йти поруч з життям і через те буде тягти його назад.

Численний клас дрібних торговельників і ремісників обіймає посередкове становище проміж буржуазією, як її зараз визначено, та пролетаріатом. Отсей клас найбільш непевний і змінний в своїх поглядах; матеріально малосилий, живучи з завтром, політично темний, він довго застається ганебно покірним абсолютичному урядові, коли ще чує за ним силу; се зйого та з босячнї й пропіяків з'організовувалися поліцією так звані „чорні сотні“, що палили живцем людей і потрошили жінок та дітей. Але так само жорстоко він може покарати й своїх вчорашніх богів, коли йому добре за шкуру сала зальють. А про те й сей клас не мав чим бути задоволеним і він попереду скерготів про якесь-то увільнення.

Найбільші утиски в Росії несуть на собі звичайно найчислені класи—селяне та робітники. На них дивляться лише з того боку, як-бы що здерти за для державної каси, як-би найбільш покористуватися з їхньої праці; їх доручено урядовцям, панству та капіталістам на „добру волю“, а про ту „добру волю“ вже й казати нічого. Турбота була лише про те, щоб приневолити їх жити так само, як жили їх батьки та діди, щоб вони не знали, не розсучали, що на світі можливо й краще жити, а не лише пухнути з голоду, та гноїтись у хворобах. Та про се вже й розводити нічого, бо й так всім відомо. Рух захопив і оці маси і, треба сказати, раніше ніж другі верстви суспільства, бо їм найбільш боліло. Початок зробив, як і слід було ждати, пролетаріат, як більш скупчений, більш освічений та більш з'організований елемент. За ним потяглося, відгукнулося селянство.

Ще маємо додатк, що так званий „освічений клас“, інтеллігенція, не маючи в собі загальних спільних інтересів, поділяється на три ряди, що перший з них наближається до буржуазії і йде завжде поруч з нею; другий—уявляє з себе інтеллігентний пролетаріат і цілком прилучається до робочого

пролетаріату, переймаючись інтересам третій—не пристає ні туди ні сюди і наче-б то вище класів, тоді як насправе і перший, на припоні у буржуазії.

Як бачимо, невдоволення сьогочасним обняло широкі класи; а про те пригніче жити в це невдоволення свої соціяльні окремі інтереси, цілком ріжноманітні і інтересам пануючих, господарських класів наче-б то не можна було розібратись біля того хто й чого вимагає, бо звідусіль залунав чий покрик: „так далі жити не можна“! покрик, роблячись з часом все більш гучись перш в нечисленні „ходатайства“, потім, що не давала їм жадної ціни й іграшки.

Незадоволення швидко поширювалося, було зачервоніла, розжевілася велика пожежа-канючення та прохань перед короною закрити та лютим лиходійством 9 січня у Петербурзі та очевидячки показало пролетаріатові, що якою з'являється царат, можна поставити десь що добрим словом тутечки нічого не вдієш

Вже 9 січня, йдучи з своїми болячками і висловили оті болячки; вони прохали дати в державі, поліпшити їм життя, зменшити тації їх праці капіталістами. Надалі, въ мірці ційної акції, вимагання пролетаріату визначено твердо, докладно, виразно і підпираються в собі самими—страйками, що по черзі обхоплюють Росію, а далі кінчаються загальним всемірним страйком“. За останні часи пролетаріатською інтеллігенцією перейшов, як сфера, а за нею й довга низка городів та сільських форм боротьби-до „узброєного повстання“. На червоному прапорі написано: „для всіх волі робітників оборони праці, народоправства і миру за все—Установної ради (Учредительного) представництва. Але йому трудніше було висловити

умовам, в котрих стоїть селянське життя. Воно перш за все заговорило займаннем панської землі, пожежами та руйнуванням економії. Коли повстав такий стихійний, неупорядкований, непланомірний протест проти вікових утисків, жажнулося все, що мало стосунки з селом. А про те потроху й серед селянства почала з'ясовуватись та визначатись ціль революції, що здебільш міститься для селянства в двох словах: „землі й волі“. Більш-менш свідомо під сим прапором піде селянство на дальшу боротьбу.

Як бачимо, соціально пригнічені класи поставляють, поруч з політичними вимаганнями, вимоги соціально-економічного змісту, що можуть бути задоволені лише тоді, коли надмірні прибутки господарських класів будуть зменшені на багато.

Коли річ доторкалася лише політичного визволення, господарські класи—шляхецтво й вища та середкова буржуазія,—що перейшли в опозицію урядові, удавали з себе завзятих революціонерів, висловлюючи дуже красномовно великі людські бажання:—волю, братерство, рівність. Ще с кінця 1904 року почали вони збиратись на з'їзди, перш вишкові, таємні, а далі—й явні; та все говорили, говорили, без кінця й краю говорили. Спочатку постанови їхніх з'їздів були занадто короткі: треба трошки скоротити сваволю та норози урядовців, крихту приборкати крила абсолютизмові, дати краплину волі народові, бо багато волі йому пошкодить, як тій малій дитині, що припущено її без догляду до ласощів.

В міру того, як сам нарід висловляв свої потреби і коли почувалося, що в оборону своїх інтересів і прав дійсно революційні класи стануть одностайно й допровадять боротьбу до кінця, радикалізм бажань шляхецко-буржуазно-інтеллігентних рядів збільшувався. Вже ухвалено вимагати Державної Ради („Государственной Думы“), що мала-б право не лише подавати поради урядові, але й незалежно від нього, самостійно роз'язувати державні справи. Ухвалено за потрібне дати народові (з винятком жінок) загальне виборче право до Ради. Шляхецтво та взагалі земельні власники вже обіщали пролетаріятові коштом капіталістів охорони праці й побільшення зарібної плати; капіталісти з свого боку понадарували обіцянок селянству коштом земельних власників. Дійшлося до того, що на Московському з'їзді земських та городських діячів оголошено було навіть Всенародню Установну Раду (Учреди-

тельное собрание); але скоро вже оці „революціонери“ розсудили, що далеко дуже зайшли, то й спішно сповістили, що то трапилася помилка, непорозуміння: основних законів Російської держави вони й не думають торкатися без згоди на те „Верховної влади“. Коли вийшов Булігінський закон 6 серпня (августа) про Державну Раду, котра мала скластися майже з одних панів та крамарів, то й навіть в таку Раду буржуазія й шляхецтво згодилися піти, узиваючи мало чи не зрадниками всіх, що хотів ту Раду „бойкотувати“. Справді, вони казали, що підуть туди, аби стати в обороні народних прав й вимагати поширення прав самої Ради. Але „казав пан, кожух дам, тай слово його тепле!“ З такого прикрого становища вирятувало буржуазних радикалів лише те, що сама Рада 6 серпня заздальгідь завалилася.

Вже и тепер мало чи не більшість людей з господарських класів кривим окомъ позирала на робітницький та селянський рух, а де-які ряди то й цілком ворожо віднесли до того руку. А проте на який час ворожість ця не виявлялася в дуже виразних рисах та мірах й коли вибухнув загальний політичний страйк перед 17 жовтнем (октябрю), загально-буржуазні класи пленталися позад пролетаріату, хоча й дуже сушилися, бо страйк черкнув їм по кишені.

Більш-менш одностайним нападом революційних та опозиційних класів здобуто від самодержавія акт 17 жовтня (октябрю). Але сей акт змістом своїм все ж не давав всього того, що потрібно було народові, а, найголовніша річ, уряд з цього акту зробив порожню обіцянку, бо-й видав його, аби лише обдурити нарід. З'організувавши „чорну сотню“, котра мусила-б показати вигубленням євреїв та інтеллігентів, наче-б-то протест проти „дарованої“ волі, уряд хотів повернути все на старий кшталт. Але и тутечки уряд, які по всіх геть усядах це тепера з ним буває, спіткнувся. Пролетаріят і революційна частина інтеллігенції зразу не дали урядові віри і почали вимагати безпеки обіцянним правам, а саме: аби були здійснені вільність і недоторканність особи, вільність слова, друку зібрань, спілок, страйку, аби були скасовані виняткові закони та військовий стан й смертна кара, аби були увільнені з в'язниць (тюрем) та з Сібіру всі борці за право людське, що тисячами їх там гноїв уряд.

Для шляхецько-буржуазного класу акт 17 жовтня був

найвищим пунктом, до котораго доходила його оппозиція. По за цим актом вже починається для буржуазії цілком небезпешне становище, а через те ввижається їй анархія, безладдя, мало чи не світа кінець. Коли в цілі визволення від смертної кари кронштадських матросів та знищення військового стану в Польщі вчинився другий політичний страйк, а далі й третій з приводу нестерпучих утисків, що почав коїти уряд над пролетаріатом, тоді буржуазія цілком перелякалася, як то вона каже, „економічної дезорганізації“ і отверто пристала до уряду, геть чимало разів висловлюючись, що вона держить віру урядові, і вимагаючи від його рішучих мірь для „знищення революції“.

Правду треба казати, зостався щеї й досі в опозиції урядові рядок шляхецько-буржуазних радикалів, що навіть за революцію стоять. Але це саме ті, що хочать зробити революцію красними словами. Це ті, що похалися до грапа Вітте з своїми постановами, думали його налякати і може через це поробитися прямо міністрами; але грапа не злякали, а собі лише сорому наробили. Це ті, що кажуть, що адміністрація утворила таку атмосферу, що людність не може свідомо й вільно приймати участі в виборах до Державної Ради *), а самі закликають нарід до виборів. Це ті в решті-решт, що жахаються страйків і обзивають озброєне повстання „безумным підприємієм“.

Чи то так, чи саяк, але діло повернулося до того, що революція зосталася цілком на руках у пролетаріата та селянства, котре ще не сказало свого рішучого, останнього слова, котре в своїй більшій частині ще лише формує ідею революції.

Становище окремих класів в відносинах до революції найбільш виразно з'ясується, коли наближимося до них щільно, коли побачимо їх у себе на господарстві, се б то в справах місцевої самоуправи. Відома річ, що органи сієї самоуправи, як от мійські ради (городські думы), земські зібрання та волостні й сільські сходи за теперешні часи з'являються інституціями, що заступають класові інтереси.

По закону 1892 р. лише ті з городян мають виборче право до мійської ради, що володіють нерухомістю, та ще гільдейски

*) Дивись листа д. Корнілова в № 12 „Народн. Хозяйства“.

купці й промисловці; робочі ж маси та незаможня інтеллігенція й наблизько не припускаються. І от бачимо, як мійські ради несуть свій цілком буржуазний засмальцьований прапор, раз-у-раз спускаючи його перед урядом.

Зараз пригадуємо, як заметушилися городські діячі, коли нікчемний князь Святополк-Мирський бевкнув-зненацька, що він дає віру („оказывает довѣрие“) силам суспільства, се-б то Росії?! Він-Росії?! Красно йому дякували мійські думи, та ще депешами, раділи, мало чи не молебні правили за його здоровля. А вже наближалася революція! Сервілізм, догідливість доходили до краю з приводу ріжних „щастливих новин“ та тих урядових (правительственных) актів, рескриптів й маніфестів, що с кінця 1904 року посипались на російське суспільство, як з решета. По всяк раз правились молебні й летіла дяка, хоч кожен раз обіцянки зоставались порожніми.

Страшений вибух 9 січня розворушив лише кількох мійських рад, що зголосили свій протест урядові й співчуття борцям за волю, призначивши де-кілько грошей на запомогу пораненим та родинам забитих на смерть робітників. Але, здається, призначені гроші здебільш так і зоставились в мійських касах, бо мабуть не познаходили тих, що перетерпіли. Так, принаймні, чомусь-то склалося у Петербурзькій раді.

Влітку торік (1905 р.), коли по Росії покотилася хвиля страйків, коли вже запалав Кавказ, коли відбулися страшні Одеські дні, коли схопилася по богатях містинах буря, мійські ради помалу те-ж заворушилися й почали засвідчувати перед урядом, що й справді щось треба дати народові, бо лихо трапиться, що пора перестати гратись з народом в коцю—бабу. Ранійш, ніж уряд, вони почули поклик—„до зброї!“

Найбільш цікаво, що-ж саме робили ради, коли їм на той час випало стати чолом до революційних вибухів?

В переддень маніфесту 17 жовтня делегати Петербургського совіта робочих депутатів стали перед Петербурзькою радою й засвідчили, що хоч, дякуючи бридким виборам до Ради, члени ради (гласные) не можуть бути уважаними за справжніх представників тутешньої людности, але в цей час, коли може пролитись крив, вони мусять зрозуміти, чим рада зараз може допомогти в справі визволення народу. Мійська каса—то є народні гроші і через те рада мусить дати народові засоби вести боротьбу, а головнішим чином видати грошей на орга-

низацию з пролетаріату та з елементів, що з ним спільно стоять, мійської міліції. Рада, вислухавши оте саме, в цей раз не зробила ніякої постанови, а потім того більш сього питання й не порушувала.

Коли після страйків більш як 100.000 робітників зосталося без роботи, коли почалося страшне бідуння, тая ж таки Петербурзька рада ухвалила заснувати посередничу камеру, щоб доводити до згоди капіталістів та робітників. Але так вона, тая камера, й вмерла, нічого не зробивши.

В цілі зменшити лиху годину, що впала на бідноту через безробоття, Петербурзька мійська управа замірялась заложити окремі мійські куратели (попечительства) за—для вбогих; але й цей замір пірнув, спустився на дно буржуазного багнища.

Петербурзький голова страхається навіть давати помешкання в мійських будинках для збірок не то що „крайніх“, але й для більш—менш поступових партій; в той саме час він широко відчиняє двері за—для збірок трактирників та членів „партії правового порядку“, що з себе виявляє насправді підмальовану та поцяцьковану словами ганебну „чорну сотню“.

Московська рада почала відразу наче-б-то й геть революційно; се вона перша з городів піднесла голос про конституцію, хоча й дуже обережно. Але коли річ доторкалася справжнього діла, тутечки їй бракувало хисту и сили. Вона не змогла захистити своїх мешканців від наруги й нападів „чорної сотні“. Коли виникло питання про організацію мійської міліції в оборону проти „чорних“ харцизаків, Московська рада прийняла занадто революційну ухвалу: міліції зректись, але прохати уряд, щоб він віддав їй до розпорядження поліцію! За міліцію подано лише 10 голосів. А як глянути відвертим оком, то й боятись їй нічого було тієї міліції, бо у буржуазної ради, то певно що й міліція була б буржуазна і їм же живота стерегла б. Коли в „Білокаменній“ досить надешпетували відомі паливоди—козаки, що по вулиці небезпешно стало пройти, рада звернулася до грапа Вітте с проханням вивести з Москви козаків. Се було ще до баррикад; тепера на таку революційну річ рада вже не пішла б!

Коли в тую ж раду була зроблена заява, аби обговорити питання про те, як би збутись масових смертельних кар за Севастопольске повстання, питання це знято з черги з того

приводе, що бач його не було поставлено в оповіщення; порядок, закон перш за все!

Московські радники з образою відкинули пропозицію соціально-демократів скласти свої мандати й передати їх демократичним елементам; вони відкинули се, маючи себе за „вибранців народу“ й за „кращих людей“. Якого „народу“ вони вибранці, вже знаємо: первогильдейських купців та власників будинків, що в Москві та по великих городах коштують страшених грошей. А які вони „кращі люди“, то вже трохи бачили, а ось ще один показчик: 27 радників в кінці падолиста (ноября) обмірковували, що їм робити, чи можна надалі зоставатись у Раді, коли вона за останні часи зробилася цілком „чорносотеною“; ухвалили зоставатись, аби псувати, як то вони казали, „чорносотенний концерт“. Московській голова, обібраний оце недавно, вже за часи революції, держав до ради промову, де висловився, що рада занадто велику участь брала в політичному житті Росії. А ми вже бачили, яка-то була участь!

А де була, що робила Московська рада за часи страшеної бучі, що скоїлася в Москві? Спочатку повстання радники хотіли велично нести свої обов'язки серед збуріння й розрухи, вести без перериву засідання ради, ратуючи доручений їм город; але згодом не встояли й.. ганебно розбіглися. Коли все скінчилося, коли Дубасов залив пожежу кров'ю, що здебільш лилася безвинно, рада Московська тоді знову зібралася, дала ухвалу мірам (се-б-то злодіям) Дубасова, постановила дати де-яку за допомогу поліціантам, москалям (солдатам) та другим, що перетерпіли за часи повстання, а також ухвалила прохати, аби не було смертельної кари. Але проти останнього пункту подав протест гурток радників на чолі з нікчемним адвокатом, але дуже відомим назадовцем (реакціонером) й „жидоїдом“ Шмаковим.

Въ решті решт промова, що держав Московський голова до Дубасова в день Нового року, то є показчик надмірного буржуазного цинізму й брідоти.

Оттак але справується буржуазія столичних городів, що стоять за голову за для провінціальних міст. А кажуть: „риба починає тхнути з головизни“. Насправді, коли подивимося, там, на провінції, мійські ради мало потішать.

В Н.-Новгороді на одному мітингу ухвалено звернутися до

міської ради з виправою грошей на організацію міліції соціально-демократичним комітетом; на це рада постановила побільшити платню поліції й zostавити її в тому становищі, яке було й дотепер.

Новгород-Сіверський благає уряд, аби надіслав на постій козаків, борців... за кайдани народні...

В Саратові на численному мітингу ухвалено правити від ради, аби вона перестала давати гроші на поліцію і ті гроші повернула на озброєння городян; як що вона сього не може зробити, мусить скласти свої мандати. Рада, в сполученім зібранні з членами губернського земства, ухвалила дати віру урядові і прохати губернатора Столипіна, що утворив в Балашові бойовище інтеллігенції, взяти *всі міри* за-для заспокоєння мешканців, обіцяючи з свого боку давати *всяку допомогу* урядові.

В Ніколаєві міська управа призначила гроші за важкі „наряди“ за часи неладу, що тамечки відбувся; але офіцери запасного баталіона та Донського козачого полку не прийняли тих грошей. Вони посоромились брати за душогубство, а радники не соромились давати!

З Вороніжа писали, що свідома частина мешканців обурена проти міської ради, бо а ні голова, а ні члени ради не виступили відверто й енергично за часи, коли розбишакувала „чорна сотня“, проти попуску чорносотенцям з боку урядовців.

В Архангельську член міської управи брав діяльну, активну участь в справах чорної сотні; рада зносить його, не викидає сього людюда геть з межі себе.

Вольська рада обирає комітет, аби розслідив „погром“ й знайшов злочинців; тоді ж саме прохає уряд заслати вітсько.

Каширська рада ухвалила визначити цареві почуття любови та вірности і прохати уряд, аби він не давав віри ухвалам, що висловлюють різні партії, союзи, мітинги й інші зібрання, бо вони, мовляв, не показують настрою країни.

Самарська рада дуже збентежилась, що по місту пішла чутка, наче б то рада брала участь в організації комітета народної оборони й постачала йому гроші на озброєння. З того приводу рада запевняє, що то цілком брехні, а разом з тим прохає губернатора розвідати: з кого складається той комітет, в яких цілях з'організувався, а тако ж поставити членів комітета перед суд (наче б то губернатор своїм розу-

мом до сього не дійшов!). В цілі заспокоїння мешканців рада ухвалила призначити із мійської каси 120000 карб. на побільшення розходу на поліцію, козаків та москалів. От тепер самарьці цілком будуть заспокоєні! Але де-які з їх поробились невірними; знайшовся й такий власник будинків та дач, що, покуштувавши добре козацьких нагаїв на власній спині, зараз же озвався листом у часопись, де радить усім громадянам геть чисто перестати вносити мійські оплатки, коли ті гроші йдуть на озброєння поліції та козаків, що їх же й дупцюють та нівечать; а то, каже він, кінця не буде знущанню козаків над народом, О, тії козацькі нагаї—добра наука!

Казанська рада де-який час то й зовсім розійшлася та в революціонерів пошилася. Вона ухвалила з'організувати міліцію, призначила на се гроші, обрала одного лікаря за начальника над міліціонерами, обрала тако-ж участкових. Міліціонери одібрали од поліції зброю; патрулі з москалів перейшли до розпорядження проводирям міліції. Але за день-два після того губернатор наказав роззброїти міліціонерів; вони зібрались в помешканню ради; військо почало стріляти; міліціонери здались. Се було зараз після маніфесту 17 жовтня. А от 9 падолиста Казанська рада ухвалила: виказати графові Вітте почуття своєї надзвичайної поваги й повну віру!

У Києві така рада, що путні люде, як от проф. Евген Трубецький, не лічать для себе можливим приймати участь в такій раді: там купиться цілком „чорна сотня“!

Але вже досить таких огидних фактів, хоча їх ще-б можна було нанизати чимало. Взагалі лише треба сказати, що найкращі ради саме ті, що й досі зоставалися толерантними. Більша частина їх обмежувалася лише тим, що оголошувала поклики до мешканців „о мирном восприятті дарованных свобод“. А як де-які то навіть давали грошей на мійську міліцію, як от: Ярославська, Новоросійська, Ташкентська (перестала навіть видавати гроші на поліцію), Костромська й Харківська. Більшість же правила молебні з приводу кожного маніфесту!

Найбільш радикально виявили себе ради: Томська, що вимагала скинути з посади поліцеймейстера и навіть губернатора, котрі побили, понівечили багато дітей-учнів, та живцем поналили людей, та Мінська, де те ж хотіли вигнати

славетного губернатора Курлова, а крім того тамечки ухвалено збудувати пам'ятник на майдані, де військом побито багато народу, і на тому пам'ятникові повирізувати ймення вбитих.

Дальш за це не пішла жадна рада! Оттакі-то, як бачите, „кращі люде“ буржуазії! Не вони здобудуть волю народові. Страхи революції зробили на них великий вплив, налякали їх до смерти. Вони б може й хотіли волі, трошки волі, але на превеликий жаль її голими руками не вловиш і даремно вона ніколи не дається. А де треба давати на офіру, жертвувати й матеріально й навіть життям, до цього буржуазія не природна, не здатна. І лише мало кому, окремим людям, так мовити, виродкам з неї вистачає сили йти до кінця. Трошки зреволюціонізувати буржуазію хіба може випадє на долю урядові Вітте—Дурново, що почав занадто гаряче насідати на суспільство, усяково знущатись над ним. Але й то надії мало; буржуазія знесе, звикне й до нагаїв та куль, лише на другий бік буде перевертатись.

Коли зглянемо на сьогочасне земство, то й тамечки побачимо гостро визначені класові інтереси. Про се вже свідчить самъ факт, з кого земства складаються. Закономъ 1890 року представництво шляхецтва значно поширено проти закону 1864 року коштом других станів, а найбільш селянства. Не зробемо, здається, помилки, як скажемо, що приблизно 80 відсотків членів земських зібрань, особливо губернських, випадає на шляхтичів (дворян). З того приводу маємо право казати, що земства—органи шляхецтва. Про те ж свідчить й саме життя: селяне знають про земство занадто мало; де-які то й цілком про його нічого не чули, і ніяк не можуть відрізнити „земського гласного“ від „земського начальника“; але й ті, що де-що й знають, не дають йому віри.

А про те мусимо засвідчити, що за темні часи необмеженого панування абсолютизму, земства були видним центром опозиції урядові: тамечки містилося багато відпорного елемента. Сього елемента значно навозив туди з собою інтелігентний пролетаріят (такъ званий у насъ „третьій елемент“), що йшов на службу до земства на фахове діло, як от лікарське, вчительське й таке інше. Але опозиція тая дала все

те, на що вона була здатна: дійсно революційні елементи пристали до робочого пролетаріату та селянства; восталися елементи більш — менш радикальні, що головнішим чином воюють словами, та консервативні, що тягнуть всіх назад.

Раніш вже говорено, що з розростом революційного руху, поширялися тако-ж вимагання радикальних земців. Цілий рік вони виробляли та переробляли свої програми й дійшли найупослід на папері до красних річей: тутечки й рівність перед законом всієї людности, знищення станів (сословій), вільність віри, друку, слова, сходок, спілок, недоторканність особи й оселі, обмежена монархія (але боронь Боже, республіка!), Державна рада з широкими правами на підставі загального й рівного виборчого права, право широкої крайньої та місцевої самоуправи, земля селянам (але певна річ за справедливу ціну!); багато де-чого припадає й робітникам—пролетаріям й таке инше.

Це вони були на з'їзді, так мовити, в гостині.

А подивимося на них, коли вони у себе на господі.

Перш за все де-які земства, особливо повітові, квапились засвідчити, що вони не давали нікому доручення заступати їх на з'їзді, а через те постанови з'їзда не лічать для себе обов'язковими.

На превеликий жаль за останні два місяці (осіння сесія) земських зібрань відбулося занадто мало завдяки страйкам та взагалі страхіттю, що скрізь діється, а той з приводу циркуляру міністра внутрішніх справ, що наказує чергові губернські земські зібрання перенести на другу частину січня; а коли „закон—перш за все“, то й треба слухатися того циркуляру.

Що ж робити? Скористуємося з того невеликого матеріялу, що маємо перед очима.

Порховське земство Псковської губернії з огляду на те, що в повіті скоро може початись аграрна ворохобня, благає графа Вітте прискорити скликання Державної ради (якої? цього не визначено!), яко єдиного способу здійснення надій суспільства.

Давай раду, яку волиш, аби була рада! То може вона народові очі замаже? Даремно!

Того ж таки вимагає й Псковське губернське зібрання, додаючи, що з сього-часного бурливого становища можна пови-

коли неохотно будуть здійснені та ще, й по-
аніфесту 17 жовтня (октябрю).

земство Новгородської губ. вже мало чи не
іє питання! Прикликано до нього (18/хп)
ин (18 чол.) та ще кілька селян (2 чи 3 з
дописувача, наче б то соціяль-демократи):
зважно були „хозяйственные мужички“. Ух-
яне за поміччю „Крестьянского Банку“ й
тво земства купували ґрунти на власність;
“ дійшли до переконання, що не обійтись
відібрання приватних земель, конче за гроші,
будуть потрібні селянам й коли власники
згоди з селянами; „справедлива“ ціна землі
ся тоді з попереднього доходу, що вона його
стала лише за Державною радою, котра му-
право примусового відібрання, а то вже для
ьним урядженням земство обібрало свою ча-
волосних та повітового комітетів; чекають, що
ляне туди пошлють своїх членів. От-то й
чи буде згода межі членами комітетів?

е земство ухвалило зменшити удвое оподат-
ких земель, відповідно наложивши податки
ти, бо, бачте, вже давно відомо, що це зем-
ці, безбожно нерівно розкладало податки межі
панськими землями. Певна річ, не з'явися
: воно й тяглося б ще довгі роки!..

земство повідомило сільських вчителів, що в
селяне, протестуючи проти свого стано-
ь платити земські податки, земство перестане
ім платню, аби вони не кидались до пропа-
очуємо, що й другі міри більш рішучі бу-
и діставати податків. Але не будемо попе-

звичайне у. зем. зібрання висловилося, що
ня цілком відповідає інтересам й бажанням
що урядові не слід звертати уваги на по-
кого з'їзду земських та мійських діячів, по-
більшістю не мали доручення від земських
о скликання Народної Установної Ради та
гального, безпосереднього, рівного й закри-

тим способом голосування з'явиться дуже не безпешним політичним спробунком й може згубити новий державний лад, що дарував його Росії цар!

От які наші хотиньці завзяті, дотепні політики! Ім, бач, треба виборчого права й нерівного, й незагального. То що ж? І гаразд! І на те згоджуємося, але при тій умові, щоб нашим хотиньцям перш за все не дати виборчого права.

Того то вони так і кажуть, бо знають, що будуть мати теє право, та ще кожен за трьох—чотирьох селян та робітників!

В Рязанському губернському земському зібранні обміркувалася записка кн. Волконского та його семи товаришів, в котрій запевнялося, що не можна бути байдужим, коли одна частина мешканців вигубляє другу; земство мусить перестати zostаватись пасивним свідком того, що коїться, і перейти до активної боротьби з „гідрою“ революції.

Для того автори записки пропонують: прохати уряд з'організувати земським коштом, що насправді складається більш з селянських податків, окремі отряди комонників, котрі могли-б повсяк час боронити панські окономії; ті отряди треба доручити до розпорядження окремим почесним мировим суддям, що їх мусять обірати повітові земства; оцім же таки суддям доручити учінять судові слідства з приводу аграрних злочинів, й таке инше. Треба додати, що кн. Волконский та ще один з його товаришів були депутатами на з'їзді земських діячів. Оттак то повертається діло, коли скінчився з'їзд!

До чести зібрання треба сказати, що воно відхилило, хоча й незначною більшістю голосів, питання про організацію загонів, котрі безперечно перевернулися-б в розбишацькі ватаги й робили-б наскоки на села. А проте зібрання до сього питання знов повернеться, коли збереться у січні.

Орловське губ. земське зібрання лише й додумалося зробити в справах аграрних, що звернутися телеграфічно до Міністера Юстиції з заявою, що судове слідство по аграрним злочинам провадиться дуже забарно і що безперечно треба заарештувати підмовників до аграрної ворохобні.

В Курському з'їхалися 12 падолисту президенти повітових земських управ, що скликано їх губернською управою; з 14 членів, з котрих складалася збірка, п'ятеро належить до конституційно-демократичної партії. Аби зупинити й на далі не

попускати селянського руху в губернії, зібрання визначило оттакі міри: треба організувати повітові комітети, щоб склалися з повітового маршалка (предводителя дворянства), президента повітової управи, мійського голови та справника; розпорядження військом доручити оцім комітетам; по всіх усядах поставити військові команди, переважно з комонників (кавалеристів); а коли потрібного числа війська зараз в губернії немає, губернатор мусить прохати, аби уряд дослав кілька треба; дозволити комітетам наймати коштом державного скарбу кінну та пішу сторожу, котрій можна б було доручити охорону мешканців та майетків (се-б то панів та їхніх окономій); як що ж уряд не дасть грошей, сторожу найняти коштом повітових земств; побільшити на місцях число слідчих (судебних слѣдователєй). Оттакечки озброєні, курські пани хотять взятись до роз'язку віками наболілого аграрного питання. Але шкода, шановні добродії, не нагаями та кулями такі справи кінчаються.

Що до селянських органів—сільких та волостних сходів й розправ, так вони цілком складаються з селян. Але всім відомо, які права й силу мали ті органи. Цілком вони доручені були земським начальникам та іншим урядовцям—і маленьким і великим: хто не хотів лише, той не скуб їх. То не диво, що почасти селянська маса була цілком байдужа до громадських справ, бо вона добре знала, що не так зробиться, як громада волить, а як того схоче „земський“. Визначити, в які відносини до революції стали, яку участь беруть в революції виконавчі органи селянства, то значить сказати, яку участь приймає взагалі все селянство в оцій ворохобні. Селянство, що його не менш, як 64 відсотків всієї людности Російської Держави, не робе з себе цілком одноманітного класу. З погляду економічних інтересів воно те-ж поділяється на категорії: сільські робітники, злидарі-хазяїни, та заможні й навіть багаті селяне-господарі. Перші дві категорії—біднота—має в собі так багато „палива“, що, аби впала туди іскра, то й вогнем візьметься, запалає; уважно насторожує вона вуха до соціалістичних закликів. От-же цілком інше становище займає рядок „справжніх хазяїнів“—людців заможних: їм всяка ворохобня шкодить, особливо, коли вона викликається соція-

лістичними пориваннями, коли веде до земельного зрівняння й до поліпшення становища робітників. Через те до усяких соціалістичних закидів вони відносяться з великою ненавистю й эле нетерпучо. Як пише один дописувач з села, „дайте лише їм можливість й вони світ здивують лютістю, з котрою поклопочуться зберегти власні маетки“. І то цілком правда! Але російській уряд добре дбав про те, аби таких, „заможних хазяїв“ по селах було як найменше, аби в селах скупилосся як найбільш революційного „палива“. Гаразд знаємо, що не все те „паливо“ піде на потребу й користь революції. Через свою нечувану темряву наше селянство по багатьох кутках й країнах за довгі часи, що бідує, ніяк не розбере, де справжній його ворог. Темному, прибитому, знесиленому майже постійним голодом, замордованому беззаконням, безсуддям й здиством, роскиданому маленькими купками по безкраїм степам, селянству дуже трудно вийти на політичну боротьбу, як свідомій та з'організованій силі.

До того ще й уряд добре розуміє, яка то страшна сила буде—розбуджене та з'організоване селянство. І от не диво, що він усяково, не жалкуючи куль та нагаїв, люто стає на перешкоді з'єднанню селян й селянських громад. Але в революційні часи нагаї й кулі, вже не страшать, вони лише навчають дивитись розплющеними очима! До яких меж дійде революційність селянських мас, наперед не можна сказати. Але тутечки треба зауважити, що взагалі селянство не бувало ще до кінця революційним класом, позаяк йому дуже важко витримувати довгочасне господарче безладдя, дезорганізацію свого занадто простого й маленького господарства. До того ще йому занадто трудно через свою велику неосвіченність та роскиданність боронити свої класові інтереси через представників обібраних з посеред себе; через те саме селянство шукає оборонців своїм інтересам, як показує історія, з тих, що стоять найвище над ним, шукає собі владара, щоб захищав його проти других класів. Владарі дійсно знаходяться й робляться оборонцями... але лише не селянських інтересів! Не дивно, що коли революція починає подавати повне гасло, селянство в своїй більшості переходє в стан контр-революційний. Але у нас до цього ще не дійшлося.

Попереду вже казано, що межі селянством ідея революції лише формується; первістні, стіхійні вибухи, як от безцільні

пожежі та руйнування, що з погляду політичного не мають вартості та дуже шкодять пляномірній боротьбі, мусять змінитися більш-менш організованим виступом селянства.

Коли звернемося до звісток з сел, що маємо в часописах, про революційний рух, так перш за все побачемо, яка їх сила. Починається скрізь діло з того, що збирається сход, котрий обміркувавши, через віщо воно так погано живеться селянам, постановляє приговора. Реакційні часописи силкуються запевнити, що ті приговора постановляються під впливом й натиском революційної інтеллігенції і сами з себе нічого не варт. Але, як ще давно сказав К. Маркс, пройшли вже ті часи, коли революцію покладали на карб кількох агітаторів. „Тепера, каже він, кожен знає, що, де є революційні корчі, тамечки мусить стояти за ними суспільна потреба, котру задоволити перешкоджають перестарілі установи“.

Головніші думки, що переходять через більшість приговорів та мітінгових резолюцій ось-які: рівні права для всієї людности, що оселяє Російську державу; зміна виборними людьми начальників, настановлених урядом; загальне, рівне, безпосереднє й потайне виборче право до Державної ради й до земських та інших органів самоуправи; здебільш за останні часи—Народня Установна Рада (Учредительное собрание); знесення викупних виплат й непрямих податків, замість їх встановна податків з доходу; дарова й обов'язкова для всіх школа; передача земель монастирських, удільних, державних й приватних власників у власність народу; воля слова, друку, спілок, збірок, недоторканість особи й таке инше.

Селянство недержавних націй виставляє, опріч того, свої окремі потреби, як ось: право уживати рідну мову школах, судах і всяких інших інституціях; право мати окремий національний сейм, що установлятиме усі закони про місцеві справи котрі торкаються лише тієї, нації, не порушуючи головних законів держави. Найбільш виразно справа про автономію становиться серед селянства в Польщі, в Грузії, у Латинців, в Литві, і в Україні, хоч правду треба сказати, що найгірше ця справа стоїть у нас, українців. В падолисті в Москві відбувся великий селянський з'їзд, скликаний Селянською Спілкою („Крестьянским Союзом“). З'їзд признав, що тільки тоді селяне не бідуватимуть, коли усією землею володітиме сам нарід; що закони про заведення справедливого ладу земель-

ного повинна виробити Установна Рада, котрої селянство доконче мусить дійти. „Селянська спілка“ мусить змовитись з братами-робітниками мійськими, фабричними і заводськими і з усіма спілками й гуртками, що боронять інтереси робочих людей. Маючи звістки з усіх містин Росії, з'їзд засвідчив, що коли уряд не задовольнить нарід у тому, чого він домагається—почнуться великі бунти, а за ними й загальне народне повстання, бо далі вже не сила більш терпіти. „Селянська спілка“, коли вона поведе цілком практично свою справу, буде мати великий вплив надалі, скуплюючи роз'єднані селянські сили й даючи їм міць, виставляючи загальне гасло і визнаючи дірективи.

От же всі тії приговора й резолюції—то все більш—менш слова. Подивимося тепера на діло. Пригнічені класи тим значно відрізняються від класів господарських, що перші—люде діла, а другі—більш люде слова; й коли їм, оцім другим випадає що робити, то вони те роблять найбільш руками перших; навіть й бьють прегнічених руками таких же прегнічених. Як люде діла, селяне повели боротьбу цілком практичним шляхом. Московська губ. земська Управа дуже стурбована, що селяне в багатьох повітах всі як один стали на тому, аби не платити жадних податків, доки обіцянки манифесту 17 жовтня не будуть здійснені. Такі-ж саме звістки маємо з других губерній—Саратовської, Тверської, Харькoвської, Черниговської, з Польщі, Литви й інших країн; частина волосних сходів висловляється, що не буде давати податків аж доки не буде скликана Установна Рада й селяне не візьмуть собі загального и рівного виборчого права. Аби не підтримувати державної каси та вести боротьбу за землю й право тверезими, селяне в ріжних місцях ухвалили не пити горілки й позачиняти монополюки. Далі по де-яких селах організується сільська оборона. В других містинах (Сарат. губ., Польща, Литва, у Латишів) селяне скидають волосних та сільських старшин, що були обібрані під гнітом урядовців, й настановляють своїх, вільно обраних. Тамечки ж вони примушують, аби вчителі в школах вчили дітей на рідній мові. В губерніях так званого Прибалтійського Краю, селяне поскидали попів та урядовців і замість їх обібрали власних управників. З Юрьевського та Филлинського повітів повідомляють, що фольваркова адміністрація скрізь порозбігалася, що фоль-

варки держуть наймити, котрий ведуть все господарство, ходять за худобою та орудують всіма доходами; сливе скрізь там настановлені нові органи самоуправи, що керують всіма справами й побіром податків. Найбільш революційна акція розжеврілася серед селянства Грузинського та Прибалтійського (серед Латишів та Естів).

Дуже цікаво подивитися, як-то йшлося діло в Гурії (частина Грузії). Поки ще Гурійці знали, що не настав час озброєної боротьби, вони помалу, але невідступно, мирно звоювали собі й здійсняли в житті перші засади, основи громадянської й політичної волі, помалу захоплювали функції, що перш належали урядовцям. Вони перестали засилати дітей до шкіл, що давав їм уряд, перестали звертатись до всяких урядових інституцій, запровадили власні найдемократичні органи самоуправи, мають своїх десяцьких, сотників, тисячників та окружних представників, що обирають їх всі дорослі громадяне—чоловіки й жінки. Вони з'організували у себе власний суд—цивільний й карний, не дають в державну касу податків, не дають в військо некрутів, бойкотують „непокірних“ панів. Таким робом урядовцям нічого робити й гурійці самі у себе зробились господарями. Тоді уряд російський оголосив, наче-б-то Гурія хоче зовсім відлучитись від Росії і заложити самостійну Грузинську Державу; наслано туди тисячами москалів, козаків з гарматами й пулемьотами. Гурію хотіли розшматувати, гурійців винищити. Але за Гурію заступилося все грузинське селянство й весь кавказський пролетаріят; уряд відтяг геть й заслав поважного урядовця, що „щиро“ привітав „братиків—гурійців“, прохав їх висловити свої потреби і обіцяв зробити „все по змозі“. Гурійці відповідали йому, як один чоловік: у них болячки й змагання ті ж самі, що й у всього люду російської держави; що вкупі з ним вони вимагають волі, повертання з державної каси „випкупних виплат“ й відкраєних земель, скасування непряміх податків, 8-годинного робочого дня, роззброєння армії і організації народної міліції. Ми добре знаємо, казали Гурійці, що нас почує й задовольнить лише Всеросійська Установна Рада, до котрої радники будуть обрані на підставі загально—рівного виборчого права. Певна річ, що уряд „ніякої змоги“ не має, щоб вдовольнити Гурійців! І от знов пославно „звоювати“ їх, як непокірних, 10-тисячний загін війська на чолі з відомо лютим генералом Аліхановим.

Мало що не так само зачиналася й поширювалася революційна пожежа серед латишів та естів, котрих тепера те ж „завойовує“ російський уряд, люто караючи повстанців, а з ними й тих неповинних, що на очі навертаються „м'ясожерам“. Треба додати, що діяльність й тактика гурійців, латишів і естів цілком йде згідно з тактикою й програмом соціально-демократії, що вони давно стали на тому, аби йти поруч з мійськими робітниками під загальним прапором.

Пролетаріят мійський не мав приступу до легальних органів самоуправи: його мали за бидло, що не можна було допустити до такого великого діла, як керування мійськими справами! Навіть власні його потреби та інтереси краще наче-б-то відомі були хазяїнам-капіталістам та урядовцям, бо всякі організації робітникам були заборонені. Але життя, коли дійшло до діла, саме витворило їм органи, що дістали такої великої сили, що вистачало їй на те, аби ставати де-коли сливе зарівно з урядом, аби зупиняти мало чи не все життя країни. Ці органи—ради робочих депутатів—виникли за останні часи майже по всій Росії і тепера ще пробувають в інформаційнім періоді, ще лише складаються, формуються. Уряд вчуває, де таїться справжня сила, і от він вдаряє усіма силами, що ще у нього zostалися, на цього ворога, на ці робітничі ради. Але даремно! Життя візьме, що йому треба.

Сьогочасні легальні інституції земські та мійські, що заступають, як бачили, лише інтереси невеликої купки панів та дукарів, мусять бути скасовані, знищені революцією. Замість їх новий державний лад, зформує органи самоуправи, що будуть складатися з представників всієї людности міста, повіта та губернії, а далі й нації.

Яким шляхом ця зміна здійснеться-чи революційним, чи еволюційним—на підставі більш-менш тихомирного упорядкування державного життя, сього не можна тепер сказати, позаяк не можна вгадати наперед, яким шляхом піде надалі революційна акція. От-же й тепера вже бачемо, що в тих країнах, де революція обхопила широкі маси, нарід обірає своїх представників до органів місцевої самоуправи й силою приневолює представників привілейованих класів складати свої мандати. Певна річ, що такий спосіб захоплення власті

не до смаку урядові і що він люто поклопотати того „непорядку“. Не до смаку дуже цей буржуазії, що вже цілком перекинулася добно зрадила народню волю, бажаючи віддати ля народу а через те й для себе.

ю словами нашого вчителя К. Маркса: „де е очі, тамечки мусить стояти за ними суспільна задоволити перешкоджають перестарілі устанція може почуватись ще не по всіх усядах и сульно, аби дати безпосередній добрий кінець; ід, що б живосилом її придушити, лише буде ю та дужчою, аж доки вона не порве своїх

Л. Бич.

В д о р о г у.

іству ревучих бурунів в урбанах бурхливого і пісню простора складати збіраюсь.

йданами глухо брязчать по чорних стінах того Краю я дзвонами волі дзвонитиму силу. благаю:

гартує,
оля їх згуку у небо сягала,
ила їх дзвону на герц викликала.

І. Личко.

Національне питання в Росії*).

I.

Мої вірменські товариші прохали мене додати до їхнього видання моєї „Ерфуртської програми“ де-кілько слів про національне питання, котре для вірменських соціалістів, і саме тепер, має особливе значіння.

Натурально, неможливо на де-кількох сторінках дати вичерпуючий виклад національного питання. Нація не є спілкою, утвореною природою, як це припускають теоретики рас, але є суспільним витворенням (Gebilde), котре в різні часи виникає із *найрізнішших умов*, приймає найрізномордніші форми, перебуває в безупинній, історичній течії, Навіть серед теперешніх культурних народів розуміння національності, в залежності від *особливостей* їхнього історичного розвитку, дуже різномордні, а кожен із наших інтернаціональних конгресів може розказати про ті труднощі, які із сього виникають. Французька нація, ірландська, австрійська, єврейська, вірменська, — кожна визначає щось зовсім інше.

*) Уміщена в сьому числі „В. Укр.“ стаття т. Каутського є переклад, як це видно із вступних слів статті, його передмови до вірменського перекладу „Ерфуртської програми“. Порушена в ній kwestія національна має безмірно велике значіння для соціалдемократії не тільки вірменської, не тільки української, а для всієї Росії. Той чи иньший ход класової боротьби пролетаріята Росії знаходиться вь залежності від слова соціалдемократії в цій kwestії. Правда, остання виступає тепер не так різко, як це буде в період демократичного ладу. Але це не виправдує такого „хвостітського“ відношення до цієї справи, котре характеризує де які сфери соціалдемократії Росії. Тому ми рекомендуємо дуже увазі товаришів статтю К. Каутського. Стаття ця окроме була уміщена яко додаток до № 98. „Leipziger Volkszeitung“ 29 Априля 1905 року.
Ред.

шими оказувалися ті держави, в кот
однією мовою. В державах, боротьба
мовах, навпаки виникла державна, що зм
Аджеж сучасна держава, найсил
скрізь виявляла стремління в дер
сполучення, — мову, зробити в дер
вління, юстицію, науку котрих бул
національності, мова великі політ
цьому одержували Природно, се ви
перед иньшими. Націй, котрим
відпор з боку усіх способ прод
якій капіталістичний державної
тенденції до сучасної демократичн
не тільки державно декілько наці
держава охоплює діти однієї матері
і друга суть розвитком.
з сучасним боком — з побільше

З другого боку — з побільше
обмін думками між членами
ріжних державних організацій,
боротьба національностей, тим
нальність потребу в самому т
частин, як в найліпшому за
Так капіталістичний способ п
поділені між декількома терр
одною, але належать ріжним
злити сі території в єдину
чином від їхнього попереднь

Сі національні тенденції,
необхідністю із сучасного ер
їх так само неможливо, як і
національні тенденції ще му
кожна сучасна партія наві
ціаль — демократія, мусить е
само, як змагання до демок
соціаль-демократія піддерж
тичного з'єднання і до
котрих вона працює. Т Самс

вона бути стілько-ж
Але соціаль-демо
Тамс
Парти
Парти

розуміваю пануючих класів, так само, як не
инна бути буржуазно-демократичною партією.
а, як і демократична політика повинна бути в
класової боротьби пролетаріата і завдяки сьому
обливий відбиток.

II.

ад усе мусить соціаль—демократія, природно, во-
ситися до того реакційного націоналізму, котрий,
представників здебільшого економічно реакційних
рванства, дрібної буржуазії і їхніх ідеологів, ро-
нальні цілі не як щось нове, що виникло із су-
в, але виводить їх з старих традицій, котрі відшу-
оживлення національних цілей. Такі стремління у
мають за собою блискучу історію, можуть захопити
іх ідеологів, котрі взагалі настроєні не реакційно.
ецькі ліберали любили німецьку єдність розуміти,
ення середньовічної імперії, чехи, навіть демократи,
новити царство старих богемських королів, серед
живуть мрії про відбудування старої Польщі.
в сьому відношенню справа у вірмен, я того не
е повинно б бути инакше. Сі старі держави про те
були національними державами в сучасному розу-
еред капіталістичним способом продукції підвалини
ули зовсім не національні. Римська імперія німець-
отрою володіли Гогенштауфени, простягалася від
іцілії; Пржемисловичі, що мали свою резиденцію в
си найбільшого їхнього панування, володіли терри-
Велитенських гір (Riesengebirge) аж до Адриатич-
себ то, майже цілою територією сучасної Австрії,
ни та Гиличини; держава польських Ягеллонів про-
від Познані до Києва і Новгороду, охоплювала не
сків, а ще й чимців, литовців, Руських, козаків; так
енська держава Тіграна вмщала в собі самі різно-

увати старі принади (Herlichkeit) се все одно, що
занізувати мумію. Але навіть мрії про се шкідливі,
тягають погляд від реальних обставин і допома-
ім реакційним змаганням.

Але до сучасного змагання справді національні держави союзна не є без оговорокъ. Як що стремління до незалежності яко ним, так цим ще не сказано, що цього стремління. А ці форми мо:

Так напр. серед різних націй Росії: финнів, литовців, поляків, у Кавказу, живе сильне стремління, котре породило змагання знищити з російською державою, силою відрити нову політичну незалежність значіння лише відносно абсолютної була Росією демократичною, тоді націй до самостійності задовольнилися в звязку з російською державою „Сполучені Штати Росії“. Се мовля про окремих націй. Що привяже Англії, так се той факт, що їхня самостійність з сильною метрополією, далеко літ, коли-б кожна із них ізольовано стояла в світових держав.

Подібне розміркування могло би бути і для інших націй окраїн Росії з інтенсивнішими стремліннями до державної самостійності, а подібне має силу для вірмен — націй, де тільки питання про незалежність від Росії. Як-б форми не прийняло це змагання, разі поляки так само як і вірмени, особливо, коли вони будуть опіратися на Росію, коли будуть стояти до неї в ворожому ставленні.

Чи національні домагання поляків і інших націй Росії приймуть форму змагання до держави, чи приймуть форму змагання до перетворення Росії в республіку, се залежить перш за все від того, яку форму прийме революція в Росії. Раніш як в Англії, де революція була централізованою, так і в Росії, де революція була децентралізованою, бюрократичній формі при демократії. Чим си

пролетаріят, чим більше революція буде не
вільною, але справді демократичною, тим більше
вільну спілку з нею, замість боротьби з
нею менш доведеться що небудь змінити в
самій Росії, тим більш сепаратистичні тен-
денції на окраїнах.

Чим менш сама Росія, тим менш також інте-
ропейської демократії в тому, щоб польська
відокремлення Польщі від російської дер-
жави необхідним, поки не було ніякої надії зла-
бсолютизм силами внутрішніми, поки вільна
думка, котру не кожен наважувався викли-
вати. Тоді вільна Польща була можлива лише,
якщо відокремлена від Росії держава, і самостійна
державна, аби з'узяти владу абсолютизму, а західно
європейські від його нападів та впливу і зробити не-
залежним священого союзу. Подібні мотиви мали
випадку. Відокремлення Кавказу від Росії так
як Турції, здавалася західно-європейським де-
сяти років важним засобом' ослабити царат і
справу демократії.

Введення усуваються російською революцією.
Введення демократію на місце абсолютизму. Не на
в центрі йде тепер найважливіша для
боротьба. В загальному інтересі не тільки
всіх націй Росії, але всієї соціал-демократії
того світу, щоб в центрі Росії революція
була більше, її наслідки можливо демократичніші.
Партії Росії, до якої-б вони нації не нале-
ли, повинні в даний момент завдання залишити
революцію в центрі Росії, робити все, що
можливо. Вони повинні усі перейнятися свідомістю
в центрі Росії розв'язеться доля всіх їх, вони
повинні виставляти на
вимоги та вимоги виставляти на
вимоги мусять зоставатися в тісному контакті
з усіма частинами Росії і як найсильніше допомагати
всім частинам Росії енергійно мусять вони розвивати
власної нації, але навіть і тут мусять вони
використовувати спільні пролетарські вимоги. а
в окремих національних вимог, коли вони не

містяться в загальних, зали
розв'яжуться в центрі Росії
залежить також і конечна

Яка б не була конечна
вища україн Росії, все-ж т
стина їхніх національних
не може бути усунена. Чи
державу, чи складатиме і
становище вірменської в
В Росії, як і на балкансь
є великі краї, котрі не н
в котрих нації живуть н
їх територіально неможл
питання, котрих не може
не можна розв'язати захі
цям, напр., вони навпаки
від недавніх часів робил
нірувати самоуправу кр
в партійній організації в
роди автономії, навіть н
здійснені. Не дивлячися
нальним сваркам в ній,
жуазні партії досі уперт
Тут знову також виявля
в'язанню соціяльних пит
а не в винайдено *практи*
легко знаходиться також
нічого не може, коли
якої він веде.

Автономію країн може
суспільства, бо сим кожне
носить до абстрактного
(Zusammenleben) націй, ш
мають спроможности відді
яльності, знаходить вел
суспільства, котре заснов
різних верств народу. III

протидіявання (Gegenwirkungen) всі класи буржуазства, при відповідних обставинах все знову муть знищити конкуренцію, котра внаслідок їх умов не годиться, але посідаючі класи знають ще один засіб: монополію упривілеювання і привілеїв, національностей на кошт других. Були секретні угоди і тайських пожалувань (Octrois) до сучасних тарифів та картелів тагнулися ці спроби усунути за поміччю монополії. Але се називається на отиленостей, які утворює конкуренція, ставати не гострійші і важчі.

Інакше ніж, посідаючі класи, намагається прогнати конкуренцію і її шкідливий вплив в його не монополію, але солідарність. За поміччю цього сил в своїх рядах подумати усі ті протилежності, координують буржуазний світ тим більше, чим більше намагається усунути конкуренцію.

Істина, існують також і серед пролетаріяту спроби досягти упривілеюваного, монопольного становища. Там, де в буржуазний спосіб думання приймається без критики, де до сього виключні умови для окремих пролетарських верств монополізують се становище, там пильнують проти доступ до іншої професії зробити неможливим. Стремління було дуже розповсюджене в окремих ремеслах і цехів. Але при капіталістичному способі продукції ці змагання все більш зостаються без наслідків, позаяк утворюють виключно гарне становище, там пильнують проти доступ до іншої професії зробити неможливим. Стремління було дуже розповсюджене в окремих ремеслах і цехів. Але при капіталістичному способі продукції ці змагання все більш зостаються без наслідків, позаяк утворюють виключно гарне становище, там пильнують проти доступ до іншої професії зробити неможливим. Стремління було дуже розповсюджене в окремих ремеслах і цехів. Але при капіталістичному способі продукції ці змагання все більш зостаються без наслідків, позаяк утворюють виключно гарне становище, там пильнують проти доступ до іншої професії зробити неможливим.

Стремління було дуже розповсюджене в окремих ремеслах і цехів. Але при капіталістичному способі продукції ці змагання все більш зостаються без наслідків, позаяк утворюють виключно гарне становище, там пильнують проти доступ до іншої професії зробити неможливим. Стремління було дуже розповсюджене в окремих ремеслах і цехів. Але при капіталістичному способі продукції ці змагання все більш зостаються без наслідків, позаяк утворюють виключно гарне становище, там пильнують проти доступ до іншої професії зробити неможливим.

класи. Вони не можуть завоювати держави щоб нові привілеї, нову монополію постарої; державна влада потрібна їм для того кінець всяким привілеям, всяким монополіям і національним. Тому то, коли посідають тільки, заміняють конкуренцію націй монополією своєї нації, пролетаріат також і інтернаціональну солідарність.

Розуміється, з початку скрізь, також завдяки національній конкуренції, істнує височого життєвого рівня та ліпших умов найулюбленіших засобів відібрати у великими робочими силами—жінок і дітей, сільських робітників і нарешті робітників не щодавно відкрилися для капіталістів: ще не встигли виробити зброї для боротьби.

Натурально, робітники, що мають білий рівень, з повним правом боронять свої далекозорою політикою, котра страшенно таке поведження робітників, коли воно буржуазної, поліційної держави привілеї чення нових робітників.

Але, яко метода дійсна на довшу одно: виховання нових конкурентів і сили, організування їх та перетворення конкурентів в товаришів та сили для жінок, і для невивчених робітників і для робітників чужих націоналіт котрих зростає тим більш, чим родні зносини. Капіталістична індустрія свого вивозу без того, щоб за і збільшений привоз сирих матеріялів та робочих сил.

Хоч і як вороже можуть розмаються прищельців, про те скрізь необхідністю солідарності.

боронитися від конкурентів виключенням їх ніде не могла триматися довго.

Виемком, здавалося би, являється в наші часи „жовта небезпека“, конкуренція китайців і японців. „Соціалізм“ австралійських та багатьох американських робітників обмежується вимогою заборони китайським та японським робітникам в'їздити в край. Але ця політика заборони виявляється яко нездатна... Японські побіди вже почали нищити її. Аджеж японських та китайських *товарів* не можна усунути з світового ринку. Таким чином все питання в тому, чи посередно, а чи безпосередно дешеві жовті робітники конкурують з європейськими. Але чим більш одні з другими стають в особисті товариські зносини, тим швидче підноситься їхній життєвий рівень та їхня здатність до боротьби, котру повертаючися в рідний край вони ширять і дома. В Японії вже існує соціалістичний рух, Китай швидко піде за нею. Допомога сьому соціалістичному рухові, а не заборона імміграції—найліпший засіб проти „жовтої небезпеки“ самий дійсний і єдиний, гідний соціаліста.

Робітники Росії будуть першими робітниками Європи, для котрих се питання матиме практичне значіння. Сібірська залізниця вже притягла в Сібір велике число китайців. Яка-б не була доля Маньчурії, торгіві зносини між Росією і Китаєм в усякім разі після війни стануть ще сильніші, а з ними зросте також і імміграція китайських, може навіть і японських робітників в Росію. З'організувати їх, приєднати їх до армії борців-пролетарів—ось що буде важним обов'язком російської соціалдемократії.

В одному місці, не дивлячися на неменьші труднощі; соціалдемократія вже навчилася виконувати свої інтернаціональні обов'язки. Серед перістої (*bunten*) юрби націй *Кавказу* в массах цілком невивчених пролетарів, що за останнє десятиріччя зливалися із найрізнійших націй в промислові центри південного Кавказу, утворила вона засновану на інтернаціональній солідарності соціалдемократичну організацію і сим дала прообраз правління Кавказом, організацію, котра заснована на автономії територій і націй і одночасно також на єднанню їх для спільної акції.

Чужоземцеві неможливо пізнати, який політичний вплив ся соціалдемократична організація має на пролетарят кав-

казької території, та яку велику політичну силу має там пролетаріат. Але навіть для гарного знавця тамтешніх відносин неможливо було би сказати, який вплив в революційну епоху придбає сей пролетаріат і ся організація; бо революції утворюють для кожного найбільші несподіванки, а пролетаріат особливо розвиваєся під час революції підскоками (sprungweise).

Тому то також не можливо передбачити, яку форму в російській державі взагалі а на Кавказі з окрема приймуть національні суперечности і національна боротьба. Але напевне можна сказати, що не тільки в *загальному інтересі* революційних верств, щоби по можливости затримати всі національні суперечности і проблеми, поки йде спільна боротьба проти автократії, але також і в інтересі боротьби пролетаріату, щоби в його рядах панувала *повна інтернаціональна солідарність*. Для пролетаріату ся солідарність не тільки потрібна на увазі сучасної ситуації, але являється потребою його життя, потребою його щоденної боротьби. Пролетаріатові Росії не потрібно займатися саможертвами; йому треба тільки йти за своїми вірно зрозумілими інтересами та за великими прикладами борців пролетарів цілого культурного світу останніх часів, щоб зробити те, чого тепер нагло вимагає увільнення Росії: з'єднання всіх її народів для спільної боротьби проти царату.

К. Каутський.

3 Сонет.

М. І. Вдовиченка.

покрила всюди
винуті поля;
рита срібнимъ фльором
очи спить земля.

* * *

ко, вільно плине
ний караван;
яснім по над лісом
телиться туман.

* * *

гво безугавне,
ине в далені,
е тихне в серці—
шеться мені...

Де що про націоналізм та соціалізм.

Українські статі та книжки віддавна починаються словами „де-що“: Де-що про світ Божий, де-що про діфтерит, про „колишню славу“. Ну словом завжди дециця, щось мале, щось ділетанське.

От-же вибачайте, дорогі товариші, коли і я по приміру спільному для всіх українців дам вам для першого спішного числа „Вільної України“ тільки „де-що“ про націоналізм, хоч на сю тему можна було б багато написати.

Але час не жде, мені ж хотілося б з першого числа прилучитись до сімпатичної купки людей, до близької мені програми, котру боронив я з ранньої молодості...

Минуло вже п'ятнадцять літ як я у перше писав на цю ж тему в „Народі“ і таки чи мало людей зтурбовав та розгнівив своїми поглядами.

Але правда зосталась правдою. Нехай нас ганьбили за „зраду“, нехай нас розігнали по всім куткам Росії, нехай цькували наших товаришів в Галиччині, але старою шовіністичною хусткою не закрили світу молодим очам, і наш слід не загинув і наша боротьба була не нікчемна,—тепер вже не манесеньке коло українських інтеллігентів боронить демократичні ідеї—по цілій Україні разливається молодий робочий рух на ґрунті класової самосвідомості.

Мені прийшлося починати суспільну працю в часи суворої реакції 80-х років, у ті часи, коли з далекої півночі неслися охриплі трезвенні голоси, покликаючи до „здравих понятів“. Чорною хмарою наступала проклята доба репресії туподумства роспуки, та „дрібних діл“ (малих діл) котрими хотіли заступити усі важніщі питання, усі вищі потреби вільного духа, та розуму.

Що правду таїти,—Україна завжди була в хвості всеросійського руху. Вона ярко відбила на собі загальну реакцію а може пішла і попереду її. Українофільська інтеллігенція кинулась за культурну роботу за дрібні діла.

Геть з радикальними поглядами, вони до добра не ведуть, вони тільки одривають нашу молодіж от діла; геть з російською літературою: вона збужує непотрібні мрії, вона помосковлює. Краще сісти за складання книжки для народу, або-ж словаря слів, або-ж за переклад історичних праць Іловайського на українську мову. Всі поважні українофіли, всі авторитети науки й штуки „тягнули нас зелену молодіж до таких культурних громадок на діло“.

Молодіж не виробила собі ще ніякого світогляду, буквально не прочитала ні одної книжки по всесвітній історії, по соціології, політичній економії, а її засажували за стіл і казали: це все пусте, це витребеньки, а от краще напишіть для першої читанки про вівцю, або про корову...

І скільки було поважних розмов на тему, чия корова вийшла краще, скільки, пригадую собі стеряв я днів поки написав таки свою працю про вівцю, чи про письменство,—тепер вже добре і не пригадаю.

Мале діло в світлі широкої програми, в рамках розумної перспективи—велика річ,—що казати.

Мале діло як культ, як ціль сама собі довліюча—це або злочинсьтво, або туподумство, або свідомий своєї мети обскурантизм. І я бачив на своїх товаришах, як вони кінчали гімназію і університет нічого не знаючи, нічого не розуміючи таки буквально нічого не тямлючи ні в політиці, ні в класових взаєминах, не прочитавши навіть ні одної стрічки тоді многославного Михайловського або В. В.

Один товариш говорив мені: „слава Богу оце скінчив університет, тепер думаю прочитати всього Гоголя!“ (не думайте, що се був виняток,—таких було більшість).

Не страчуючи ніколи інтересу до принципиальних питань, я уважав потрібною культурну працю і дуже охочо віддавався їй. Це допомогло мені блище придивитися до головних діячів українського націоналізму, зпостерегти на власних стосунках його хиб та вади.

Українофільській шовінізм піднію свою голову всього вище в ці роки—між 1886 та 1890 і в ці власне часи склалася

теорія українського націоналізму. Хто хоче пригадати його черти собі хай візьме „Правду“ зачаси „незабутньої“ польсько-української угоди, хай прочитає постидну статтю, „три національні типи“—квінтесенцію національного самогнання й лютої національної ненависти до других народів.

Цей націоналізм определявся передовсім обожествленням рідного краю, рідної мови, рідної історії, цілої нації!

Україна—краща з країн світа. Українець самий дотенний, талановитий, м'який, чулий, ніжний, сердечний з усіх народів, він і з жінкою краще поводить ся й дітей не б'є, і пісні чудові співає (коли б тільки не проклята москальська служба) він навіть і гопак не так танцює як москалі свій паганний тресак. Українець по натурі, по національному типу найздатніший до ідеї свободи і гуманності; тоді як великорус попсований фінською примішкою шанує тільки силу, кохає деспотизм, жме та б'є родину, пригнічує іногородців, пожирає їх.

Українська мова сама по собі велика святощ, перл дорогоцінний, котрому треба приносити усякі жертви, віддати йому навіть матерьяльні блага народні. Нехай депутат от сільського українського округу піддержаний на виборах панами та жандармами пообіцяє їм не підносити в сеймі усякі аграрні питання—се не біда що він помовчить, за теж яке велике щастя, що панській уряд дозволив написати на всіх поштових скринях виразно і-о радість—по українськи „поштова скриня“!

На Україні ще чи мало й других великих „святощей“ про них розкажуть вам „могили у полі“—треба тільки їх розкопати...

Українській люд із давна стоїть за федерацію. Все що знищує які будь черти українського генія, українського націоналізма,—шкідливе народу повинно бути одіхнуте.

Українській люд зрештою великий індивідуаліст і через те йому завжди будуть чужими усі вигадки соціалізму та огидного московського комунізму з їх „общиною“.

Це бачте корінні, принціпальні думки націоналізму. А скільки логічних виводів з того пороблено!

Напр. що краще, запитували націоналісти,—російська школа для українського люду, чи умислова темнота? Рішали: лучше для українського люду—абсолютна темнота а ніж „винародовлюча“ школа.

Або ж: що важніше: аграрна біда, чи мова. Звичайна річ мова. Мова—це велика святощ котру розуміють і піддержують и Тарновській і Дзѣдушицкій і навіть сам Сапѣга.

Або ж що лучше клерикалізм та церковне туподумство чи світській радикальний рух галицької інтелігенції до визволення люду і *умислового* і економічного. Резолюція: в Галиччині національний рух піддержують попи, отже боротись з клерикалізмом не тактично і навіть не патріотично...

II.

От так виродилась ідея народности, колись спасенна, колись демократична!

Розберемось трохи в її історичному значінню.

Ідея народности виникла здається мені ще з того великого історичного руху, котрий зветься „епохою відродження та гуманізму“.

Коли збудилась індивідуальность зі своїми великими потребами, стала вимагати собі своїх людських прав, прав особи,—все людське признала необхідним та правомочним,—почалось відбудження і націй.

Але певна річ, що найбільше до ідеї народности прислухався Жан Жак Руссо з його ідеалізацією природи та первобутного чоловіка, а також сучасник Руссо німиць Гердер, що шукав лоно природи не полісах та горах, а в серці простого люду.

Звичайна річ—я говорю про ціх письменників не з погляду великої вартости людини в історії.

Річ безперечна що найкращі найталановитійші люде одбивають на собі рух свого часу,—думки котрі вже носяться в повітрі—відповідно з новим хозяйственно-економічними змінами життя: гинув феодальний уклад, з його всіляким кріпацвом вироблявся новий буржуазний уклад, вишукуючи свою ідеологію. Але коли старий порядок починає росподатися, зовсім не зразу повстає новий. Люде в такі переходові епохі звичайно діляться на дві купи: тих,—що не задоволені дійстностью і хочуть повернути все до старовини, і тих, котрі не хотять вже жадної старовини, але ще не знають ліпшої будучині і для того рішучо поривають з суспільством, з

усяким громадським порядком цілком, радикально зрікаються благ культури, котра зробила всіх нещасними, — шукають щастя геть далеко од людей—в чистім повітрі, десь у самотині своєї хати, свого города, свого садочка. Там тиша, там щастя, благоденство. Цей наївний анархізм повстає кожний раз як тільки люде зневіряться в старім, гідкім режимові і ще не забачили певного творчого світу в нових соціально-політичних формах.

Отже для мене Ж. Ж. Руссо—вістник змін та ідеолог епохи збудженого буржуазно демократичного руху. Коли Руссо шукав кращого трохи формально—на лоні природи, то німець Гердер пішов далі розширив його думки та зробив їх глибоким й важними. Хто живе на лоні природи?—селянин, хлібороб. Очевидячки він і є найкраща в світі людина пригляньмося до його життя (але звичайно здалека,—з панського крильця), послухаймо його мову, його мрії, його пісні, і ми багато де—чому навчимося.

Ото-ж яко-сь то Гердер стояв коло свого вікна и прислухався до тієї пісні, що співала його служниця, сидячи коло брами. Гердера здивувала ніжна чула мелодія, зчарувала сердечна простота й поезія пісні...

Гердер став зібрати пісні...

А тут ще Вольф виразно всіх пересвідчив що величезна царственна поема Гомера—зложена сіряками, поема, котру признавали і аристократи за чудовий твір... А тут ще Мюллер десь вишукав поему „Нібелунги“ (1782). Правда король Фридріх писав йому, що ся поема не варта й понюх табаки чи доброго ладунка пороху і не хотів навіть zostавити книжку Мюллера в своїй бібліотеці, завіряючи що її ніхто і читати не буде. Але не так сталося, як здавалось королю...

Грим, Лахман, і інші німецькі учені чимало таки пошарпали книжку Мюллера.

„Stimmen der völker“ голоси народів, старанно зібрані Гердером,—знайшли відгомін в серці всіх народів. Скрізь в Європі, починаючи з шотландских збірників Персі та Макферсона, збираються живі памятники народньої фантазії; збуджуються чехи і інші славянські народи. Ідея народности в кінці XVIII віка заглянула й під українську й російську стріху. І скрізь вона збуджувала до селянина співчуття та правдивий подив перед його ніжною та поетичною піснею, котру в часи

Олі, під сірою, свиткою, сховав в серці своїм,

5. **ИВ** сентименталізму з його звичайними сімпатичного молодого хлопця, чи бідної дівчини, що гинуть та безсердечних егоїстів-аристократів.

і вік ще вище підніс народну поезію, даючи форму в романтизмі, знаходячи сим новим реську підставу. Ми маємо на увазі Шеллінга родностей і особливо Гегеля з його теорією „ котрий виявляється ступіннями, в кожній не більше й більше.

що остатня ступінь Гегельського як раз— зог буде жити в Берліні. Але не трудно було другим народам.

еревели його в Москву, твердо вірячи, що належить сказати своє рішуче, останнє слово; перейти на високий берег Дніпра.

що романтизм дуже прислужився ідеї збуднаціональної самосвідомості, що з початку демократичні мотиви свого часу.

мантізм крив в собі й багато реакційних одньої поезії примиряли з церковними чудесом; народна поезія згадувала про староню національну славу, та самостійність. шався з археологією. Нижній спів селянина, і нагадували про старі порядки, котрі еврогалась повернути часи реставрації. Свіжі ски забивав, глушив кукіль шляхетних рідного краю, збуджена етнографами, обердо всього нового, революційного. Думки лі селянина замінялися шляхетськими мрігетманів („як би то ви встали“!...) і таке

на хвиля 1848 року слабо відбилася на ержави, дякуючи николаївському террору. цю з сього часу ідея народности новинна волюцію. Класова боротьба повинна була рок осьмий рік підвів ітоги великій франідкреслив велику різницю між інтересами гаріату; він положив початокъ і новій

класовій ідеології; кожна теорія коли вона хоче жити дійсно, класове місце, мусить звертатися до Великокоруської народної романт з початку на московських купців, убожествлення народньої сили, кого, фанатичного націоналіста, що тепер роблять жидівськи та Росії.

Але в 60-х роках демократизації визволення крєпаків відбили котрого і виділився демократичні основи росіській соціалістичної партії була ворожа хата про „буржуазну“ конституція на три течії, три групи: одна члєврамена царсько—урядової, слєпова зникла в пустині дрібних шлях з початку народовольчєсціалістичної боротьби.

А що сталося з рідним фільством.

Воно пережило більш менш розверстовання програм та людських класів. Тільки ж позаякнута промисловість то-ж і українців, а до богатих панів, та галиччини.

Чобіт чоботу—пара... Українські народники були індіферентні в взагалі треба сказати, що смирним, а почасти і сервілістичного зволєння Росії; звичайно в міру од демократизма, бо тільки демократичної боротьби. Правда українофільській конституції з 60-х та 70-х років, були йому потрібні, — задушив українське життя. А між тим українській ру міг підти шти

політичну волю, та соціальні реформи. З самого року українофільська громада складалася вже з хлопоманів та українофілів, але ж і широкі демократи-соціалістів. М. П. Драгоманів став на чолі цього наряду ж мусив покинути Україну.

Драгоманів! От ім'я перед котрим повинні ми зупинитися!

Талановитий, прозорий діяч України, з світлими намірами, європейськи освічений, невтомний пошук.

Його тяжкою трагедією був його необхідний розрив з українцями. Як трудно, як тяжко було йому пересвідчитися, що між ним а його товаришами громадянами немає нічого спільного.

Кто читав листи Драгоманова до українців писаних кров'ю, — мені доводилося, — той знає яка се була страшна мука, з великим розчаруванням в людях, яке це тяжке горе в його життям життю...

Франко, Павлик, весь демократичний рух галичини, все її громадське відродження завдячують чимало великому учителю Михайлу Петровичу одному з кращих людей нашої еміграції, отрому ми повинні дуже й дуже дякувати. (як і Плеханову в ділі вияснення економічно-політичних взаємин). Історія ще скаже про М. П. своє правдиве слово: його хибні забудуться його великі заслуги в ділі політичного, культурного і економічного визволення людю ще яснійше виступлять на вид.

Українофіли та уряд перешкоджали усіма способами впливу Драгоманова й на Україні в Галичині...

Але праця ніколи даром не пропадає. Драгомановська крика українофільства, широкі європейські погляди Драгоманова підготували незалежну українську молодіж до з'ясування і загально-європейських соціальних ідей, і до визволення українського націоналізму на шлях українського, єдине демократичного, отож тільки соціалістичного руху.

III.

Український соціалістичний рух не може ні в чім стояти на ґрунті націоналістичних теорій. Та вони й не потрібні йому.

Соціалізм відкидає від себе усі націоналістичні теорії, всі інших святощей як права люд. працю, права на знесення ус економічного, духовного.

Нехай українофіли витягають Фіфорович Довгочун, котрий в дворі свої широчезні шаровари, рушницю, з котрої давно не муться сею роботою і думають і соціалісти мають свою широку мок пекучих справ, невідложні ціаліста зовсім не обходиться пишуть в кутузку і повідать, пишані. Важна не мова, так як се знести.

Націоналісти покликаються

Що таке раса? Сила антропале поки що тільки одно зостає народи мішаних рас і що звязок та психологією народів нічим ний. Справді Греки дуже одріз жало од раси, чи од історичних

Хто зважиться рішучо роз'я

Націоналісти боронять „напсей національний тип як не всі дуже охочо характеризуем і ваючи, що маєм діло не з нациі-моментом, не з расовими, а соціальними прикметами.

Усі французські кельнери ду

лиже й князі, бо в отелях вони Славянофіли присягались ц

бу в „смирнені“ і хоче позостави царю охоче віддає всю силу

І може в своїм часі задавлене

Дуже смиренно хилився пере

ний економічно-промисловий

тип „борців на московські

Я послухати тепер славянофілів що вони роз-
куди „великорусское смиреніе“...
не поверни—побачиш що національний тип
що все залежить од культурно—історичних при-
од професій не тільки що од класса і момента.
ода національності, справедливо пише преф. Овся-
ликовській, як з'явище культурно—психологічне ще
розкрита“. Та мені здається й не буде розкрита, бо її
таки не має.

лькльор, в котрому до Драгоманова нічого не тямил
доморощені етнографи, ясно доводить, що цивілізація
а, люде всі однаково здатні до поступу й нових людсь-
думок.

Єдина достовірна прикмета національна—мова.
Мова з'єднує людей різних класів в одну велику куль-
урну родину робітників.

Мова хоч почасти робить класову вавилонську башню—
дільним організмом. Мова-не святощ, а велика сила взаєм-
ного порозуміння—великий засіб ширення високих ідей, збуд-
жування солідарности й поступу—от все, що треба признати
в національнім питанню.

В цім розумі й повинно бути даве кождому народу, кожній
самій дрібній національності право національного себ-то
культурного розвитку й самоопреділення. Решта належить вже
не до національності, а до прав людини, громади, суспільства.

Кожне суспільство має право жити як хоче, витворити
свій політичний лад, рахувати й берегти од злодіїв свої
громадські гроші, жити мирно з сусідами.

Можлива річ, що одна народність захоче жити в двох
державках (Італьянці в Швейцарії); можливе й друге, що кілька
національностей поєднаються в інтересах політичних та еко-
номичних вь одну державу. А може бути, що якийсь народ-
юсти, напр. як польській, всього вигідніше жити своїм окремим
державним укладом.

Ніхто несьміє тому перечити. Нікому не може бути діла до
ого, як люде будують свою хату, де вони житимуть. „В своїй
аті своя й правда і сила і воля“.—Сказав Шевченко.

Не так сказав би я „правда“, як сила і воля. Бо правда всюди
однакова, як і утиск скрізь однаковий.

Хто стоїть за утиск той по одній стороні, хто б'ється з ви-

зискомъ та утиском той по ді
кова робітник жид каже прав
нації: одну,—котра мало прац
багато працює, а нужденно їсть

Це велика правда, і вона ди
світу в дві великих армії: одну і
капіталу-буржуазії, другу—робіт
рається під гаслом: робочі—робіт
нема; можна йти чи з одними, чи
дороги ніхто не знає...

Перед українським
війно тяжка дорога. Як народи
й політично пригнічена Україна
турних засобів розвою. Не має св
це треба розвивати в інтересах лю
сближує українського соціалдемок
буржуазії і це безперечно затемн
шкодить витворенню дійсне соці
ському соціалдемократу треба буд
та боронити чистоту своєї віри. А
ціалдемократри справді будуть і
вони закріплять свою працю широ
убережуться од компромісу, та з'
патріотизм з класовою соціалістич

Трудна се праця, але необхідна
волю і знесена усякого визиску м
та блудлива буржуазія а тільки
летаріат тільки він збудує для житт
дійсна правда, і сила, і воля.

В добрий час! мої молоді товари
В вас молода ще гра
У вас не знівечені с
Не вигасла в душі л
Не підкупна за люд і
Не рознехайте ж ви і
Не рознесіть по світу
Нехай ваш дух вона і
у невсипущій боротьбі

Орел.

В блакітних небесах орел купався—
То виринав, то поринав...
Весь світ йому, здавалось, дивувався,
Йому усмішкою сіяв!
А він розправив дужі крила,
Все ними б'є та б'є в блакить,—
В йому бо кров заговорила,
В йому огнем бо міць горить!..
На волі жити і літати,
Любов до волі викликати!..
Він прокричав і знов полинув
В блакить безодню в небеса!..

Гр. Бойко.

1904 р. 11/х.

Українській національно-громадській рух і 1905 рік *)

Доля українського народу справді глибоко трагічна. По людності українці стоять на другому місці серед народів російської держави; духовна сдатність цього народу записана історією—але весь час він, яко нарід, був незначною політичною силою. Причина цьому—давнє більш-двох-сотлітнє сполучення з російським правительством (урядом), та повне обрусіння української інтелігенції. Правда в початку XIX віку невеличка частина української нації захоплюється знов духом народньої культури і поривається до вищих форм життя. Але широко розлитися сій хвилі не прийшлося. Уряд злякався, що Україна одділиться од Росії, і тому почав цілимъ рядом суворих засобів гнітити національний розвиток першої. Нарешті вийшов славний указ 1876-го року. Тоді все в українському письменстві, що не мало белетристичної форми, стали забороняти, і українська література була засуждена на погибель.

Нема чого й казати, що по приватних та громадських закладах мови української не вживали, і таким робом уважалося за „заборонене“ усе, що мало вигляд української самосвідомости. Оджеж духа загасити неможливо; і коли ми бачимо у всесвітній історії повне відродження навіть самих дрібних народів та ще й найбільш пригноблених, як напр. серби і болгари, то тим більш не могла вмерти численна українська народність.

І справді, хоч українська інтелігенція у XIX ст. і зникла, так застався нарід, якого уся столітня система пригнічування національного духу й досі мало зачепила. Тому то і траплялося цілком зрозуміле і скрізь виникаюче історичне з'явище.

*) Переклад з російської мови. Переклав. д. Ш.

Як тільки кому небудь з національно-несвідомої української інтелігенції приходилося познайомитися з рідною історією або подовше пожити з рідним народом, інтелігент робився гарячим українським патріотом; а з другого боку—з самого народу повстають свідомі одиниці.

Гарно побачити се можна з усієї національної і літературно-громадської історії України 19 століття: серед її діячів знаходимо цілий ряд людей, селян родом.

Але, звичайно, ці факти поодинокі і не можна скласти з їх типового з'явища. Українській люд все ж таки був темним, а українська інтелігенція мала право на таке назвиско більш територіально. Таке сумне становище стало потроху мінятися у 90 роках 19 віку.

Провідницею нової течії історичного життя стала академічна молодь сих років у Києві та Харькові. Політична воля рідного краю була поставлена на першому плані. Де яким базисом і піддержкою нової української течії було політичне життя у Галичині, яке витворило до того часу дві головні партії—народову з Романчуком, Барвінським і Коніським на чолі, і радикальну, під приводом Драгоманова, Франка, Павлика та Н. В. Ковалевського.

Молоді українські політики були ближче до первих, про те їхні сили швидко були зруйновані і особливого впливу на поступ українського життя не мали. У 90-х же роках, серед академічної молоді, переважно у Києві, народилася нова течія—радикальна; у 98 році вона переходить у соціаль-демократичну і такою групою існує і досі. Тоді-ж в кінці 90-х років серед націоналістичної інтелігенції середнього типа утворилася організація з завданнями тільки національно-культурними. Ці дві течії—соціаль-демократична та націоналістична (більш тільки по формі)—і були головними проявами українського життя в кінці дев'ятнадцятого століття.

В перших роках ХХ ст. склалися дві нові партії. Занепад діяльності українських с.-д. викликав утворення групи під назвою: „Українська партія соціалістична“, та, крім того, з академічної молоді згуртувалася група: „Револуційна Українська Партія (Р. У. П.)“, і думок; та шовіністична українська народня партія (У. Н. П.). На 1905 рік усі помічені течії стояли ось як: „Українська партія соціалістична“ зникла, національна культурницька організація—теж;

замість останньої з'явилася дем
С.-Д. (Р. У. П.), то „У. Н. П.“

До сього часу (1905 р.) змі
умовини загально-російського, а
Під впливомъ подій на Далеко
весною і відповідно сьому більш-
їнських партій. Де які українсь
тися“ від уряду якоїсь подачки, і
погляду—„брати“ самим „щось“
можливість ще була, як відомо, і
менш наблизилось здійснення с
на політичну ниву петербурськ
1905 року. Хвиля нового життя
їнськи національні сфери почали
національні домогання, звертаюч
тами до з'їзду земських та горо
серед самих українських осере
тування. Частина українських
дикальну партію, котра змістом
демократичної: обидві—цілком на
домократичною організацією, осе
друкованому проєкті програму, те
неї одкололася незначна частин
соц.-дем. спілки“ увійшла, яко ча

Причина розколу переважно
Д. Спілка“ вважає можливим п
чалах автономії, тоді як Р. У. П
федерацію з російською с.-дем
групи zostалися на старих позі
новаги“ по суті своїй не міг вдер
ських демократів і радикалів мал
вимагало єднання і тому предст.
тання про повне сполучення, що
року. Теж саме сталося і з У
Група С.-Д., діяльність котрої
зовсім замерла, по принципі
її останній період розвитку
питання про сполучення
П. прийняла вже ім'я
групи С.-Д. уже прилуч
тію є питання першої чер
и.

Таким робом, радикально-демократичний, марксистський і націоналістичний (У. Н. П.) напрямки—складають сумму усіх змін, що були у життю української інтелігенції у 1905 р.

Що-ж робили усі згадані організації або, який вплив мали вони на народне життя у 1905 році? Перш за все партії видавали різні друковані твори. По числу видань на першому місці сей рік стоять радикали, але тільки по числу; зміст же їх видань—який-сь ідейний хаос, де виразниками поглядів сії партії до однієї купи навалено і Драгоманова, і графа Толстого, і других авторів. Далі йдуть видання „Спілки с.-д.“ та, проміж іншим, її робітничий орган „Правда“. Видань Р. У. П., котра до сього року була сама енергійна, в 1905 році вийшло мало. Мало їх було і у демократів, У. Н. П. и групи С.-Д. Остання випустила тільки один листок. Все ж таки минулий рік у українському політичному видавництві можна помітити, як досить успішний. Але крім видань життя партійної інтелігенції особливо повинно було виявлятися у словесній пропаганді, а також у організації народніх масс. Се її є, певна річ головна мета кожної партійної інституції. Тут на перше місце треба поставити Р. У. П., партії „у. с.-д. спілку“; демократи поки мало доторкаються народу, група С.-Д.—робітників також; про радикалів та У. Н. П., за браком фактів не можемо додати нічого певного.

Так у'являємо собі працю української інтелігенції серед народньої маси у 1905 році. Взагалі, звичайно, її було занадто мало як для поширення класової самосвідомости масс, так і у простому політичному виховуванні сих масс. Зрозуміти се досить легко: раз—що тяжкі загально-політичні умовини праці переважно на селі, а друге—мале число інтелігентів робітників на українській ниві.

Через се зріст самосвідомости українського народу був з усіх боків занадто малий; через се то у „концерті“ загально-політичного руху по Росії українській голос стає майже на останньому місці. Звичайно, кажемо тільки про рік 1905-й; звичайно, на-далі сьому народові розкривається широкий краєвид (горізонти), поки-ж, його позиція заставляє бажати далеко кращого.

Періодична українська преса, що повстає у різних місцях, а за нею і зріст національно-політичної та класової само-

свідомости, повинні, на нашу думку, вже в
вище піднести політичну ролю українського
З цією надією починаємо ми новий 1906

Огляд внутрішніх справ.

Ів. Личко.

(Новий закон про страйк. Одурено, чи ні? Нова позичка грошей. В. Лібкнехт. „Два світогляди“. Товарищам з „Хлібороба“).

Революція прискорює темп життя...

Те, що вчора мало якесь суспільно-юридичне значіння сьогодні зруйновано, знесено, як невідповідне. Те що вважається „законом“ сьогодні-завтра може опинитись у Нірвані!..

У такі часи місячникам надзвичайно трудно обрати ті факти внутрішнього життя, які мали-б інтерес тоді, коли читачи одержуть книжку. У такі часи лише щоденні часописи можуть відбити цікавість дня, задовольнити потреби суспільства, читача.

Вважаючи на се ми у внутрішньому огляді згадаємо лише ті факти, які „може не будуть ще — знесені хвилями революції, коли читачи одержуть книжку „Віл. Укр.“; згадуючи, освітливо їх відповідно поглядам та напрямку, якого тримаємось.

Новий закон про страйк.

Народ вимагає хліба—уряд Вітте—Дурново шпурля йому камінь. Народ прагне волі—Витте—Дурново стращають його тюрмами, острогами в'язницями.

І хвилі народнього гніву зростають.

Вони мусять зростати, бо слухний час вже наступив. Два вороги стали один супроти другого: один узброєний, опертий поки-що на гармати та списи, другий... Теж узброєний... Але зброя його далеко міцніша: складають її голод, нужденність, та повне розуміння причин голоду, знання винуватців його...

Хто поборе?.. Одповісти не
дня складає нові „Закони“, що
нування, не той, хто одбіра назад
той хто що-дня вигадує нові каф
гутній поклик народнього, гніву, і

Серед таких вигадок не остан
даний нами поперед. Новий зак
рождена дитина не так давно
Вітте—Дурново. Хто батько, хто
дитина легко. Бабок не кликано.
(октября) виголосив між іншим—
Дурново доповнили його: вони д
повну „свободу карати за них“...

Ми знаємо, що закон про стр
ляла комісія Коковцова, того са
зенько уклоняється французьки
жебрак з порожньою торбою, хо
них проклятущих і славнозвісні
басови—Міни не можуть „знищит
що комісія Коковцова, як і дес:
виробила. Вона лише обмежила
емствах суспільно-необхідних“.
комісією Коковцова перелічені,

Вітте—Дурново побачили, що
„радикальна та небезпечна“. По
м'єри тай випустили на світ Бе
втіху 29 листопаду (ноября) но
няють навіть думки про „страй

„Заборонені страйки підпу
можна зупиняти, бо з'явиться не
можливість суспільного бідува
підприємства? Про се Вітте—
так краще. Потім всякий стра
ливо буде підвести під таку ф
дено так само, як досі скл^ядал
правила“, що фактично керую
жавою.

Рішатимуть судді—яким пі
закону. А судді хто?..

• Ми знаємо їх!.. Вони

себе

ням до „свободи слова“, засадивши редакторів „Свободи“ на рік у тюрму. Совість їх такаж хистка і безмежна, як сам новий закон. Далі новий закон карає проводарів страйку, зачинщиків, агітаторів. Яким же рабом можна дізнатись—хто зачинщик—проводарь, агітатор? Тут звичайно Вітте—Дурново згадали про тих „нещасних, що вірою—правдою досі служили їм, а зараз, після маніфесту 17 жовтня про „всяки свободи“, мусять з голоду помірати, згадали про „армію шпигів“... Так ось хто допоможе суддям!.. Суд буде „правий, швидкий, милосердний“. Проводарі посидять у в'язниці „І рік 4 місяці“. Чиновники урядових інституцій за страйки те-же каратимуться так само. Але се ще не все. Покарані також будуть всі ті, хто примушуватиме кинути роботу, і навіть тоді, коли таким примусом буде не погроза, не насильство а лише „отлученіє от общенія“. Се-б то, як сказати по людському за „бойкот“ тих, хто не пристав до „страйку“...

Далі вже нікуди!..

Коли я не схочу здоровкатись з якимось пройдисвітом шпигом, то мене покарає закон Вітте—Дурново острогом!.. Чи-ж хто чував, таке насильство над особою людини!.. За се не карали навіть до царського маніфесту 17 жовтня. А зараз, коли царь виголосив на увесь світ багато „усяких свобод, а міже ними; „свободу совісти“, Вітте—Дурново виголошують „свій маніфест“, котрий знищує царський!.. Хто-ж дужчий? кого слухати?

Члени страйкових (стачечних) комітетів караються 4-мя роками крестости...

Та буде.

Коли б ми не певні були, що зараз кожна реакційна гідра йде на користь революції, то нас мусив би обгорнути сум, обняти острах і жах, нав'язаний законом Вітте—Дурново. Але ми твердо знаємо, що найкращими спільниками революції є Вітте-Дурново. Нещастя сих „конституційних міністрів“ у безсилости їх разуму. Вони ще й досі не знають, що у Росії зараз не „la revolte“ (возмушення), а „la revolution“ (революція).

А „revolution“ зупинити не можна. Револуційна хвиля буде вертатись не раз ще під напруженням реакції назад у море, що утворило сю хвилю; але хвиля вертатиметься, щоб набратись сили і ще з більшим, міцнішим напруженням стрибати на берег, де стоять узброєні гарматами Вітте-Дурново, руйнувати під ними ґрунт...

Коли погибав Рим Цезарів від власного морального роспаду з др спасти ані поодинокі щасливі Ка новиті Азції... Не спасти ж абсолю Дурново...

Надійде дев'ята хвиля „revoluti цезарізма і в попіл поверне будівлю

Одурено, чи ні

(з приводу нового виборчого закона Державної Думи

Два місяці „конституційний прем'єр по натягнутій віршовці ходив, балансір ськими лібералами та буржуазними ріж лами. Він закликав з „правового поряд ких з „союза 17 октябрю“ Шипових, Гу ниці-фабрики, де так швидко виробляють ються „конституції турецьки“, він не заб з представниками вищих верств, з чле (чорна сотня) д. д. Стишінськими, Ігнате Навіть доходило до самого батька „бура нерів“ Петра Струве...

Ми розуміємо „портсмутського графа“ прем'єру стояти „над партійно“, одшукати вилітає певної голос народа і пильно присл треба? Чого він вимагає?..

Два місяці Вітте радивсь з сими „исти телями руссаго народа“: яке виборче праи Думи найліпше відповідає „дійсним потреба

Треба зауважити, що Граф Вітте „не п народ, що уповноважував дорадчиків графові кових, Бобринських, Крушеванів, Бергів, Гри справді задовольнися „графським законом 11

Задовольнися!..

Але чому-ж революція ба сяди на московських у Польщі, чому аграрні

не зупинилась, чому рікадах, у Прибалтій розрухи на Україні

під згуки нового закону про виборче право, що „хоче забезпечити“ склад Державної Думи такої, який задовольнить печучи потреби народу? Чому революція розвалює будинки старого порядкування „бюрократичних помпадурів“, чому всі верстви суспільства нехочуть згуртуватись, щоб на нових дівалинах будувати нове життя?.. Чому?.. Чому?..

Тому, відповідаємо, що революцію робе не той „народ“, що уповноважував дорадників графові поперед Назватих.

Тому, що провокація Вітте не справдила його надій, тому, що новий закон про виборче право—се той же самий закон 6 серпня (августа) лише оповитий павутиною бюрократичної облуди... Чи-ж може народ прийняти те, що він трижди з огидою одіпхнув...

З того часу, як оголошено закон 6 серпня тисачи постанов, ухвал ріжних партій, ріжних націй, спілок, селянських сходів одноголосне висловились за „загальне виборче право“. До сього часу російська революція ще не виставила ні жадного лозунга, котрий так з'єдинив-би людей цілком протилежних політичних та соціальних поглядів, як се зробив лозунг „загальне виборче право“.

Все се стурбувало уряд на чолі з Вітте. Він поспішає одурити знов народ, а головним робом його найбільш революційну частину—пролетаріат...

Та дарма!.. Пізно вже... Опечеться!.. Що-ж дає пролетаріатові новий закон про виборче прово у порівнянню з законом 6 серпня!..

Виборче право по закону 11 грудня обстоює класові інтереси, як сказано у законі. „Классовая система удовлетворяет самым строгимъ требованиям, которыя могутъ быть въ этомъ отношеніи предъявлены. Въ настоящее время ни одинъ изъ сколько-нибудь значительныхъ классовъ населенія не является устраненнымъ отъ участія въ выборахъ по крайней мѣрѣ въ лицѣ главнѣйшихъ своихъ представителей“.

Чи-ж справді се так?

Розгляньмо-ж, починаючи з робітників, що по закону 6 серпня зовсім не мали права посилати до Державної Думи оборонців своїх прав та економічних інтересів. Новий-же закон запевняє, що робітники будуть мати у порівнянню з останніми класами двічі більше представників у Думі.

Але коли ми раздивимось пильнице, то побачимо, що се

один лише міф... Роля пролетаріату у виборах ніяка, бо рабiтники туди не попадуть. Число виборщикiв мають обiрати виборщикiв при трьохступневих виборчих курiї немає нiякого значиння тако-ж, як виборiв по окремих фабриках та заводах. Значинне число виборщикiв, бо вони-ж обiратимуть депутата. Ось у чому найголовнiйша вага справи виборiв виборщикiв обiрають?

Бюрократiя штучно скоростувалась тим парадоксом огородити Думу, а таким робом i себе од соціальних вимог революцiйного пролетаріату. Вона виготовила закон, що виборщики пролетарських має права обiрати самостiйно депутатiв-представникiв а повиннi з'єднатись з виборщиками од селян, землемиських (городських) власникiв.

Скiльки-ж виборщикiв можуть послати рабiтничі губерньски, що обiратимуть депутатiв до Думи? Цифри: 24, Москва—35, Лодзь—21, Володимирська губ. до губерньки від 1 до 10. Звичайно, що такий вплив відсеток, порівнянню з числом виборщикiв од селян, городжан, землемиських власникiв є майже нуль. Лише Петербург, Москва можуть вплинути на вибори представникiв до Думи. Урядники-ж Московського промислового району, Уряд властиво кажучи нiякого виборчого права фактично не мають; їх представники ані в який спосiб до Думи не обрані, бо на губерньських зборах голосувати не можуть.

Далі новий закон також дає право виборчим членам, чиновникам, земським служачим та іншим. Але знов становить їх у такі умовини, котрі Думу од більш-менш поступового, а іноді і революцiйного розкидана на селах. Ся інтелегентна частина рiвних безпосередне з'язана ії праця, ії життя. Ся частина суспiльства може бути обiрана на виборки лише тими масами, серед яких живе, і щоденні стосунки.

Се новий закон передбачив. Він всю сю групу прилучив до з'їзду мiсцевих виборцiв. Не трудно уявити собі, що якийсь

одержує 20—30 карб. не схоже навіть втратитись на подорож. Але припустим, що виборці належачи до цієї групи, зберуться; з'їдуться вчителі, лікарі земськи, але кому вони там відомі, хто їх буде обірати у виборщики, або за кого вони голосуватимуть самі?..

Таким робом і ся частина немає ніякої надії вплинути на вибори депутатів. Коли до цього додати, що зараз списки виборців начеб то за браком часу складаються „явочним порядком“, що передвиборна агітація зовсім неможлива, бо вся Росія зараз керується правилами „військового стану“ (воєнного положення), то запевне можна сказати, що Державна Дума збере на підставі нового закону про виборче право не представників народу, а той реакційний та буржуазно-ліберальний елемент, який згодиться на деякій час підтримати „конституційного графа“ та „прісних його“ ціною рабства та голода народу і пролетаріату всіх національностей Росії.

Але дарма! Обдурити „лукавством бюрократизма“ не можна вже більше тих, кого мав на увазі новий закон—пролетаріат обдурити годі!. Розумінне класових інтересів на остільки зросло за часи революційного руху у Росії, що пролетаріат під прапором соціальної демократії зараз не може мати двох поглядів на питання: брати участь у Думі чи ні?

Він скаже одне слово мільйонами уст і Державна Дума навряд чи задовго втримається!.. Се слово буде—„бойкот“.

Ще одна увага.

Ми не дивуємося зараз тому, що всі і реакційні і поступові партії буржуазії обурені революційною діяльністю соціалістичних партій, нам цілком зрозуміло, коли їх буржуазна психологія та класові інтереси диктують спільні їм усім вигуки: „соціал-демократи, соціалісти-революціонери! Лишіть політику узброєних повстань, починайте мирну агітацію серед народних мас“. Ми розуміємо, бо пролетаріат з селянством добув буржуазії потрібну її волю, Конституція „Графа Портсмутського“ цілком їх задовольняє. Але ми не можемо зрозуміти, коли навіть найпоступовіша буржуазна партія, як конституційно-демократична закникає зараз робітників йти у Думу, кличе туди, куди робітник не може надіятись послати свого оборонця, як би гаряче він того не забажав. Поважні „мужи науки“ з „к-д“ за шаблон собі взяли звертати увагу російських соціалістичних партій, як у германському парла-

менті з великим поспіхом працює провідарь німе демократії Бебель, як у Франції Жорес сидить під дек-Русо, а оціял-радікал Мілеран приймає портф торговлі, як в Англії соціяліст Джон Бернс вступ міністерства і його підтримують буржуазні партії..

Але „мужи науки“ з „к-д“ забувають, що там спокійною річкою.

Там є таки чи сякі „закони“, що забеспечують більш-менш нормальне життя, там можливі „бльо гляду тактики. У нас нема зараз ніяких законів. Держава на роздоріжжю. Соціал-демократи зараз користати лише вибори до Державної Думи, вик метою як найширшої агітації проти виборчого пра дня і за „загальне виборче право“. С-Д. беруть зараз вибоках, але у парламент, скликаний на підставах „права 11 грудня“ не лічать можливим йти. І пок ційні хвилі не вгавають, революційні елементи з ційними ніяких „бльокив“ сладати не можуть.

Революція має свій Розумь..... і розум сей дикту державної Думи“, бо „in hoc signo vinces!“

Нова позичка грошей.

Фінансова азбука давно вже ствержена і всі безпечність „золотої валюти“ залежить безпосеред новища у якому пробуває Державний (Государств Натурально, що у наші часи увага Європи і Рос на ті фінансові операції, які державний банк п раз. Один він є емісійний, одному йому надан пускати кредитові білети. Ось через що часопнсі гвалт, коли уряд оголосив дозвіл державному випустити на короткий строк векселів на 400 м бованців. В оголошенню сказано, що державни приймати безупинно ті векселі, до учету, які по донним капіталістам, буде Оплачувати їх. „Бер писі, як переказує „Торгово-Промышленная“ щают, що частина випущених державним казн селів уже розміщена банкою „Мет А „Berliner Voersen Currie“ додай, що 200 м. для закордонних биржевих ринків, що вип:

ться на увазі у міру того, як буде настання старих обов'язків. (У Германії їх зараз швидко треба їх виплатити).
 ся операцію фінансову? Про віщо вона

ми зараз і побалакаємо.
 а виплатити по тим обов'язкам та вексе-
 7 маю 1905 року.

с немає. Кредитні білети державний банк бо і закон забороняє безмежно випускати віре, вимагає оплату золотом. Уряду ли- н закон з одного боку і одвести увагу державного банку з другого. Постановлено дані обов'язки чи векселі. Закордонні банки вити коли їм завгодно сі обов'язки росій- екселі державному нашому банкові і він олотом. Таким чином фактично державний оту нерухомість“, „золоту забезпеку“, ма- казначейством видані обов'язки, а в решті бі“.

-200 міль. кар.—буде розміщена у Росії. з не можна,—ніхто не купе сіх векселів, вір'я до уряду немає. Тим часом гроші ство мусить їх взяти у державному бан- г свої векселі. Таким робом „золота неру-) порушена. Щоб показати читачеві, як анні два роки наша „золота нерухомість“ умажні гроші, подаємо табличку:

Міліони руб. золотом.	Міліони рублів бумажками.	(+) надлишок золота.	(-) надлишок бумажок.
1904 рік			
902	578.7	+ 323.3	
847.7	634.6	+ 213.1	
938.9	689.3	+ 249.5	
1,026	856.1	+ 169.9	
1,047.5	854.3	+ 163.5	
1,198.7	924.0	+ 274.7	
1,166.1	1,096.6	+ 70.5	
1,170.9	1,204.4	+ 66.5	
1,052.6	1,124.9	- 92.3	

Як бачимо 1 грудня 1905 р. кредитник 92,3 міл. карбованців більше ніж забезпек державного банку. Законом 1897 року 2 виголошено: „як що сума кредитних білеті кар. то сума золота, забезпечуюча розмі бумажок, повинна бути не менш половини летів. Коли-ж з'явиться потреба ще випус мусять бути забезпечені руб за руб“. Так коли кредитних білетів було на 1123.9 мі. 1032.6 міл., Державний банк мав право лише на 207.7 міл. карб.

Сього звичайно занадто мало урядові : паморочити суспільство якимось фінансоу шики потрібні, ой як потрібні! Плата по викуп „Мендельсоновської позички“, і японської війни, а також... „усмиреніє Все се вимогає сотні мільйонів, а їх — не дають. Уряд стратив довіря, Та й як селяне через своїх представників на „се ському з'їзді у Москві двічі виголосиле платити податки.

Але сей фінансовий вибрик свідчить уряд випробував всі засоби здобуття ге „панування бумажок“, на шлях державис рік здобув тяжкі наслідки від старого.

Тих 100 міл. карб. що Коковцов „ви венной нації“ найяскравіше свідчать п подешевшали на 20—25 %.

Золото плине неупинно закордон. У! про нові позички, котрі доведеться за цями“ (желїзн. дорогами) та „монопол 8 мільярдів карбованців і мусить і щорічно %; залізниці дають убитку і з народа взяти не так то легко; бюдэ цітом 500 міл. карбованців. Валюта кими юридичними нормами. Валюта теорія грошей для Росії, її не підпе знім, мала якась значня складена п „Иноземцы“, як казав цю і вплив. гах слагають цїну до по-т шошков, *в с вженному в.

власти королевской: они паче власти почитают серебро и мѣдь... Мы не иноземцы, не мѣди цѣну исчисляемъ, но имя Царя своего величаемъ“.

Або ще зразок національно-руської теорії грошей Карамзіна: „Если-бъ Государь далъ нам клейменныя щепки и велѣлъ ходитъ имъ вмѣсто рублей, нашедши способ предохранить нас от фальшивыхъ монетъ деревянных, то мы взяли-бы и щепки“.

Час вже зрозуміти урядовцям-фінансістам, що суспільство не можна більше запаморочити якоюсь фінансовою офірою; воно вже виросло і добре знає дійсну „теорію грошей“ і більше вже спочуває Гладстону, котрий у парламенті казав: „Навіть коханне не зробило стільки людей божевільними, як міркуванне про те, що таке гроші“.

І не далеко вже той час коли мають здійснитись слова славнозвісного російського сатирика Щедрина.

Якось йому у початку 89 року сказали, що за кордоном більш полтинника за карбованець не дають. На се Щедрін одповів:

„Благодарите Бога и за это. Придетъ время, когда вы протянете рубль, а вамъ только плюнутъ въ отвѣтъ“...

В. Лібкнехт. „Два Світогляди“ (Два міра)

(промова з приводу заснування народньої спілки у Кримітшау 22 жовтня 1871 р.)

Брошура відомого соціаліста Лібкнехта присвячена тому болючому питанню, яке зараз з такою силою повстало перед очі суспільства у Росії. Ми зупиняємо увагу наших читачив на сій промові Лібкнехта, бо вона роз'яснює і освітлює стан вище двох класів, які виступили на арену боротьби за політичні та соціально-економічні свої права: репрезентантів-капітала і праці, гнобителів і пригноблених, представників буржуазії і соціалізму!.. Вона як раз торкається тих питнь, про які кожний у наші часи мусить знати, щоб так, чи інак відноситись до них.

„Революція“, каже Лібкнехт, „страховисько для всіх баб обох полів“... Але деж той острах. „Ми живемо серед революції, істнуємо завдяки їй. Вся історія людскости є безперестанна революція. Вона є безупинний поступ, одміна, рух, зріст, бо вона безупинно витворює життя. Поки людина іст-

нує вона є революціонер, бо завжди прагне більшого, йде до вищого. відсутність революції, тиша, загаміняє „суті революції“, широке; няти од розуміння „суті револуціями та економістами найвиразніє Спенсер, Дж.-Міль; себ то требширокого погляду Лібкнехта, одольогів. Крім того Лібкнехт в більш тісному значинню,—яко ппорядкування новим силою якоїс

Далі Лібкнехт гаряче захищає супроти обвинувачинь, які поділяють частини суспільства, з обвинувачують соціал-демократію, ність (собственность). Але єдиним витворцем її є праця (тру) економія ліче і капітал факторцінностей. Соціалістичне розуміє проповіді. Соціал-демократична сам продукт, утворений працею, ність, справедлива власність в продуктом его особистої, власності має право людина, яка заЧерез те ніхто не має права коякого не утворив сам. Коли-ж в номичне становище, то побачВласність капіталістів утворєніть працює до втоми, щоб зі всіма здобутками культури, всіштука (искусство). Соціалізм об а проти власности у тих форманости буржуазного строю. Він лікі підприємства и щоб всі ці капіталістів. Він проповідує та спілки, котрі забезпечують, від кого визиску, де не може бів—робітників, де будуть всі них умовах, де будуть всі кс тури...

Система наймів повинна бути знищеною, а замість неї стати система спілкової, товариської праці, зразок якої є сім'я, родина.

Також Лібкнехт одвертає обвинувачування котре закидають соціал-демократії в комунізмі. Вороги комунізму розуміють його як стан суспільства, де ледащо не схоче робити і буде жити працею других, як зараз живуть капіталісти.

Далі соціалізм ворог сучасної культури, бо вона не слугує на користь народові, массам, вона пильнує аби народ не заходив у храм науки, збудований його-ж працею. Соціалізм-захистник, оборонець тої культури, яка дасть змогу всьому народові одбирати освіту повну, яка дасть змогу вчителям не помірати голодом фізичним, а учням і фізичним і духовно-моральним. Тоді лише можливий справжній поступ, тоді лише не будуть гинуть талани народні. Нарешті соціалізм вирве сім'ю з того багна, у яке її пхнув сучасний капіталістичний буржуазний стан суспільства, знищить проституцію, змінить сучасний погляд на шлюб!..

„Два світогляди“, буржуазний та соціалістичний як найлютіши вороги стоять один перед другим. Один обороняється капіталом, другий працею, один „продуктом“, другий „фактором“ всякої власности... Хто поборе? Коли закінчиться бій? Поборе той, за кого більшість і справедливість, поборе тоді, коли класова свідомість цієї більшости обхопе її класовим пролетарским світоглядом, коли соціальні протилежності представників капіталу та праці загостряться вкрай!..

Товаришам з „Хлібороба“.

Не будемо ховати щирого, глибокого почуття, яке було викликано першим числом „Хлібороба“. Воно натуральне. Воно найменш залежне від того, що таке по внутрішньому змісту: „Хлібороб“. Сповідуючи „іншу віру“, кермуючись у соціальному життю „іншими заповідями“ ніж „Хлібороб“, ми щиро привітали на далекій чужині першу прояву доховного відродження рідного краю і народу, перший реальний виступ на ниві українського письменства часописі „Хлібороб“ без ніякої цензури. Виступ, від якого звороту назад не може бути, який історія культурного розвитку українського народу занотує на своїх сторінках..

Стільки часу жданна з'явила
„Спасибі“—мимоволі вирвало
Аналіз розуму під напружен
отступив якось з першої позиції.

І почуття се не лише особи
українського народу, що протяг
пригнічене у серцях та покалі
його. Довго чеканий подих вол
ний від об'єкта („Хлібороба“) ви
Але...

Друге число „Хлібороба“ при
неправдивою тенденцією розум к:

„18 падолисту відбулося вел
бенською Вільною Громадою „Р.
місцевим комітетом „Бунда“. І
Віче лубенського пролетаріату у
просини робітничих депутатів під
летаріату Росії. Була вироблена і
сійській мові. Се дало привод
яку увагу:

„Треба зазначити, що резолюц
сійській мові. Що се за прихильн
них народів до офіціальної мови.
хильників пролетаріату з російськ.

Далі—з число „Хлібороба“, пода
віче у Петербурзі“, від себе дода
що були виголошені на сьому з'їзд
забаром наш приспаний нарід про
зрозуміє ганебні відносини усих ст
урядовців до соціал-демократів до
пролетаріату солідарні з російським

Кого хоче „Хлібороб“ одурити та
„солідарність“ іде мова?.. Невже-ж і
система пересліджування, яку терп
мого початку своєї сміливої проп
соціалізму від російського уряду м
дарність“?.. Невже ті, що у тюрма:
„Потемкину“, що устелені своїми
поля, Одеси, Харькова, Петербур
Москви з червоним партизанським
шлором в і

гармат самодержавного уряду, невже вони, славетні борці за народню волю, можуть дати комусь моральне право сказати про якусь „солідарність“?..

Очевидячки, що се неправда, неправда яка повинна обурити не лише соціал-демократів. Досі не висловились ні жадна буржуазна партія а ні російська, а ні українська так, як висловились товариші з „Хлібороба“.

„Истинно-руські люди“, „Партія правового порядку“, „Союз 17 октября“, „Конституціоналісти-демократи“—всі вони відповідно своїм класовим інтересам обвинувачували с.-д. в анархизмі, в зруйнуванні та поділенню „Богом обраної великої неподільної Росії“, в якобинстві, в утопічному соціалізмі etc... Але в солідарності з урядом-ні! Перший „Хлібороб“ вигадав таке обвинувачування. І ми його зємо *„шкідливим наговором, неправдою“*.

Дивна річ! Люде хочуть себе лічити демократами, а в серцях їх „щось“ викликає таку ворожнечу (до не лише „прихильників пролетаріату“, як се сказано у „Хліборобі“, а до дійсних і єдиних поки що заступників його), котра не може вживатись поруч з „справжнім демократизмом“. Се „щось“ примушує „Хлібороба“, нести таку неправду у широкі народні маси на території України.

Щоб разом і певніше одгадати те „щось“ прилучимо до попереднього ті „ганебні відносини всіх станів російського народу від урядовців до соціал-демократів до долі українського народу“, про які „Хлібороб“ каже у з числі.

Як бачимо тут вже сполучено до купи і народ, і уряд, і соціал-дем. „Хліборобові“ здалась „звістка“ про „солідарність українських та жидівських с.-д. занадто обмеженою і він хва- тив ширше. „Хлібороб“ обвинуватив соціал-демократів іп согреге та цей „російській народ“ прилучив до сього.

Чи не про той „народ“ йде мова, який Крушевеван збірає на свої „мітінги“, якого постанови та приговори друкує Шар- пов на сторінках „Русское Дѣло“, а „Гражданин“, „Москов. Вѣд.“ та „малороссь“ Піхно розпинаються за „самим Богом дарованийй його монархізм і ненависть до всяких конституційних вигадок?...“

Так ніж! Ніяких обмежень „Хлібороб“ не подає.

І тепер вже можливо одгадати те „щось“, зараз вже ясно— чим подіктовано „наговор“, „неправда“.

Досить було такого факта, як оголошення постанови „с.-д.“ та „бундістів“ на російській мові, щоб „націоналістичний шовінізм“ „хлібороба“ з'явивсь на світ Божий... Причина тому зрозуміла. Українська нація вистрадала 250 літній національний гніт російською уряду. Національна свідомість української інтеллігенції її бажання допомогти народові завше розбивались о міцну фортецю „самодержавія“. Ненависть зростала, зміцнялась, заглиблялась. Зараз, коли кайдани національного пригноблення надірвані, національна помста вилетіла з наболілих грудей і не здержана аналізом розуму одбилась згукми шовінізму на сторінках „Хлібороба“...

Тих, хто надірвав власними руками кайдани рабства між іншим і вашого, товариші з „Хлібороба“—тих, що сприяли появленню „Хлібороба“ на світ—ви обвинуватили у „солідарности з ковалями кайданів“...

Але все-ж такого поводження „Хлібороба“ з с.-д. та „народом російським“ ніякими „смягчающими вину обстоятельствами“ простить неможна. „Хліборобові“ здалось, що с.-д. проявили не досить національного почуття, він не хотів сказати сього одверто і побажав такою „шовіністичною вилазкою“ підкреслити перед селянськими масами „інтернаціоналізм“ с.-демократів...

Але борони Боже нести у народні маси „націоналізм“. „Хлібороба“... Він поведе до братоубивства до татарсько-вірменської різни, він стане на перешкоді культурному розвоєві української нації, він, і се найголовіще, затримає поступ класові свідомости українського пролетаріату і дасть змогу буржуазії та визискувачам народу збудувати „цезарізм буржуазії“, поставе його на підвалини, ще міцніщі ніж на яких стояв царат...

Національне-ж питання, як і соціальне може раз'язати і на Україні, як скрізь лише соціал-демократія. Вона понесе у народні маси здоровий націоналізм, котрий не буде затримувати класової свідомости пролетаріату як міського так і сільського, а через се не буде зупиняти величнього соціального процесу деференціяції класів на підставах капіталістичної продукції на підставах економічних протилежностей сих класів. Навпаки, „націоналізм“ с.-демократії сприятиме сьому

Найкращим взирцем може бути приклад, як роз'язала національне питання Австрійська соціал-демократія.

У 1897 р. на Брюнському Партейтагу інтернаціональна с.-д. ухвалила таку національну автономію, пропановану Адлером.

„Австрія повинна перетворитись у демократичну спілку самостійних національних одиниць з краєвими національними парламентами, заснованими на підставі загального, рівного прямого виборчого права. Права національних груп менше-сти забезпечуються окремим законом, утвореним імперським парламентом. Ніякі національні привілеї не визнаються: всі нації рівні“. У межах своєї організації австрійська соціал-демократія здійснила вже сію програму; вона складається зараз з федерації 6 автономних партій: німецької, чеської, італіанської, словенської і української.

Зараз, коли з'явилась можливість утворити соціал-демократам всіх націй на території Росії щось подібне до австрійської с.-д. федерації, питання про таке утворення стоїть на черзі. Заходи з приводу сього вже є.

І скрізь, де не з'являвся який утиск, гніт, соціал-демократи першими виступають на оборону прав. Коли Бісмарк був певний, що він вже задавив польську культуру та національність, зманивши польську аристократію, понімеживши панів-дворян та ксьондзів, тоді повстав на оборону національних прав польський пролетаріат. А зараз ми бачемо, як фламандська соціал-демократія поруч з страшною соціальною боротьбою проти буржуазії, бореться з денационалізаційними заходами французькою уряду та французької буржуазії.

І нехай заспокоються товариші з „Хлібороба“... Українська соціалдемократія стоятеме і стоїть на сторожі національних прав українського народу, стоятеме і пенесе у народні маси здоровий націоналізм, бо він сприяє роз'язанню соціального питання. Навіть більше. Соціал-демократія повинна вирвати з рук буржуазії „монополію роз'язати національне питання“, бо вона зайвий козирь у буржуазії—затемнити класову свідомість пролетаріяту, продовжити своє панування!..

Так більше-ж, товариші з „Хлібороба“, щирого демократизму, більше терпимости і правди, більше аналізу!..

Харьківські події 12 грудня (декабря).

Як відомо, 23-го листопада (ноября) у Харькові відбулася демонстрація салдат Харьківського гарнізону разом з робітниками заводів і фабрик.

В демонстрації брало участь близько 3 тисяч робітників і не менш тисячі салдат; полки Лебединський і Старобільський були майже в *повному числі* *), а з других полків і команд окремі купки і одиниці.

І салдати і робітники, на демонстрацію вийшли озброєними, і в ряди демонстрантів людей без зброї не пускали.

Демонстрація була організована ідеально і для військового начальства і адміністрації з'явилась неприємною несподіванкою. Вжити проти демонстрантів военну силу „вірного“ війська адміністрація побоялась. Генерал Нечаев, дивізіоний начальник Лебединського і Старобільського полків, що провадив з салдатами пересправи, примушений був дати „честное слово русскаго офіцера“, що нікого з „забастовщиків“ салдат—не буде покарано за забастовку. Дійсно, нікого з салдат не було навіть заарештовано. В своїх вимогах, що їх виставлено ген. Нечаеву, салдати між іншим заявляли, що вони не будуть вживати проти робітників зброї і відмовляються нести поліцейську службу.

Треба зауважити, що демонстрація відбулася тоді, як в Харькові вже цілий місяць був військовий стан. Здавалося б, що для організації такої демонстрації не було відповідних умов, але в дійсности військовий стан лічився більш на папері, ніж в життю, і на заводах улаштовувались величезні

*) Перед цим запасу вже не було в полках і полк з 1500—1600 душ зменшився до 700—800 душ.

мітинги, де в великому числі бували і салдати. Після-ж демонстрації 23 падолисту Харківське життя нічим рішуче не нагадувало про військовий стан. Правда, генерал-губернатор Сенніцький не переставав випускати „обязательныя постановленія“, але в той-же день, як таке „постановленіє“ розклеювалось по місту, робітничі організації скликали у себе на заводах мітинги, а саме „постановленіє“ лише давало тему для промовців. Обставини склались так, що город власне був в руках революційного пролетаріату, як і охорона города. Мітинги без перестанку збирались, більшість типографій пристали до союзу для бойкоту часових правил про друк і друкували все, що *не було* в цензурі. Здійснена була вільність слова, зібрань, а недоторканність особи боронила міліція з робітників. Військова організація революційна після демонстрації в своїй агітаційній роботі натикнулася на контр-агітацію офіцерства. По наказу вищого начальства офіцери не мали права покидати рот, мусили там жити і в день і в почі і берегти салдат від смуту. Салдатам заборонено було не тільки на мітинги ходити, а і в город, по власним справам; але не дивлячись на всі такі міри, справа пропганди в деяких полках стояла добре а на мітингах на заводі Саде і паровозному можна було бачити цілі гуртки Лебединців, Богодуховців і салдат інших полків, а інколи одного—двох офіцерів. З огляду на це робітничі організації могли покладати надію, що салдати в часи виступу приєднаються до них.

Вільний режим, що встановився після отсієї демонстрації революційним шляхом, болячкою сидів на плечах адміністрації і вона збиралася з силами, аби знищити всі свободи, які таким успіхом завоював і боронив від жаднихъ замахів революційний пролетаріат.

Генерал-губернатор Сеніцький, прокурор судової палати Хрульов і інші виробили цілий план походу проти революції і з 9-го грудня декабря заходились здійснити його.

9-го грудня була зачинена і запечатана типографія Шмерковича, де були надруковані листовки революційного змісту, 10-го були зачинені часописі „Мір“ і „Харьковський Листок“, а типографії цих часописів запечатані. Потім були закриті і самі закрились усі типографії, де друкувалися „Извѣстія“ Федеративного Совіту комітетів обох фракцій Р. С. Д. Р. П.

листки інших організацій: Союзу Союзів, соц.-рев., Бунда Соц. Сіон., Р. У. П. Генерал-губернатор обов'язав на письмі усіх типографів що вони нічого у себе не будуть друкувати без цензури, установивши таким чином своєю властю попередню цензуру. 10 і 11 числа було зарештовано мало чи не *) 60 душ робітників з залізниці і інтеллігентів. Між іншими зарештовано присяжн. пов. Раппа, Кулікова, Шидловського, редактора „Міра“ проф. Гредескула, голову профес. союзу прикажчиків Соломона, земців Рощевського, Сазонова і інш.

Між іншим було зачинена громадська бібліотека, де поліція зробила трус і знайшла революційні видання.

11 грудня ні одна часопис, крім „Харьківських Губ. Відом.“, не вийшла.

В середині вешталось сила люду, було помітно велике напруження, грізне незадоволення мас. Насовувалася вже громадиця, котра на другий день перейшла в бурю.

На окраїнах міста на заводах і в робочих кварталах, цілу ніч пролетаріят лагодився дати одсіч хижим заходам адміністрації.

12 грудня ранком о 9-й годині робітники залізнодорожних майстерень зішлись в одну майстерню на мітінг. Фактично забастовка на залізницях вже почалась раніш, але офіційно оповіщена була тільки тут, на мітінгу. Через деякий час робітники з сусідніх заводів з червоними прапорами і революційними піснями прийшли на мітінг до залізнодорожників. Тут зібралось сливе 6 тисяч народу. Скоро прийшла звістка, що завод Гельферіх-Саде на Конній площі оточено війском. Сюди, до залізнодорожних майстерень теж прийшла рота піхоти. Але всі зоставалися спокійними, бо раніш мітінги відбувались тако ж в присутности війська. Скоро мітінг в майстерні було закрито і робітники, щоб уникнути стосунків з війском, розсудили купками йти на Конну площу до заводу Саде. Але стали тільки виходити, як командір роти наказував розійтись. Робітники не послухались і після третього сігналу дано було 2 залпи. Товпа кинулась назад. Частина пішла колією залізниці до вокзалу, а друга частина до Кузінського мосту. Тут біля мосту війско дало вдруге два залпи; 2 рабітніков впало вбитими і душ 17 поранено.

*) Мало чи не.

В середмісті Миколаєвська площа і частина Московської вулиці до Петровського переулка, Соборна і Павловська площі з переулками, Університетська вулиця, Університетська горка і Купечеський спуск до Ключковській вуд. були оточені війском. Все це зроблено було, аби не пустити в центр робітників з заводів, куди вони мали намір зійтися з усіх сторін о півдня.

Скрізь тут стояли козаки, драгуни і піхота. На Московську ул. з Миколаєвської площі і з Університетської горки на Катеринославську вул., якими шляхами мали йти робітники в осередок города, були наведені пулемьоти. Конка перестала ходити, крамниці позамикались, і сила народу висунула на вулиці.

В середмістя через кордон ні пішоходів ні візників не пропускали і публіка вешталась по Московській нижче Петровського переул. і по Катеринославській.

Особливо багато народу товпилось в Петровському переулку і по Старо-Московській до Конної площі.

Тут на Конній площі повинні були зійтися робітники з паровозного заводу і заводу Саде, а тако-ж салдати Лебединського і Старобільського полків. Ранком—озброєні робітники пішли до салдатських казарм, але Лебидинці й Старобільці не вийшли і де в яких казармах не могли вийти, хоча-б й хотіли. Перед 12-м за день військоове начальство зробило салдатам подачку по указу 9 грудня; частина їх була задоволена сею ласкою начальства і особливої охоти не мала підтримувати „забастовщиків“, а свідома частина салдатів не мала можливості пристати до робітників.

Начальство все ж таки не вірило, що царське мило і хунтова порція зробить на всіх вражіння і одіб'є охоту добиватися волі,—одібрало од усіх рушниці і поставило строгий караул, щоб нікого з казарм не випустить. А потім викликало охотників на втихомирення, напувало їх горілкою і посилало на „передові позиції“.

Робітники повернулися від казарм назад на завод Гельферих Саде і на мітінгу обгорювали. як бути, що починати.

Тим часом на Комну площу позбірано було багато війська. Піхота, козаки, пулемьоти і гармати обложили завод Саде. Начальник війська привив щоб міліціонери покинули завод і видали зброю. Частина міліціонерів вийшла; одних одібрали зброю і де кого заарештовано. Решта міліції (чоловіка 400—500) лишилася на заводі і наважилась боронитись.

Серед міліціонерів були, й робітники й люди вільних професій, і студенти, і гімназисти.

Начальник війська сповістив, що як міліціонери через 10 хвилин не піддадуться, він стрілятиме з гармат у завод.

На паровозному заводі зранку також проводився мітінг.

Коли завод Саде військо окружило зразу-ж про це стало відомо на паровозному. Мітінг там закрили і робітники постававши, у колони з революційними піснями і червоними прапорами, посунули по Петинській вул. на Конну площу до заводу Саде.

Не встигли паровозники вийти на площу, як в ворота завода Саде було пущено третій орудійний випал. Площа зразу спорожнилася від цікавих і на місці лишилися лише робітники що вийшли з паровозного заводу, і вступили в бій з війском. Війско одійшло назад, щоб кулі з пістолів і бомби їх не дістали, і зпочатку залпами, а потім пачками стало стріляти в робітників. Міліціонери мусили одійти, покинувши на місці багато вбитих і поранених.

За цей час в завод Саде було випущено до двадцяти орудійних знарядів. Стріляли в завод тако-ж з пулемьотів і рушниць. Міліціонери відстрелювались з вікон майстерні з рушниць і пістолів, кидали навіть бомби, але шкоди війську не могли зробити, бо ні кулі, ні бомби не доставали до війська, а до того бомби ще й не розривались.

Був поранений на смерть тільки один козак і легко сілдат-піхотинець.

Самі міліціонери на заводі теж страти велокої не мали двоє було вбито і шестеро ранено.

Хвилин через 8 як почалося стріляння, обложенні викинули білий флачок. Осталось їх тамь не більш 150 чоловік; решта задніми ходами встигла вибратись з облоги. Серед тих, що лишилися, не було згоди і єдності. Одні висловились за капітуляцію, другі за те, аби стояти до краю. Між іншим „бундовці“ висловились проти капітуляції.

Всіх міліціонерів заарештовано на заводі 134 чоловіка. Між ними багато гімназистів і людей не робочих професій. На заводі зроблено трус, витрушено біля—20 бомб, де—кілько рушниць, багато пістолів, шаблі, кінжали и дві офіцерських форми!

Город здрігнувся, коли загуркотіли гармоти біля заводу Саде. Городяне стурбовані ходили по вулицях, передавали

один другому звістки про криваві події на Конній площі. Ніяких войовничих замірів проти війська мирний натовп не мав, а присутність в юрбі жінок і дітвори не могла викликати ніякої опаски. Але офіцерам, п'яним козакам і драгунам було наказано кровію залити город, і вони виконали цей загал. Без усякого поводу вони розпочали стріляти по мирній гурбі зрушниць і пулемьотів. Вулиці покрились вбитими і раненими. Як звіри, лютовали п'яні козаки і драгуни, стріляли навіть в окремих мимойдучих людей і не давали санітаріам Червоного Хреста підбирати пораниених.

Усіх вбитих і ранених за день 12 грудня 104 душі. Приближно 20 душ вбитих і померших від ран. Багато пораниених лехко не зареєстровано. Виставного похорону жертвам 12 грудня адміністрація не дозволила зробити.

Після 12-го і до останнього часу хроніка харківського життя визначається лише наскоками поліції і козаків на мирних мешканців, денними розбоями і здирством. Арешти йшли за арештами; останніми в цім році були заарештовані всі складачі (наборщики) типографії Бенгіс, а сама типографія закрита.

Військовий стан дає себе тепера добре почувати.

А. Ільченко.

Початок Січня 1906 р.

З селянського життя на Полтавщині.

Зараз серед суспільства панує погляд, що рух селянський у цілому дуже нагадує Пугачивщину, Гайдамачину... Що темрява керує ним, що він—стіхія страшна тай годі!.. І йдучи працювати на село ми не тіпились надією скоро повернути на свій бік селян; та склалось так, що далеко назаді зоставило всі наші сподівання. Що до стійкості руху, то вона з'являлась наслідком того політичного ладу, серед якого доводилось жити нашим селянам вік кріз вік. Хіба можливо говорити про якусь культурність, коли за для її прояви не було ні жадної спроможности, завдяки тим політичним віковичним кайданам, що так дзвінко брязчали на скованих селянах. І бачимо, коли політичні обставини поліпшали на який час опісля оголошення маніфесту 17-го падолиста, життя селян відразу змінилось. Годі було пізнати в селянинові пригніченого, боязкого чоловіка, що жахеться навіть власної тіні. Він якось ніби випрямився і став політично зрілим, стиглим.

По всій полтавщині почались збиратись величезні збори; не було такого містечка, села, навіть хутора, де-б що дня не відбувались збори, на які сходились не тільки чоловіки, але жіноцтво й сиві діди. Любо було дивитись, як всі люди без різниці полу та літ еднались въ думках, пояснюючи свої справи, обмірковуючи свое горе. І нігде не тільки по зборах, але й на вулицях не чуто було викрику п'яниці, або соромного співу. Все стихло; почувалось всією істотою, що настав великий слухиний час, якого чекали цілі покоління.

Лад на зібраннях був дуже добрий; завше обірали представника і секретаря, які вели зібраня. Ораторами були майже виключно сами селяне. Чудові промови виливались з горячих наболілих сердець. Бурливою течією слов виливались думки,

шо віками носили люде у своїх головах та не сміли голосно висловити. Здавалось, то прокинулись знову колишні велетні України, що сплять вже мало не два віки, та кличуть до зброї за волю. Здавалось, що хвилює знову славетне лицарство— що ось-ось різіт'ється воно великими степами нашої розкішної України, щоб здобути волю та вже не випустити зі своїх могутніх рук. І дійсно, почався лунати поклик до зброї. Але зброя уже не та, що була кілька віків поперед. Течуть часи, міняються засоби боротьби. Не рушницями та шаблями замислив здобути волю—селянський пролетаріят ставе вище поклик: „не хочу“. Кращим засобом боротьби по усій полтавщині ухвалили страйк. Пролетаріят зрозумів і добре з'ясував собі, що він справжній господарь всього добра, яке сам втворив і на яке він зараз може тільки дивитись, та конати у злидах, віддаючи праці за чорствий шматок хліба усі свої сили. Горячим своїм розумом—селянський пролетаріят дійшов, що такого становища далі бути не повинно. І він сказав своє могутнє: „не буде“. Скрізь зроблено постанови страйкувати доти, „поки усі пани не повтікають та позоставляють свої землі селянам, бо як селяне не процюватимуть, то землі панам будуть не потрібні“. І справді, багато панів зараз же почали збирати своє збіжжя та тягти мерщій з сел. Вони розпродували за безцін свою худобу, посіви, позоставляли землі і твердо порішили позбутись їх, на яких тільки можливо умовинах. Другі пани зо всією своєю сім'єю примушені були робити те діло, що раніш робили наймити. Вони цілий день годували та напували свою худобу. І ні за які гроші не могли добути наймита, щоб поміг їм. Ся згода селян каже нам про великий поступ між селянами пролетарських поглядів. Вони тапер добре зрозуміли усю протележність інтересів своїх та багатирів і що тільки згодою та єднанням можуть вони здобути собі прав на продукти своєї праці. Та добре зрозумів селянський пролетаріят, що землю він заволодіє тільки через „учредітельне зібрання“, скликане на підставі загального, прямого, рівного, таємного виборчого права. І через те селяне потребують скликаня „учредітельного зібрання“, а не Державної Думи, до якої вони відносяться цілком ворожо. Не буває ні якого зібраня, на якому вони не домагались би сього. Навіть на з'їзді представників селянства, скликаних повітовим земством за для виясненя бажань селянства,

що до землі, рішуче вимагалось усіма селами полтавщини, приговорами усіх волостей „учредітельного зібраня“. Представники ті голосно заявили, що їм доручено усіма засобами домагатись здійснення сего бажаня. Сей приклад свідчить про те, що селянський пролетаріят доріс до того, щоб йти поруч з городським. Він уже не загальмує поступового руху, а навнаки зміцнить його велику силу. Але серед селян так багато глитаїв, що ловять тепера дріжжаки, хапаються за свої кешені та запобігають усіма засобами зломити революційний запал селян. Сюди можна віднести усіх заможних селян. Вони за приводом полиції та земських начальників улаштовують скрізь партію „правового порядку“. Треба сказати, що з великою енергією вони заповнюють усі села своїми закликами—але пролетаріят знає цим закликам справжню ціну. На людних зборищах представників сієї партії, як і треба було сподіватись, зустрічають вельми не прихильно. Так у м. Решетилівці, зараз же опісля маніфесту, на зібранню, де було кілька тисяч народу—вони через писаря пристава підбивали послати телеграмму до Царя та подякувати его за „великі вольности“. Та коли її було прочитано, піднявся страшенний гвалт. Домагались усі грізним покликом, щоб телеграмма була зараз же розідрана на дрібненькі клаптики, позаяк нічого ще не получили, а обіцянкам кінця нема. Писарь не міг перечити грізній волі народу і знищив тут же прилюдно, при криках радости, телеграмму.

Так замір „партії правового порядку“ розбився о самосвідомість народу. Прошли часи, коли людей морочили не вартими словами. Тепера усі зрозуміли, що нема чоґо сподіватись запомоги ні від кого, що сила тільки в них, що лише солідарність та розумінне своїх інтересів, інтересів народу дадуть селянам спроможність добитись політичного та економічного визволення. І поклик про єднання селянських пролетарських мас лунає по всій Полтавщині, скликаючи до спілок. І майже нема по всій полтавщині навіть маленького села, де б не було селянського комітету.

Микита Ткаченко.

Хроніка та бібліографія

З'їзд іногородців у Петербурзі. 19—21 падолиста 1905 р. від бувся у Петербурзі з'їзд іногородців, на якому прийняли участь представники азербейджанців (закавказьких татар), вірменів, білорусів, грузинів, євреїв, киргизів, латишів, поляків, татар, українців, естів і фінляндців. Членів з'їзду було 115 чоловік, з них українців до 25 чолов. Перші засідання були присвячені докладам представників про розвій національною руху кожної нації і сучасного становища політичних партій. Від українців виступали д. Б. Грошченко від укр. радикальної партії, д. Л. Жебуньов від демократичної, а. д. І. Личко познайомив з'їзд з історією і діяльністю Української Соціал-Демократичної робітничої партії. (тоді Р. У. П.)—Ся інформативна частина з'їзду заняла більшу половину усіх засідань; дала дуже великий матеріал що до з'яснення сучасного становища пригнічених націй, намалювала широку картину різноманітного надмірного утиску, який витримують підвладні уподаючому бюрократизмові нації. Коли-ж почали обмірковувати ті засоби, які б могли забезпечити мирне сожиття народів Росції, та дійти до згоди представникам буржуазії, які склали значну більшість членів з'їзду, з невеличкою купкою представників соціал-демократії, було звичайно не можливо. Профессор Бодуен-де-Куртене прямо завив, що тепер замість самодержавія бюрократії маємо сомодержавіє пролетаріату і що се йому одноково ненависно. Коли-ж латиш—соціал-демократ почав казати, що не можна націю роздивлятись, яко щось ціле, що пролетаріат не може йти у національному питанню рука об руку з буржуазією, то бучні протести і голоси не довали йому висловитись; лише після енергійного нагадування президента про вільність слова, латиш міг кінчити свою прмову. Представники соціалістичних партій, бачучи, що з'їзд прийняв характер цілком буржуазійний покинули з'їзд і зробили окремі засідання, про результати яких ми подамо у слідуючому числі. В решті на з'їзді була принята така резолюція: „представники від азербейджанців, вірмен, білорусів, грузинів, євреїв, киргизів, латишів, литовців, поляків, татар, українців, естів, прослухавши реферати про національне становище перелічених націй; обміркувавши сучасний політичний стан Росції, винесли ось які постанови—

1. Боротьба за політичне визволення, яка розчищає ґрунт за для демократичного переустрію Россіі, є спільна—справа усіх народностей Россіі.

2. Народности сі дуже зацікавлені у тім, щоб будучий устрій забезпечив усім вільність і повний духовний і матеріальний розвиток.

3. З'їзд визнає неможливість і не допустимість централізації усього законодавства і управ в такій великій і ріжномовітній з економічного, релігійного; національного боку державі, як Россія.

4. З'їзд признає, що въ децентралізації державної влади і організації народоправства на федеративних підставах зацікавлені усі народи Россіі.

5. В інтересах народностей, які не мешкають на одній території, а також в інтересах національної меньшости на кожній такій території мусять бути загально-державною конституцією установлені такі норми, які забезпечили-б для сієї меньшости кожної нації ненарушність її національних прав і інтересів.

Одним із засобів здійснення сієї мети, на погляд з'їзду, є сістема пропорціонального представництва, як у загально державному парламенті, так і у місцевих сеймах.

Для переведення до життя сих постанов, з'їзд уважає необхідним закласти спілку народностей за для взаємної допомоги в боротьбі за національні права“.

Після цієї резолюції з'їзд заснував спілку „автономістів-федералістів“, вибрав комітет, якому доручив скликати вже делегатський з'їзд од усіх партій і груп народів, які визнають автономію, видати протоколи з'їзду і виробити детальний Устав Спілки, які й був в загальних расах прийнятий на з'їзді.

М.

„Обрусѣніе“ України.

Господину предсѣдателю

Общества имени Т. Г. Шевченко.

Возвращая при семъ препровожденную при прошеніи на имя Главнаго Управленія по дѣламъ печати книгу подъ заглавіемъ „Поезій Тараса Шевченка“, С.-Петербургскій Цензурный Комитетъ, согласно предписанію Главнаго Управленія по дѣламъ печати, имѣетъ честь увѣдомить, что книга эта дозволена къ напечатанію подъ условіемъ примѣненія къ тексту ея при печатаніи правилъ правописанія русскаго языка.

Предсѣдательствующій Членъ Совѣта Главнаго Управленія по дѣламъ печати

(підпис—невизрно)

Секретарь (підпис—невизрно)

Дали дозвіл на друк *повного* збірника творів Тараса Григор., Шевченка, але забаронено українським правописом!..

„Все это было бы смѣшно, если бы не было такъ грустно“.

Ш.

„Чорна сотня агитує по українськи.

Нам надіслано відозву під заголовком:

„Къ солдатамъ и матросамъ. Орѣховъ (Таврическій)“

Відозва ця, проміж іншим, була одержана Командіром одного з Чорноморських флотських екіпажів для розповсюдження серед морських команд.

Подамо де-кільки виписок з відозви, аби познайомити з її змістом.

Орфографія виписок по відозві. Починається так: „Христолюбыве Воинство! Браты наши и сыны! Просымо васъ не прыставайте вы къ изминныкамъ и розорытелямъ дорогою нашей родины Россіи. Подумайте братья, шо только буде из цихъ бунтів...“

Далі нагадується про Одесу, Лібаву, Кронштадт і Севастополь, і розповідається історія цих матроських „погромів“.

Є, звичайно, основні сучасні чорносотенні аргументи, як ті, що— „Шожъ вы братья робыте, ономниця! Покры ще не пизно, покы не забрали насъ (той васъ тоди заберуть) Пруссакры безуси“... „Нашо братья изминяете прысягу?.. Слухете смутянивъ та бунтаривъ тыхъ шо хотять, шобъ була республика та равноправіе всимъ (и тимъ, шо портретъ рострелювали)“.

Проти республики мається чудовий довод: „...Дрейфусъ продавъ Пруссакамъ секретни документи, черезъ шо честни природни французы погыбалы, бо в тих грошей не було, а в Дрейфуса ихъ багато: только и того, шо посыдив до суда на Чортовимъ острови 1 год“...

Республика знищена. Республиканскі ідеї розбиті.

Тото лаври!

Крім благання є й по гроза: „Помните, шо мы ще вирна защита Царя и якъ шо вин потребує насъ, то вси пидымо, нас дуже багато єсть и вам покажем, яка в нас сыла єсть. Не думйтеж шо, и мы поверным за вами на Царя. Э, ни! Дудкы собачи сыны“ „Покайтесья! Та очистыть свою совість, будты такымы, якъ славни усмырытыли ваши...“

Нарешті кончається відозва подякою до „славных усмырытылів“: „Спасыби вамъ сухонутним, казакамъ, пихотынцямъ и артиллеристамъ, шо хотъ вы не изминяете. Господъ да пошлетъ вамъ здоровья. Государь нашъ батюшка вас незабуде вам награда буде. Богъ вас благословыть кончыть службу и до дому пожаловать“.

Грінмутовці забалакали по українськи. Тото важкі часи настали!—Забалакаєш і по кіргізьськи, як круто прийдеться.

Ш

Український політичний клуб в Петербурзі.

У першій половині листопада був розісланий „Проект статуту Українського політичного клубу в Петербурзі“. З проектом запрошення на 16 XI 1905 р. на збори для затвердження статуту.

Клуб—межипартійний, але має в своєму статуті § 3, по якому „клуб приймає *активну* участь в виборовій агітації“. При такій постановці питання, можна напевне сказати, що клуб—або через хвилю розвалиться на окремі партійні організації, або волоचितиме мляве, злиденне існування,

Про агітаційну діяльність клубу відомо то, що до 5 січня 1906 р. Рада Старшин клубу ніяк не могла зібрати членів на загальні збори, бо не було на се дозволу градоначальника. Тому вона радить членам подавати голоси на виборах за яку угодну партію, починаючи від Конст.-Демократів вліво. Таким робом перший же крок свого політичного життя клуб робе не одностаينو, а „хто в ліс, хто по дрова“.

Ш.

Періодичні видання.

Вийшли 1 и 2 числа періодичного 2-х тижневого органа Української Соціальної Демократії (Галичина) „Воля“. Видає Микола Ганкевич. Редакція і адміністрація у Львові ул. Кампіяна ч. 13 (партер).

Бурливе російське життя великим буруном розкотилося по всій Західній Європі, придавленим дало надію на краще життя, розворушило сплячих і підняло до бою армію пригноблених, покритих джених. Серед них перший повстав пролетаріят. Залунав суворий поклик: „Загальне, рівне і безпосереднє виборче право з потайним голосуванням“. За пролетаріятотом піднімаються ті селяне, яких життя нічим не відрізняється од життя наймитів, селяне, які зветься „полупролетаріями“.

З таких полупролетарів складається майже усе селянство східної Галичини.

Орган Української Соціальної Демократії, партії, яка працює серед пролетарів та полупролетарів Галичини, повен дописів про те, як розворушився край, як скрізь лунає все більш та більш тверде домагання загального, рівного і безпосереднього виборчого права. Скрізь по селах ідуть віча та збори селян. З сотнями й тисячами складаються телеграмою до міністра Гавча.

Поміщики та бюрократи вже дуже балакають проміж себе, завести у східній Галичині „віймковий стан“, себ то по нащому, російському „положеніє усиленной охраны“. Але це ще більш загострює ворожі відносини між гнобителями і пригнобленими. Уже починаються то на тому, то на другому вічу викунуватися грізні

поклики: „До бою за право!“... „На смерть за волю, за краще життя!“...

Часопись поставила собі на меті також освітлювати по спро-мозі своїм читачам ріжні питання як до теорії так і до тактики.

У числах (№ 1, № 2) надруковано переклад з „Die Neue Zeite“ 1905. № 51. статі Гудольфа Гільфердінга „Парляментаризм і загальний страйк“. Автор ясно розщеплює питання на частки; аналізує класові відносини у державах західної Європи; показує залежність парламентаризму від цих відносин, стежить за розвитком класової боротьби, і, нарешті, приходить до дуже цікавих висновків. Не треба й казати, щоросійське життя, російська боротьба „старого й нового“ займають не останнє місце у органі Галичанських Демократів, і часопись досить гарно знайомить своїх читачів зі станом речей у Росії. Ш.

Нові Українські періодичні видання.

В останніх числах лютого має вийти з друку Літературно сатиричний 2-х тижневик „Ціп“.

8—16 сторінок (формат „Стрекози“). Ціна на рік 4 карб.; 1/2 року—2 карб.; 3 міс. 1 карб. 1-но число 20 коп.

У Петербурзі виходить часопись „Українське Бжильництво“. Редактор-видавець—А. П. ефремова.

З життя Р. С. Д. Р. П. Сими днями відбулись загальні збори „большевиків“ та „меньшевиків“ „Р. С. Д. П.“. Незгоди меж ними скінчились: „с.-демократична російська партія“ стала єдиною, дві течії злились в одну. Сполучення сталось на осьяких умовах:

1) Організації „большевиків“ та „меньшевиків“ негайно зливаються по усій лінії.

2) Зливаються районні організації в формі, яка вироблюється районом, на виборчих підставах.

Прим. Відступлення від виборничої засади можливо тільки в випадках надзвичайних.

3) Районний комітет керує справами повного району в межах загальногородських та партійних потреб.

4) Райони збирають по 4 чоловіка в загальногородський комітет, який руководить всіма. Його рішення для всіх обовязкові.

Прим. У виборах в загальногородський комітет може виставляти у кандидати кожен партійний робітник.

5) Загальногородський комітет може утворювати групи зо для ріжної партійної праці.

Взаємні відносини комітету та улаштованих груп установаля загально-городський комітет.

6) Загально-городському комітетові вільно зазивати у свій состав і організації не більше четвертини районних представників.

7) Загально-городський комітет обирає 10 чоловік в вико-

навчий комітет, якому належить керування по укладанню директив, що вироблюються загально-городським комітетом.

Прим. В надзвичайних випадках виконавчий комітет може робити постанови, за які дає відчит загально-городському комітету.

8) Всі рішення ісп. ком. обов'язкові за для районів і він відповідає тільки перед загально-городським комітетом.

Якщо завдяки поліцейським умовам не вільно зівзати загально-городською ком.—виконувчий комітет дає відчит про свою діяльність район. ком.

9) Петербургський комітет та група виділяють з себе по 8 чоловік в часовий комітет, який улаштовує сполучення та на-правляє діяльність організацій до виборів нового загально-городського ком.

10) План організації ствержується міжрайоним зібранням з представників від районів по чотири від кожного. Т.

Відношення до Думи Р. С. Д. Р. П. Резолюція зазначає, що законом 11-го грудня фактично виключені від участі в Державній Думі пролетаріат та велика численість селянства і через те конференція сподівається, що отповіду на сей закон з боку свідомого пролетаріята буде рішуча боротьба проти сього фальшивого народного представництва. Конференція радить всім партійним організаціям скористуватись виборничими зібраннями лише не за для того, щоб обірати посла до Думи, а щоб поширити організацію пролетаріяту та повести серед усіх верств народу агітацію за вироблену партією тактику що до Думи. Т.

Аграрне питання. Конференція „більшинства“ признала, що зріст селянського руху відповідає загальним підставам революційного марксизму. Рух сей вале останні відносини кріпацтва та утворює справжні міщанські відносини. Конференція бажає змінити аграрне питання таким чином: пункт про „отрізки“ викинути. Замість сього партія буде допомогати селянам аж до конфіскації земель державних, церковних, монастирських, удільних, кабинетських та приватних. Партія ставе собі завданням самостійну організацію селянського пролетаріяту, пояснення йому протилежності його інтересів та інтересів селянського міщанства, та поширення думки про конечну мету соціалізму, який скасує поділ людей на стани та всякий визиск чоловіка чоловіком. Т.

Війна *).

Невинним сном, вкрившись рядном, Россія кріпко спала
 Покиль тая війна злая в подушках застала.
 Встала сонна, шалемонна, давай одягаться;
 Зворушилась, заходилась на війну збираться.
 А японці, сучі хлопці, тоді не зівали
 Через море, нам на горе, люд переправляли;
 Бо бідові і толкові, а ми їх не знали,
 А над ними, мов дурними, спершу глузували.
 „Ой японче, дурний хлопче, кого ти займаєш?
 Хіба в світі не хоч жити, чи руських не знаєшь?
 Ви японки малі трошки воювати з нами,
 Закидаєм, прикидаєм одними шапками.
 Ми іздавна дуже славно всюду воювали,
 Турків били, Польщу вчили, щоб нас не займали;
 Жовтопузим карапузам теж утремо носа,
 Щоб знали кого займали, препогані коси“.
 Оттак зразу для показу наші вихвалялись,
 А японці,—вражі хлопці—не дуже злякались,
 Свое діло роблять сміло і вперше на Ялу
 Гарно таки спину й боки нам понаминали.
 Мабудь для нас не в добрий час стали ті кулачки,
 Тільки й знали, що тікали, та лазили рачки.
 Оку клятий і завзятий той уже зриває,
 А Курока, як сорока, з крила забігає.
 Нодзу й Ногі—довгоногі заходять іззаду,
 Окружають тай чухрають, а в нас нема ладу.
 Оттим вони, вражі сини нас і допікали:
 Так яхидно, що й не видно—кругом забігали.
 А на морі скільки горя вони наробили:
 Броненосці, миноносці наші потопили,
 Розгромили, потрощили, скрізь порозганяли;
 Адмиралів, капітанів в плін позабирали.
 В чім-же сила, що нас били отті азіати?
 Винувати, дурювати наші бюрократи.
 Тільки знали те, що спали, без діла шатались,
 А наукам, різним штукам, вони не павчались.
 Оберніться-ж, подивіться, як навоювали
 Перед пілим світом білим себе осміяли.
 Слава Богу за помогу, що поміг мириться,
 Годі биться та страмиться, за чуби водиться.

Ө. Боймо.

М. Сміла, Полтав. губ.

*) Подаємо сей твір, яко зразок сучасного українського народнього гумору. Автор його — швець м. Сміли Полтав. губ. Орфографія виправлена.
 Ред.

Зібрання української інтелігенції у К
відбулося людне зібрання української інтелігенції, в якому обмірковувалося питання про пригнічене становище народу. Після довгочасних дебатов з приводу, котрий мав відбутись у Києві, загальні збори резолюцію: „Українська інтелігенція у Києві листопада для обговорювання національного, політичного становища українського народу, винесла

Приймаючи на увагу, що українська нація важно з селян—звернути всю увагу на сільські маси до національної і політичної свідомости.

2) З'єднати всі сили для боротьби за вільну умову національного розвитку.

3) Допомогти всіма засобами селянському з'їзду на днях у Києві і запросити всі верстви населення сприяти цьому з'їздові.

4) Закликати всіх селян стати за одну українську інтелігенцію для боротьби за національне право.

5) Висловити найщиріше привітання всім, які боролись і борються за вільність і права народу.

6) Висловити свою солідарність зо всіма, які борються за знесення поліцейско-самовільного режиму. В решті засідання один з присутніх заклад в біжучий рік в Києві українського по широкої пропаганди національних ідей.

До з'єднання Р. С.-Д. Р. П. з націон
тіями на території Російській. Відбулась конференція комітетів Р. С.-Д. Р. П., на якій обмірковувалося з'єднання з національними с.-д. партіями. „З'єднання; ми вживемо всі засоби, щоб наше „Україна єдина“ не було лише вибликом—слід глибоке історичне і революційне значіння та бажано було б. підкреслити ось яку сторону російські с.-д., за рідкими винятками дуже знайомі з програмами, тактикою, організацією національних с.-д. партій. Причин цьому багато і на мій погляд, навіть при попередніх умовах було уділяти більш місця в нашому партійно-знайомленню нас з життям цих партій. Тепер зробити се. Треба зараз же закласти в наших часописах ¹⁾ („Нове Життя“, „Начало“, „Богословський“, „Вперед“, „Московська Часопись“)

¹⁾ Тоді ще часописи ці не були зачинені.

вались би статті, маючі метою ознайомити широкі верстви с.-д. робітників з сими значним питанням. Ми говорили про з'єднання, а не знаєм до ладу, з ким єднаємось, не знаємо, чи справді сі партії с.-демократичні. Прохаю товаришів з Бунду. П. С.-Д., Л. С.-Д., І. С.-Д. уділити більш уваги нам членам Р. С.-Д. Р. П. і приблизити час з'єднання“.

(„Новая Жизнь“).

Селяне та соціал-демократи. Знаменські Селяне, довідавшись про поміщик Шапошників викликав для оборони свого маєтка козаків, які вкупі з становим грабують і чинять насильство над мешканцями, ухвалили на сході, де було близько 10 тисяч людей, одповісти на насильство—насильством підпалити будівні, поцувати інвентарь, забрати добро. Дізнавшись про таку постанову селян, представники знаменського комітету с.-д. р. п. пішли до селян і вмовляли їх не робити насильств, не грабувати. Селяне послухали. Ніяких насильств та грабування не було („Придиѣпр. край“).

Од поміщика С. одержано листа, у котрому він пише: „єдина надія поміщиків зараз на соціал-демократичні партії та її „дружини“, котрі послані з Харьківа та мають великий вплив на селян. Така с.-д. „дружина“ попередила розрух окономії у с. Рогані. („Харьков. Листок.“).

Просьвітне Товариство імені Тараса Шевченка в Петербурзі.

Дня 14 листопада (ноября) минулого року відбули-ся надзвичайні загальні збори обох Українських Товариств: „Общества имени Т. Г. Шевченка для вспомошествованія нуждающимся уроженцамъ южной Россіи, учащимся въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ Петербурга“ і „Благотворительнаго Общества изданія общепользельныхъ и дешовыхъ книгъ“. Ухвалено обидва Т-ва з'єднати в одно спільне Просьвітне Товариство під визначеною вище назвою.—Товариство по новому статуту має своєю метою допомогати культурному і економічному розвитку Українського народу, а також поширенню і зміцненню його національної самосвідомости. Для осягнення сеї мети Т-во уважає за головний спосіб росповсюдження серед Українського суспільства осьвіти на рідній мові, а для того:

- а) заводити початкові Українські школи, курси, недільні класи і бесіди для дорослих, середні і вищі школи з викладовою Українською мовою;
- б) отчиняти бібліотеки, читальні, книгарні;
- в) видавати шкільні підручники, популярні книги наукового, політичного, господарського, промислового і всякого иншого змісту;
- г) видавати періодичний орган для поширення провідних думок Товариства;
- д) допомогати матеріально і духовно всім, хто працює

коло Української школи, як учителям так і учням вищих, середніх і низчих шкіл; е) засновувати філії в провінції на підставі затвердженого статуту.—С. А.

До громадянства.

Тяжка неволя держала досі український народ у великій темноті. Ні наукових знань, ні політичного виховання він не має. До чого се довело масу,—видко з подій останнього часу: як легко було задурити голову темним людям і підвести їх на погроми!

Народ убивав тих, хто працював для його добра,—чи є що страшніше, що трагічніше за це?

Так далі не може бути!

Ми повинні з'єднатися, щоб сотворити популярну літературу і поперед усього літературу політичну і соціально-економічну. За се перше діло ми, підписані, і беремося. Беремося зорганізувати цю справу: подбати, щоб такі книжки написано, а потім дешево їх видано й поширено.

Щоб діло се можна було впорядкувати добре і поставити широко,—треба грошей і грошей багато.

Просимо ж усіх, хто до сього діла прихильний, прислати нам на його гроші. Ні одна копійка не пропаде,—підє на діло, і всьому буде оповіщатись добрий рахунок: хто скільки дав і на що все те потрачено.

Нам довго не давали працювати для нашого народу,—покажімо ж тепер, що не ми винні в тому, що він темний! Покажімо се ділом,—своєю роботою, своїми грішми!

Як тільки прислано буде стільки грошей, щоб можна було почати справу, підписані зорганізують видавничий комітет, і він робитиме все діло.

Гроші просимо прислати на таку адресу; Київ Михайловская ул., № 10, кв. 10, Федору Павловичу Матушевському.

Б. Грінченко, С. Ефремов, М. Загірня, Ф. Матушевський, Е. Чикаленко.

Р. С. Всі газети просимо передруковувати цей лист.

II. Нові книжки ¹⁾.

Записки Наукового Товариства імени Шевченка виходять у Львові що два місяці під редакцією Михайла Грушевського. Рік XIV. Кн. V. Т. LXVII. Львів, 1905. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 192, 8°. Ціна 3 кор. Зміст: 1) Матеріали до історії

¹⁾ Передрук з „Л—Н—В“.

української літературної мови, подав Володимир Перетц (з факсиміле рукописи). Ст. 1—32.—2) Причинки до пізнання етнографічної території Угорської Руси, тепер і давнійше, подав С. Томашівський. I. Ст. 1—18.—3) Угорський король Матвій Корвін в славянській усній словесности, розбір мотивів звязаних з його іменем, написав Зенон Кузеля, 1—V (далі буде). Ст. 1—62.—4) Miscellanea: а) Де був Демян тисяцьким (причинок до історії урядів в Галичині першої полов. XIII в.), под. І. Крип'якевич; б) Апокріф про Сивілю, под. Я. Гординський; в) До галицько-угорських відносин 1878—9 р., под. Т. Рєвакович. Ст. 2—8.—5) Наукова хроніка: а) Дневник Велевіцького як жерело до української історії, Ф. Срібного; б) Угорське шкільництво і Русини, С. Томашівського. Ст. 1—13.—6. Бібліографія (рецензії й справозданья). Ст. 1—68.

А. Кримський. Андрій Лаговський. Повість. Львів, 1905. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. VIII+252, 8°. Ціна 3 кор. Зміст: 1) До читачів. Ст. V—VII.—2) Не порозуміють ся. (Із життя істериків). Ст. 1—48.—3) Туапсе. Ст. 49—252.

Тарас Шевченко. Думки та писни кобзаря. (Видавництво „Викъ“. Ч. 49). У Києви, 1905. Коштомъ кныгарни „Кіев. Старины“. Зъ друкарни Н. А. Гирича. Ст. 114, мал. 8°.

Багаття. Украинський альманахъ. Упорядкувавъ Ив. Лыпа. Выдання О. Л. С. Одесса, 1905. Друкарня Штаба Одесскаго военного Округа. Ст. 265+III, вел. 8°. Ціна 1.20 руб.

Перша ластівка. Альманахъ молодыхъ украинськихъ письменниківъ. Упорядкувавъ Мыкола Чернявський. У Херсоні, 1905. Друкарня наслід. О. Д. Ходушинон. Ціна 1.20 руб.

Богдан Барвіньский. Жигимонт Кейстутович, великий князь литовско-руський (1432—1440). Історична монографія. Жовква, 1905. Накладом автора. Печатня ОО. Василян. Ст. 170, 8°.

Огляд українсько-руської народної поезії. Написав Філярет Колесса. (Видавництво товариства „Просьвіта“. Ч. 302—303). У Львові, 1905. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 188, мал. 8°. Ціна 1 кор.

Чого нам треба? Написав Л. Яворенко. (Выдання української радикальної партії. Ч. 8). Львів, 1905. Друкарня уділова. Ст. 46, 16°.

Про державний лад у всяких народів. Пересказав М. Доленко. (Выдання української радикальної партії. Ч. 9). Львів, 1905. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 64, 16°.

С. Дікштайн. Хто з чого живе? Переклав з польської мови М. Доленко. (Выдання української радикальної партії. Ч. 13). Львів, 1905. З друкарні Народної Манеєних. Ст. 44, 16°.

Як запаначали народ на війні. Написав В. Коновченко. (Выдання української радикальної партії. Ч. 14). Львів, 1905. Друкарня уділова. Ст. 40, 16°.

Як визволитися з бідности робочим людям? Написав С. Ярошенко. (Выдання української радикальної партії. Ч. 14). Львів, 1905. Друкарня уділова. Ст. 52, 16°.

В. А. Поссе. Національна автономія та всесвітня федерація Переклад з російської мови. З передмовою В. М. (Видання редакції „Самостійна Україна“. У. Н. П.). Львів, 1905. Друкарня уділова. Ст. 42, 8°.

С. Михайлович. Про подати. Видання Української Соціально-Демократичної Спілки. Додаток до Листка Правди. (Соціально-Демократична Робітничая Партія Росії). Львів, 1905. З друкарни Народової Манецьких. Ст. 16, 16°.

Хто такі соціально-демократи? Чого хоче соціально-демократична робітничая партія Росії для селян? Листок Правди. Видання Української С. Д. Спілки). Львів, 1905. З друкарні Народової Манецьких. Ст. 32, 16°.

Страйк і бойкот. (Видання Української Соціально-Демократичної Спілки). Львів, 1905. З друкарні Народової Манецьких. Ст. 32, 16°.

Про державний лад. Написав Іван Гилька. (Видання Української Соціально-Демократичної Спілки С. Д. Р. П. Р.). Додаток до 2 ч. „Правди“. Накладом „Правди“. Львів, 1905. З друкарні Народової Манецьких. Ст. 30, 16°.

С. Дікштейн. Хто з чого живе? Накладом Революційної Української Партії. Львів, 1905. З друкарні Народової Манецьких. Ст. 46, 16°.

В. Деде. Шасте. Оповідане. (Відбитка зі „Селянина“). Накладом Революційної Української Партії. Львів, 1905. З друкарні Народової Манецьких. Ст. 15, 8°.

Винокъ. Чытанка. Зъ 120 малюнками. Уложывъ О. Белоусенко. (Благотворительное Общество изданія общепольныхъ и дешевыхъ книгъ. Ч. 31). С.-Петербургъ, 1905. Ст. 192, 8°. Ціна 35 коп.

Олекса Стороженко. Оповіданя. IV. (Літературно-Наукова Бібліотека. С. II. Ч. 119—120). Львів, 1905. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 148, 16°. Ціна 80 сот. Зміст.; 1) Споминки про Микиту Леонтівича Коржа. Ст. 3—119.—2) Стешин Ріг. Ст. 120—145.—3) З отрим випуском скінчила Видавничая Спілка збірне видане українських творів О. Стороженка, перше в Галичині. Крім нього були ще два збірні виданя, але оба в Росії (в Петербурзі, 1862 р. і 1897 р.). Правда, і се видане не повне: до нього не ввійшов драматичний образ „Гаркуша“ (слабий з літературного погляду), одно маленьке оповідане „Вивів дядька на сухеньке“ та три вірші: а) Кури та собака. б) Чоловік та жито. в) Україна (пор. ЛНВістник, 1898, кн. II, ст. 186—195); але досі нема загалом повного виданя творів О. Стороженка, тай мабуть не буде швидко, бо не всі рукописи письменника зібрані. Друковані були отсі його російські твори: 1) Братья близнецы. Романъ изъ быта Малоросіи въ XVIII в. 2) Сотникъ Петро Серпъ. Быль XVII в. 3) Стехияъ Рогъ. 4) Видѣніе въ несвижскомъ замкѣ. Крім того в рукописі полишили ся мемуари автора з його побуту в Вільні, написані по російські в формі романа п. н. „Былое, но не минувшее“. В.

Твори Григорія Квітки-Основ'яненка. Том другий. (Видане Товариства „Просвіта“. Руска письменність, II, 2). У Львові, 1905. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 552, 16°. Ціна 1 кор.—В Галичині було досі лиш одно збірне видане творів Квітки (Руска Бібліотека Онишкевича, т. II), у Росії три (Куліша, Харківського земства, й Іогансона в Києві). Одначе в порівнаню з теперішнім виданем Онишкевичове було не повне, бо в ньому не було отсих творів: а) Божі діти. б) Щира любов (повість). в) Суплика до пана іздателя. г) Листи до любезних земляків. В отсім томі крім вчислених надруковані ще оповіданя: 1) Перекотиполе. 2) Пархимове снідане. 3) На пущане як завязано. 4) Купований розум. 5) Підбрехач. Надто: Лист до Шевченка і чотири драматичні твори: 1) Шельменко—волостний писар. 2) Шельменко—денщик. 3) Сватане на Гончарівці. 4) Щира любов. Впорядковані твори хронологічно, а менше зрозумілі слова пояснені в примітках при кінці книжки. Велика дешевість книжки дає можливість кожному набути її.

Тарасъ Шевченко. Назаръ Стодола. Драма на 3 дія, (Видавництво „Викъ“. Ч. 50). У Києви, 1905. Коштомъ кныгарни „Кіевской Старини“. Ст. 73, м. 8°.

Василь Стефанькъ. Оповідання. С.-Петербургъ, 1905. Ст. 213+II+портрет, 8°. Ціна 70 коп. (на кращім папері 85 коп.).

Л. Яновська. Оповідання. (Видавництво „Викъ“. Ч. 17). У Києви, 1905. Ст. 320, 8°. Ціна 75 коп. (на кращім папері 1 р. 25 коп.).

Дніпрова Чайка. Чудний. Оповідання. (Видавництво „Викъ“. Ч. 48). У Києви, 1905. Коштомъ кныгарни „Кіевской Старини“. Ст. 66, м. 8°. Ціна 7 коп.

Про вибори послів до народньої ради. Написав Ф. Чулий. (Видання Української Радикальної Партії. Ч. 10). Львів, 1905. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 32, 16°.

Чому у нас досі нема доброго ладу? Написав С. Ярошенко. Видання друге. (Видання Української Радикальної Партії. Ч. 2). Львів, 1905. Друкарня Уділова. Ст. 48, 16°.

Хто народові ворог? Написав М. Доленко. Видання друге (Видання Української Радикальної Партії. Ч. 4). Львів, 1905. З друкарні народові Манецких. Ст. 48, 16°.

III. Театр і штука.

В справі пам'ятника Т. Шевченка в Києві. Дня 20 вересня ст. ст. постановила одноголосно кийвська городська рада „возбудить ходатайство о разрѣшеніи соорудити“ пам'ятник народньому поетові Т. Шевченкові в Києві та просити про дозвіл збирання складок на нього. Івіціятиву до поставленя пам'ятника Т. Шевченкові

в Києві дало золотоношське земство. Городська рада вибрала за дозволом міністерства окрему комісію, що має зайняти ся справою поставлена пам'ятника. До комісії належать: Н Страдомський, Ф. Бурчак, П. Голубятників, Б. Бражників, Ор. Левицький.

Роковини уродин О. П. Стороженка. 1905 р. року минуло 100 літ від часу уродин одного зі старших наших письменників, Олексі Петровича Стороженка. Він уродив ся 1805 р. в Полтавщині, служив довгий час при війську, опісля при київським генерал-губернаторі та при міністерстві внутрішніх справ, а в кінці в Вільні при зв'існім М. Муравьові. Тут нажив собі слави дуже нетолерантного чоловіка, але ми не маємо доси виданих ніяких документів, що стверджували би або заперечували ту славу. Кілька літ перед смертю уступив із адміністраційної служби і жив на власнім хуторі Горішині, близько міста Береста (Гродненської губ.), як повітовий маршалок шляхти та предсідатель з'їзду мирових суддів. Умер 1874 р. Стороженко, як і переважна частина наших письменників у Росії, писав по українськи і по російськи З'єднав собі славу українськими оповіданнями.

Про суспільний лад загалу соціально-демократичних виборців у Німеччині опублікував берлінський учений, Др. Р. Блянк, в „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik“ (з випуск 20-го тому) статю, що звернула багато уваги та викликала цілу низку полемічних статей та коментарів у соціалістичній та несоціалістичній німецькій пресі. Розклясифікувати виборців даної партії по їх належності до всяких соціальних груп,—се для політика річ першорядної ваги і відси він виведе цінні вказівки для дальшої агітаційної діяльності та дальшого політичного життя. Також і соціологові цікаво буде переглянути, як схрещуються різноманітні суспільні сили в свідомих змаганнях політичних партій. Можемо тут подати тільки загальні висліди Дра Блянка. Як відомо, німецька соціал-демократична партія росте незвичайно скоро; мало що більш трьох десятків літ стала вона найчисленнішою партією, гуртуючи в часи останніх виборів до парламенту на своїх кандидатів (1903 р.) висше трьох мільонів голосів. При тім партія виступає все як клясове, робітницьке сторонництво. Отже Др. Блянк береться доказати, що соц. дем. німецька партія втратила вже свій клясовий характер. На основі зручних зіставлень статистичних цифр доходить він до того висновку, що на три мільйони соц. дем. виборців у 1903 р. найменше 750.000, отже більш-меньш $\frac{1}{4}$ частина, не належить до робітницької класи, а походить із буржуазних верств. Сей високий процент буржуазних виборців що раз у раз більшає, надає цілій партії характер всенароднього сторонництва всіх демократичних елементів нім. суспільности та спричинює вже тепер, а далі чим раз то більш спричинюватиме розлад й суперечности у нутрі соц. дем. партії—між її непримиримою пролетарсько-соціалістичною теорією та її загально-поступовою, демократичною практикою. На думку Дра Блянка, напрям загально демократичний візьме в

партії верх і вона стане партією всіх поступових елементів Німеччини. Проти таких гороскопів для своєї партії відповів Бебель у „Die Neue Zeit“, доказуючи, що висновки Блянка основуються на деяких статистичних похибках, котрі—як що їх візьмемо під ину вагу—покажуть нам, що на ділі партія й далі остається класовим робітницьким сторонництвом, та що буржуазні виборці творять ледве $\frac{1}{3}$ частину загалу соц. дем. виборців. Беблеві виводи справив Бернштайн у „Sozialistische Monatshefte“, приймаючи відношене не-пролетарських виборців до загалу соц. дем. партії як 1 : 5, та зазначаючи, що партія, яка стремить до такого глибокого й основного перетворення цілого суспільного життя й усіх його функцій, як се має на меті соціал-демократія, мусить зійти зі строго класового становища одної тільки верстви, а намагатись до придбання собі фактичної більшості нації,—та, що супроти сего вона мусить у певним значіню стати „всенародньою“ партією.—В кінці подам іще одно: Серед німецького селянства придбала собі нім. соц. партія при останніх виборах 735.000 голосів, себто найбільше з усіх нім. партій—з виїмком католицького центра.

В. П.

О Г О Л О Ш Е Н Н Я .

ПЕРЕДПЛАТА на 1906 рік.

Рідний Край

Часопись політична, економична, літературна і наукова виходитиме в 1906 році раз на тиждень, в форматі тижневих журналів по 8—16 сторін.

У ЧАСОПИСІ БУДУТЬ ОСЬ ЯКІ ВІДДІЛИ:

1. Що потрібно для нашого народу, особливо для селян хліборобів і всіх трудящих людей.
2. Що діється на Україні, також в Галичині й на Буковині.
3. Що діється в цілій Росії. Звістки з столиць.
4. Що діється по чужих землях, що єсть там доброго, що й нам би годилося.
5. Звістки й листи з різних городів і сел (про земства, товариства, про все що діється доброго і лихого).
6. Наукові статті і звістки (історія, література, медицина, ветеринарія, сільське хазайство, промисли, і т. д.).
7. Оповідання, вірші, фельетон.
8. Дрібні звістки (про заробітки, торги, ціни і т. д.).
9. Бібліографія.—Запитання читателів і відповіді редакції про всякі діла: судові, хазайські та иньші.
10. Оповідки усякі.

Передплата за журнал з додатками на рік 3 карбованці на місяць 35 коп. з пересилкою, окремі числа по 8 коп., додатки по 3 коп. без пересилки. За кордон на рік. 5 карб.

Книгарям комісійних за передплату на рік 5%. За продаж окремих №№—25%.

Листи і гроші засилати треба під адресою: Полтава, Протопо-повська ул., будинок Оксюза, № 41, (біля пошти) до редакції часопис „РІДНИЙ КРАЙ“.

Просимо усіх прихильників і читателів наших надсилати нам звістки про діяльність земств, городських дум, усяких товариств і організацій, звістки про постанови сільських і волостних сходів, селянських спілок і иньші новини,

Редактори одвічальні: *М. Дмитрієв* и *Гр. Коваленко*.
Видає *Гр. Маркевич*.

Ежедневная литературно-политическая, экономическая и общественная газета

„КІЕВСКІЕ ОТКЛИКИ“

(Третій годъ изданія).

Газета выходитъ въ форматѣ и по программѣ большихъ столич. изданій. Интересамъ и нуждамъ мѣстнаго края „Кіевскіе Отклики“ удѣляютъ особое вниманіе.

Въ газетѣ принимаютъ участіе: В. Ф. Александровскій, проф. В. Г. Бажаевъ, Е. И. Бронштейнъ, И. К. Брусиловскій, Н. Бѣлозерскій, Е. И. Булгакова, проф. С. Н. Булгаковъ, Е. Г. Бердяева, Н. А. Бердяевъ, С. А. Буда, проф. Ю. Н. Вагнеръ, Л. В. Василевскій, В. И. Василенко, Н. П. Василенко, В. В. Водовозовъ, М. Е. Волошинъ, М. Т. Волинскій, Л. Н. Войтоловскій, П. А. Гармашевъ, Н. Л. Геккеръ, М. И. Генинъ, прив.-доц. М. Н. Гернетъ, Б. Д. Гринченко, Я. С. Гольденвейзеръ, С. И. Гусевъ-Оренбургскій, проф. М. В. Давнарь-Запольскій, Н. С. Долинскій, С. И. Дрелингъ, Ю. М. Древинцкій, Н. П. Дружининъ, Ф. Н. Еремѣевъ, С. А. Ефр-мовъ, проф. В. Я. Желѣзновъ, Г. К. Житомирскій, М. Д. Загряжковъ, А. В. Заремба, И. В. Ивановъ, проф. С. А. Ивановъ, А. С. Исагоевъ, В. С. Иличъ-Святычъ, Я. К. Имшенецкій, Н. В. Калишевичъ, проф. Н. И. Карѣевъ, прив.-доц. И. А. Кистяковскій, Г. А. Коваленко, А. Ковровъ, В. Г. Короленко, В. С. Кульженко, Е. А. Кивлицкій, Ю. Н. Лавриновичъ, М. К. Лемке, Ф. Д. Липманъ, Л. С. Личковъ, С. Г. Лозинскій, Т. В. Локотъ, М. В. Лучицкая, проф. И. В. Лучицкій, А. Д. Марголинъ, Л. Н. Марессъ, М. М. Могилянскій, И. А. Новиковъ, Т. И. Осадчій, К. М. Пакѣевъ, проф. В. Н. Перетцъ, М. Б. Ратнеръ, А. П. Рузскій, проф. Д. П. Рузскій, Н. П. Рузскій, А. Ф. Саликовскій, В. И. Семевскій, М. А. Славинскій, А. А. Сливинскій, Н. П. Стародворскій, И. М. Стешенко, прив.-доц. Моск. унив. Б. И. Сыроматкинъ (сотруд. „Рус. Вѣд.“), прив.-доц. Е. В. Тарле, Н. И. Тимковскій, П. А. Тулубъ, А. Я. Тэви, Л. Л. Фельдзеръ, В. М. Хижняковъ, Л. И. Шестовъ, Т. Л. Щепкина-Куперникъ, Л. Н. Яснопольскій, Б. К. Яновскій, А. И. Ярошевичъ и др.

О наиболѣе важныхъ событіяхъ государственной, общественной и литературной жизни „КІЕВСКІЕ ОТКЛИКИ“ ежедневно получаютъ сообщенія изъ Петербурга, Москвы и Варшавы по телеграфу отъ своихъ специальныхъ корреспондентовъ.

„Кіевскіе Отклики“ имѣютъ также корреспондентовъ въ Парижѣ, Вѣнѣ, Берлинѣ, Лондонѣ и др. европейскихъ центрахъ.

Подписная цѣна на „Кіевскіе Отклики“:

На годъ на 6 мѣс. на 3 мѣс. на 2 мѣс. на 1 мѣс.

1) съ доставкой и пересылкой 8 р. 4 р. 50 к. 2 р. 50 к. 1 р. 75 к. — р. 90 к.

2) За границу 14 р. 7 р. 25 к. 3 р. 75 к. 1 р. — к. 1 р. 50 к.

При непосредственномъ обращеніи въ главную контору г.г. студенты и учащіеся въ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ, а также учителя народныхъ училищъ, лица сельскаго духовенства, крестьяне и рабочіе уплачивають за газету 75 коп. въ мѣсяцъ.

Льготная под исна у комиссіонеровъ недѣйствительна.

За переимѣну адреса иногородніе подписчики уплачивають 30 коп. а городскіе переходя въ иногородніе—50 коп. При переимѣнѣ адреса или при возобновленіи подписки просятъ указывать свой прежній адресъ. ☉ Для гг. подписчиковъ, zatrudняющихся единовременнымъ взносомъ годовой платы, допускается разсрочка при непремѣнномъ лишь условіи непосредственнаго обращенія въ контору газеты, а не чрезъ комиссіонеровъ: для иногороднихъ и городскихъ съ доставкою: по 1 рублю въ теченіе первыхъ 8 мѣсяцевъ, или при подпискѣ—3 р., къ 1-му Мая—3 р. и къ 1 Сентября—2 р.

Подписка принимается только съ 1-го числа каждаго мѣсяца.

Желающимъ ознакомиться съ изданіемъ, газета высылается по присылкѣ адреса.

Доставляющіе подписку книжные магазины, земскіе склады и управы, частныя и общественныя библіотеки, потребительныя общества, газетные кіоски и бюро, агенты по приему подписки въ разныхъ учрежденіяхъ могутъ удерживать за комиссію и пересылку денегъ 10 проц. съ подписной цѣны каждаго экземпляра. За объявленія и продажу газеты въ розницу уступка по особому соглашенію съ конторою. Редакція и главная контора находятся: въ Кіевѣ, Проввнная ул. (уголь Музыкальнаго переулка) № 4. Телефонъ № 589.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА
НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

„ПРИВОЛЖСКІЙ КРАЙ“

на 1906 годъ.

Ближайшее участіе въ газетѣ принимаютъ слѣдующія лица: Архангельскій Н. М., Березинъ М. Е., Березовъ Ф. А., Воскресенскій Ф. Ф., Голубевъ В. С., Горьковъ М. А., Димо Н. А., Ершовъ А. И., Жилвинъ И. В., Кузнецовъ Е. П., Ляховецкій И. М., Майзель Д. М., Марковскій С. А. (Свѣтловъ), Масловъ П. П., Маціевичъ К. А., Николаевъ Е. П., Оболдуевъ Г. А., Подъяпольскій П. П., Португаловъ В. В., Павчинскій Э. І. (Молотъ), Полякъ В. Н., профессоръ Рожковъ Н. А., Россовъ Н. Д., Семешко Гр. Ф., Сережниковъ В. К., Семеновъ А. К., Сергѣевъ В. П., Соколовъ В. М., Соколовъ П. Н., Сѣровъ В. М., Тезяковъ Н. И., Тимковскій Н. А., Топуридзе Д. А.

Собственные корреспонденты во всѣхъ уѣздныхъ городахъ и крупныхъ пунктахъ саратовской губерніи и въ приволжскихъ уѣздахъ Самарской губерніи.

Годовая плата для иногороднихъ: въ годъ 5 р., полгода 3 р., 3 мѣс. 1 р. 70 коп., 1 мѣс. 60 коп.; для подписчиковъ изъ г. Саратова, сл. Покровской и саратовскаго уѣзда (при условіи пересылки по земской почтѣ) въ годъ 4 р., полгода 2 р. 40 коп., 3 мѣс. 1 р. 40 к. и 1 мѣс. 50 к.

Для годовыхъ подписчиковъ допущается разсрочка платы: при подпискѣ 1 р. для городскихъ и 2 руб. для иногороднихъ и затѣмъ по 1 р. къ 1 марта, 1 мая и 1 іюля. Болѣе льготная подписка по особому соглашенію.

Подписка въ разсрочку должна быть непременно оговорена.

Контора и редакція газеты помѣщаются въ г. Саратовѣ на Б.-Казачьей ул., въ д. Зейфертъ.

Редакторы: *Н. М. Архангельскій* и *Д. А. Топуридзе*.

Издатель *Д. А. Топуридзе*.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1906 ГОДЪ
на ежедневную, безцензурную общественно-политическую,
литературную и экономическую газету

ЦАРИЦЫНСКАЯ ЖИЗНЬ.

Подписная цѣна обозначена въ заголовкѣ.

Программа газеты: Сообщенія правительственныхъ распоряженій, циркуляровъ, манифестовъ. Телеграммы. Передовыя статьи по вопросамъ общественнымъ и политическимъ. Фельетоны. Вѣсти и слухи. Хроника мѣстной жизни. Обзоръ печати. Судебные отчеты. Отдѣлъ корреспонденцій. Областная хроника. Библиографія. Театръ и зрѣлища. По Россіи. Смѣсь. Объявленія.

Настоящій жгучій моментъ нашей общественной и государственной жизни настоятельно требуетъ появленія въ нашемъ городѣ такого органа печати, который освѣщаль бы какъ мѣстныя, такъ и общегосударственныя текущія событія съ точки зрѣнія интересовъ широкихъ трудящихся классовъ населенія, что и составитъ основную задачу нашей газеты.

Въ составъ редакціи входятъ сотрудники: *А. И. Милославскій, Н. С. Розановъ* и *П. В. Гвоздевъ*. Кромѣ того, въ газетѣ приметъ ближайшее участіе рядъ мѣстныхъ общественныхъ дѣятелей.

На уѣздную жизнь и явленія общественной жизни областного района будетъ обращено особое вниманіе. Съ этою цѣлью редакція сдѣлаетъ все возможное для привлеченія сотрудниковъ-корреспондентовъ. Широкое значеніе торгово-промышленной дѣятельности въ жизни мѣстнаго края побуждаетъ насъ отвести одно изъ видныхъ мѣстъ въ нашей газетѣ отдѣлу справочныхъ цѣнъ на товары и обзору рынковъ.

Подписка принимается: 1) въ конторѣ редакціи (Вознесенская улица домъ Калинина, рядомъ съ Уѣзднымъ Съѣздомъ); 2) въ типографіи В. Р. Федоровой (Московская ул., домъ Плотниковой); 3) въ городской публичной библиотекѣ (Петровская ул., домъ Тархановой) и 4) у врача Н. С. Розанова (Пушкинская ул., домъ Каверина).

Объявленія принимаются исключительно въ конторѣ газеты. Газета временно будетъ печататься наличнымъ запасомъ имѣющимся въ нашей типографіи шрифта. Съ возобновленіемъ правильнаго товарнаго движенія съ Москвой весь шрифтъ будетъ замѣненъ новымъ въ самомъ непродолжительномъ времени.

Редакторъ-издатель *Н. Розановъ*.

ВОЛЯ

Орган української соціальної демократії.

Виходить 2 рази у місяць 1-го та 15-го

і коштує 3 корони річно.

Для Америки 1 долар. — Поодинокое число 10 сотників.

Редакція і адміністрація
у Львові ул. Кампанія ч. 13 (парта).

Вдаве Микола Ганневич.

Одвічан за редакцію Осмен Вітля.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

місячник літератури, науки и суспільного
живи. 18 рік видання, виходить у Львові под редакцією
М. Грушевського, В. Гнатюка і Г. Фронта. випускає 12—15
арк. Ціна передплата для Росії 8 руб. (можливі платити ча-
сними), півріччя 6 руб., поодинокі номери 1 р.

Записки наукового товариства ім. Шевченка

український науковий журнал, під редакцією
М. Грушевського. XV рік, виходить по два номери випускає
по 16 аркунів. Передплата на Росію 6 руб. на рік, поодинокі
номери 1 р. 50 коп.

Посилати на адресу: Львів (Lemberg), Австрія, Чарнот-
кого 26, Літ.-Наук. Вістник (Anzeiger für Literatur und Wissen-
schaft), або Наук. тов. ім. Шевченка (Bayerako-Gesellschaft der
Wissenschaften), або Бюро, Панаївоненка 14, квітарія Клео
Старина.

Як скоро тамшні відносини поможуть, в Києві будуть
створені виділи редакції.

Від редакції.

Технічні, друкарські та інші перешкоди не дали змоги випустити перше число „Віл. Укр.“ в початку січня (января). Тому редакція випускає перших два числа в одній книжці подвійного розміру (9 аркушів) і призначає ціну окремого подвійного примірника **50 коп.**

Ціна 50 коп.
